Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Kristian Skovhus & Lars Skovhus

Brøgger

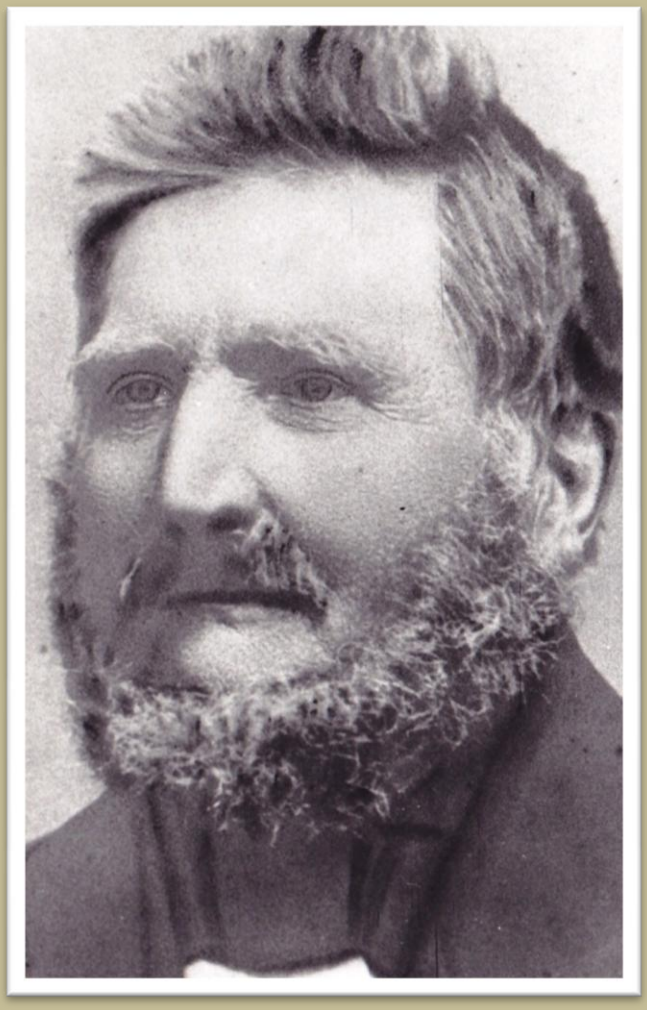

På sporet af en landsbydegn i 1800-tallet

Kristian Skovhus & Lars Skovhus

Brøgger

På sporet af en landsbydegn i 1800-tallet

2014

Denne bog er skrevet for
vor generations børn, børnebørn, oldebørn, tipoldebørn …

Synsvinklen
Når der henvises til tidligere generationer i bogen, er synsvinklen altid vor generation (altså forfatternes), dvs. Brøggers tipoldebørn, nemlig børn af Aage Peter Holm, Andreas Brøgger Holm, Kristen Marinus Holm, Elisabeth Ester Holm, Anna Ruth Holm, Jens Christian Holm, Frederikke (Rikke) Augusta Holm og Anna Lise Holm. (Se "Brøggers oldebørn og deres ægtefæller samt tipoldebørn i Holm slægten" side 110).

Forord

Christen Sørensen Brøgger var i 1800-tallet lærer forskellige steder i Nordjylland: Huslærer på Abildgaard i Thy (1841-1842), lærer i Bejstrup (1843-1844), i Attrup (1844-45), i Brorstrup (1845-1852) og fra 1852 indtil sin pension i 1885 var han lærer i Ravnkilde. Brøgger døde i 1900 og er begravet på Ravnkilde Kirkegård.

Det, der gør Brøgger interessant for eftertiden, er, at han førte en dagbog eller "optegnelser", som han selv kaldte dem, over sit virke som lærer og som privat og offentlig person. Dagbogen giver en usædvanlig førstehåndsberetning om en lærers hverdag for omkring 150 år siden og et fint indblik i, hvad der rørte sig politisk, økonomisk og kulturelt i Himmerland i 1800-tallet.

Forfatternes (Kristian og Lars Skovhus') store interesse for Brøgger skyldes, at han var vores tipoldefar. Vi medvirkede i 2011 til udgivelsen af en slægtsbog, "*Ruth og Frederik Skovhus – Glimt af slægtens historie*", i samarbejde med vores søskende. Vores mor hed Anna Ruth Holm, før hun og far blev gift. Brøggers datter, Frederikke Augusta, er mors farmor, som i 1876 blev gift med hendes farfar, Andreas Holm.

Brøgger indgik selvfølgelig som et væsentligt element i ovennævnte slægtsbog, men vi mener, at han fortjener et eftermæle med sig selv som hovedperson, hvorfor dagbogen her bringes i sin helhed.

Det er desværre ikke lykkedes at finde frem til originalversionen af Brøggers optegnelser, men heldigvis foreligger den i forskellige afskrifter.

Denne bog tager afsæt i en afskrivning af Brøggers optegnelser foretaget af hans oldebarn (vores morbror), gårdejer Andreas Brøgger Holm, Lønborg. En anden morbror, lærer Aage Holm, Bjerringbro, har ligeledes, bidraget med væsentlige beretninger om Brøgger. Desuden er Aage Holm hovedkilden til kapitlet "*Fra Brøgger til Holm*" (side 93). Brøggers dagbog findes endvidere i afskrevet form – helt eller delvis – i disse værker:

1. J. Rasmussen: "*Fra Himmerland og Kjær Herred 1924 -1926*", Historisk Samfund for Aalborg Amt. Heri findes Brøggers beretninger om sine forældre, familie, forfædre og sin tidligste barndom.

2. J. Rasmussen: "*Fra Himmerland og Kjær Herred 1927 -1929*", Historisk Samfund for Aalborg Amt. Heri beretter Brøgger om sit liv fra sit 13. år, tiden på seminariet, sine forskellige lærerembeder og sit liv i øvrigt frem til 1885.

3. Helge Gårn: "*Brøgger i Brorstrup og Ravnkilde*", Ravnkilde Arkivet, 1998, omhandler udelukkende Brøggers tid i Brorstrup og Ravnkilde, men indeholder desuden en række supplerende oplysninger. Bogen bygger på J. Rasmussens afskrivning.

Andreas Brøgger Holm har i sin afskrivning foretaget en væsentlig modernisering af sproget i forhold til J. Rasmussens afskrivning. Vi har

sammenlignet de to versioner og har undertiden foretaget sproglige justeringer eller tilføjet informationer fra Rasmussens afskrivning.

Vi har i vores udgave visse steder valgt at tilpasse sproget til vor tid samt at præsentere dagbogen i en samtidig historisk kontekst ved at tilføje kommentarer og beretninger om familiemedlemmer, personer, steder og hændelser, som Brøgger omtaler.

Udover dagbogen indeholder bogen to kapitler:

- "*Fra Brøgger til Holm - Glimt fra Holm slægtens historie*", hvori der berettes om Brøggers datter Frederikke Augusta og hendes mand, Andreas Holm, vores oldeforældre. Desuden fortælles der i dette kapitel kort om Andreas Holms forfædre, vore bedsteforældre (Dorthea og Søren Holm) samt om et par af Frederikke Augusta og Andreas' efterkommere.

- "*Sagt og skrevet om og af Brøgger*", der, som titlen antyder, indeholder en række tekster, der yderligere medvirker til at belyse Brøgger som person.

I forbindelse med udarbejdelsen af denne bog skal der lyde en varm tak til Aage Holm, Andreas Brøgger Holm, Inge Holm, Jens Ole Nyvang, Rikke og Verner Pedersen, Aksel Holm, Gert Brøgger. Desuden vil vi gerne takke lokalarkiverne i Brorstrup, Thisted, Rørbæk, Brovst, Farstrup samt en speciel tak til Ravnkilde Arkiv ved Helge Gårn.

Praktiske oplysninger:

- Brøggers dagbog er i denne bog gengivet med skriften *Bookman Old Style* (den samme skrift som i dette forord), mens alle ekstra beretninger og kommentarer er gengivet med skriften *Times New Roman*, [der ser således ud], hvilket skulle gøre det let at skelne mellem de to kategorier.
- Stjerne (*) ved et ord henviser til ordlisten bagest i bogen.

Vi har forsøgt at være så tro som muligt over for de forskellige versioner, der foreligger af Brøggers optegnelser. Vi kan ikke garantere for, at der kan findes historiske fakta, som vi har overset. Valg af supplerende tekster og kilder samt skrivearbejdet er udført så samvittighedsfuldt, som det har været os muligt. Vi håber med denne bog at give de talrige efterkommere efter Brøgger og hans kone, Petronella, mulighed for at læse om en betydningsfuld forfader.

Kristian Skovhus & Lars Skovhus

Indhold:

Lokaliteter hvor Brøgger levede og færdedes ..... side 6

Stamtræ ..... side 7

Tiden der gik forud ..... side 8

Dagbogen:

1. Brøgger – slægten og familien ..... side 9
2. Brøgger – barndommen ..... side 30
3. Brøgger – stor dreng og ung mand ..... side 38
4. Brøgger – ung lærer ..... side 49
5. Brøgger – lærer i Brorstrup ..... side 57
6. Brøgger – lærer i Ravnkilde ..... side 71

Øvrigt:

Fra Brøgger til Holm – Glimt fra Holm slægtens historie ... side 93

Sagt og skrevet om og af Brøgger ..... side 113

Ordliste ..... side 121

Brøgger begrunder allerførst i sine optegnelser, hvorfor han ønskede at skrive dagbog:

På Snedsted Seminarium blev det anbefalet, at alle skulle føre en dagbog. Den skik fandt jeg ikke så ilde og besluttede derfor, da jeg kom på seminariet, at blive ved at føre en sådan bog, dog ikke således, at jeg dag for dag ville nedskrive, hvad der daglig skete i mine omgivelser. Det ville blive for ensformigt, men jeg ville optegne de begivenheder, der kunne få interesse for mig, for siden i en ældre alder, om jeg skal blive gammel, at læse dem og derved tænke tilbage på mit liv. Før jeg begynder disse optegnelser, vil jeg, så vidt mit kendskab til mine fædre og min hukommelse rækker, skrive noget om mine fædre og om mig selv.

Lokaliteter hvor Brøgger levede og færdedes

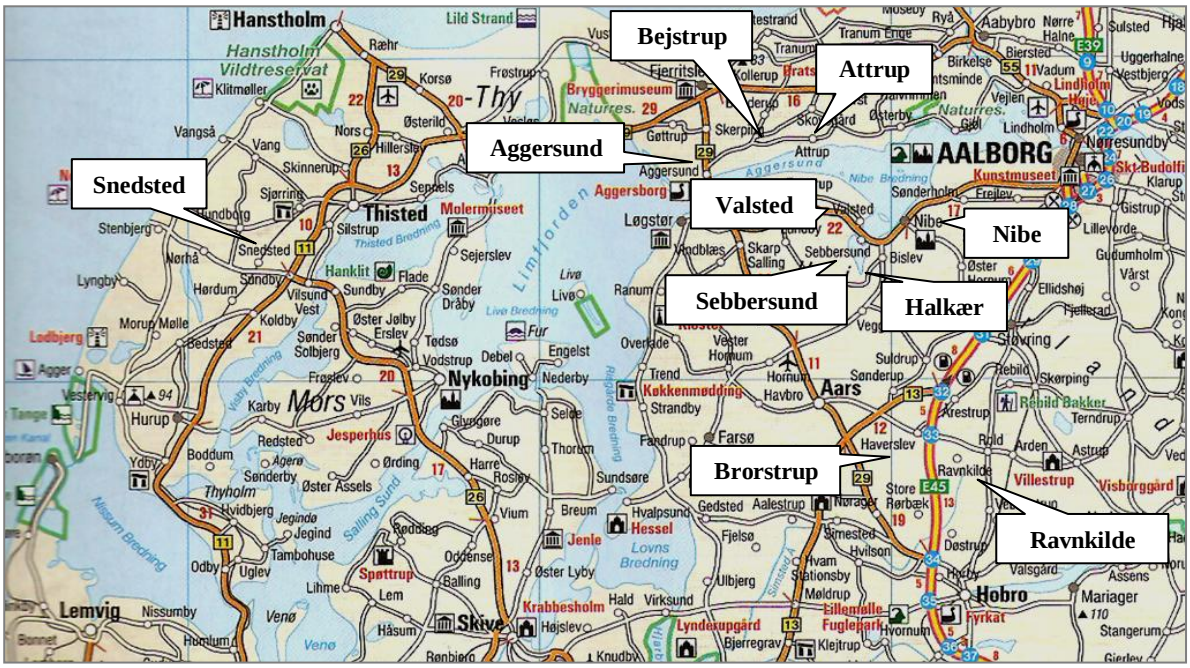

Egnen på Brøggers tid

"Vesthimmerland var helt op til dette århundredes begyndelse [1900-tallet, red.] en ret afsondret landsdel, hvortil kun temmelig få og svage strømninger udefra nåede frem. Befolkningen har da også bevaret sit særkende i udstrakt grad, præget som den er af det barske og blæsende klima.

Mangen en kraftig forårsstorm med deraf følgende voldsom sandflugt har forårsaget overordentligt store ødelæggelser på de netop tilsåede marker, og kampen mod elementerne gav befolkningen en vis stædighed, men tillige nogen selvtillid.

I limfjordsfiskeriets gyldne periode, inden Aggertangens gennembrud [1825, red.] og dermed den stærke nedgang af fiskebestanden i Limfjorden, herskede der en vis velstand i sognene og landsbyerne langs fjorden, men da silde-eventyret ophørte, blev der trange kår blandt fiskerbefolkningen. En opblomstrende by som Sebbersund sank ned i armod, mange huse stod tomme, fordi beboerne havde måttet søge sig midler til livets ophold andre steder."

(Kilde: Frank Skriver (red.): "*Slægterne Dahl – Ahm, Eriksen, Poulsen, Rask, Skovhus, Skriver m.fl. i Danmark og USA – En Slægtshistorisk oversigt 1700 - 1955*", 1955)

Christen Sørensen Brøggers stamtræ

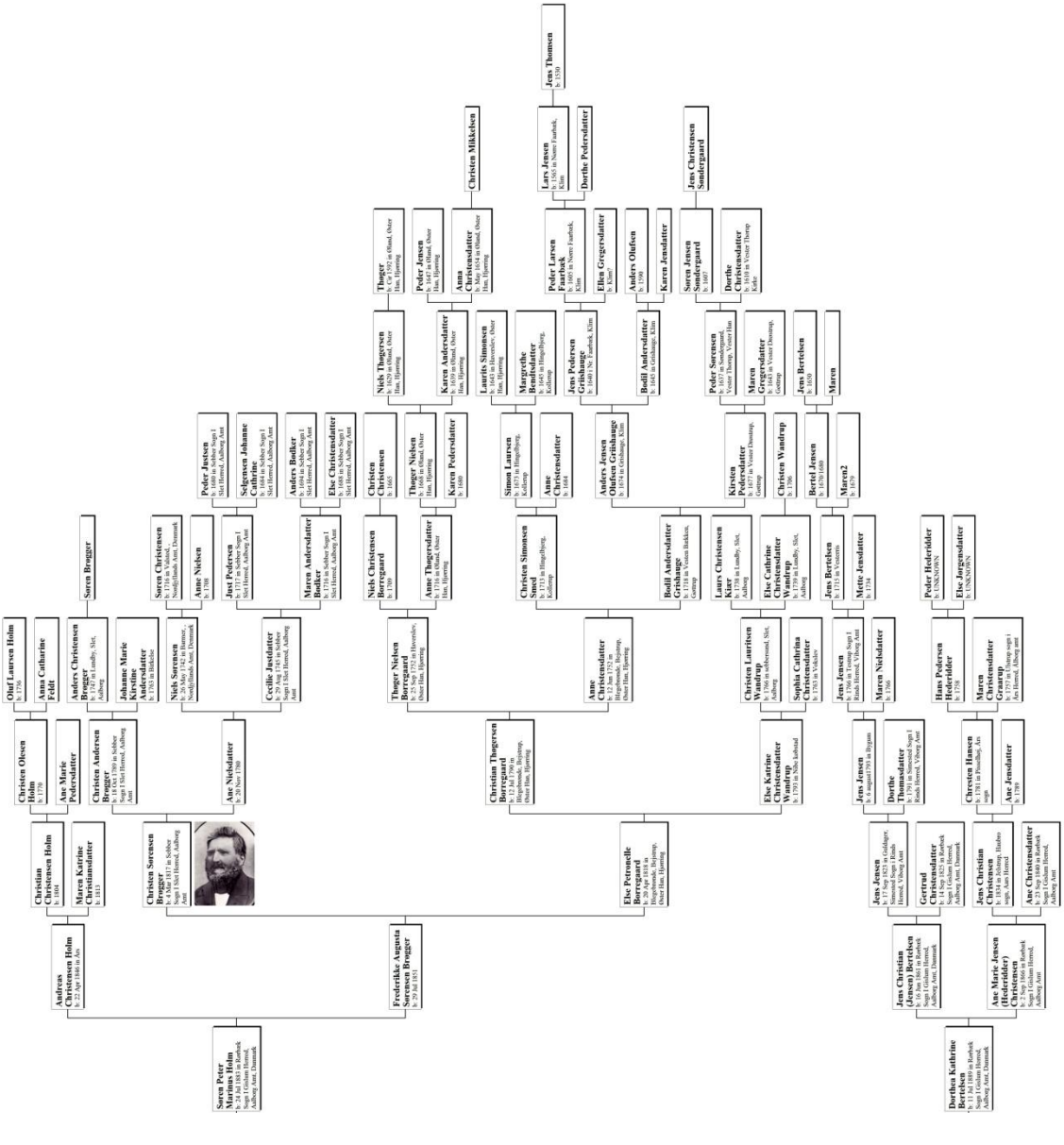

Tiden der gik forud

Livet på landet var på Brøggers tid stærkt præget af det århundrede, der var gået forud med bl.a. landboreformerne. For bedre at kunne forstå nogle af de problemfelter, Brøgger beskriver, og for at kunne perspektivere hans samtid bringes nedenstående en kort beskrivelse af livet på landet i det 18. århundrede:

I 1700-tallet arbejdede størstedelen af den danske befolkning i landbruget. De fleste landmænd var fæstebønder. En fæstebonde var en bonde, der ikke selv ejede sit landbrug, men lejede det af herremanden. Bonden skrev under på en kontrakt, et såkaldt *fæstebrev*. Afgiften til herremanden blev betalt, ved at bonden arbejdede en del af tiden for ham (*hoveri*), eller ved at bonden gav herremanden en del af sin produktion (*landgilde*).

Fæstesystemet var begyndt i 1300-tallet. En fæstebonde skulle være "hørig og lydig" over for jordejeren. Til gengæld skulle herremanden give bonden en vis beskyttelse ved fx sygdom og dårlig høst. Herremanden havde hals- og håndsret over bonden, dvs. han havde ret til at efterforske, dømme og ikende straf.

Fæstebønderne blev gradvist mere og mere utilfredse med den store mængde hoveriarbejde, som godsejerne tvang dem til at udføre på godserne. Samtidigt var der ved at blive gode tider for landbruget, hvorfor de mest fremsynede godsejere ønskede at drive deres landbrug mere moderne og effektivt. Dette var baggrunden for nedsættelsen af Den Store Landbokommission i 1786 og de efterfølgende landboreformer, som forbedrede forholdene for bønderne væsentligt.

I 1788 blev stavnsbåndet ophævet. Det var blevet indført i 1733 efter ønske fra godsejerne og militæret. Stavnsbåndet bandt mænd mellem 14 og 36 år til at blive boende ved det gods eller den herregård, hvor de var født. Der var dog mulighed for at købe fripas, hvilket bedrestillede kunne benytte sig af. Men fra 1788 kunne fæstebønder selv vælge, om de ville blive boende på det gods, de havde hørt til, eller flytte væk derfra.

Landboreformerne var et radikalt brud med, hvordan man i århundreder havde tænkt og levet på landet. De medførte nye dyrkningsmetoder, nye ejendomsforhold og nye måder at fordele jorden på samt ændrede rutiner i dagligdagen for landets gårdmænd, husmænd og deres familier.

Den vigtigste reform var udskiftningen, der medførte, at dyrkningsfællesskabet i landsbyen ophørte. Under dyrkningsfællesskabet kunne hver bondes jord være placeret mange forskellige steder på landsbyens jorder, kaldet bymarken. Dette indviklede system krævede, at der blev taget fælles beslutninger af byens gårdmænd på bystævnet om alt vedrørende dyrkningen, fx hvornår, der skulle pløjes, harves, sås og høstes.

Fæstebønderne fik ved reformen mulighed for selv at eje jorden, som de købte af godsejerne. I mange tilfælde blev også landsbyens fælles jord fordelt mellem de enkelte gårde. På den måde fik den enkelte bonde samlet sine marker på ét område, så jorden kunne dyrkes mere effektivt. Tidligere lå bøndernes gårde samlet i landsbyen, men nu blev mange gårde flyttet ud fra landsbyerne til bondens egen jord.

I sidste halvdel af 1800-tallet opstod andelsbevægelsen, som er en speciel dansk økonomisk-demokratisk tradition. Den medførte, at bønder på en given egn gik sammen om at lave deres egne virksomheder, brugsforeninger, mejerier, svineslagterier etc., eller sparekasser som i Brøggers tilfælde (se side 86, 90 og 117).

1. Brøgger – slægten og familien

Sebbersund Bjerg

"Min bedstemor blev en meget gammel kone, og da jeg som dreng ofte kom hen til hende og skulle læse for hende i gudelige bøger, fortalte hun mig meget fra sin ungdomstid. Imellem hendes fortællinger var der naturligvis en hel del af den tids overtro om spøgelser og djævelskab og især om det underjordiske, som havde deres tilhold i Sebbersund Bjerg."

(Christen Sørensen Brøgger)

Brøgger skriver i denne del af dagbogen generelt om sin slægt og dens historie

Slægten

Min kære far, Christen Andersen Brøgger, er født i Barmer i 1790. Han var et slegfredbarn* og fra barndommen udsat for alle de lidelser og forhånelser, måske den gang mere end nu, som i almindelighed følger disse ulykkelige skabninger. Navnet Brøgger har han efter sin far, der hed Anders Brøgger. Familien stammer fra Ulstrup i Års Herred, og navnet Brøgger skal den have fået efter en af slægten for et par hundrede år siden, der efter at have været bryggerkarl i København kom hjem og fik fødegården. Ham kaldte de så Søren Brøgger.

Det er så heldigt, at der findes et billede af Brøggers far, Christen Andersen Brøgger, 1790-1867, samt dennes segl. Bemærk båden, der sandsynligvis symboliserer faderens arbejde som fisker.

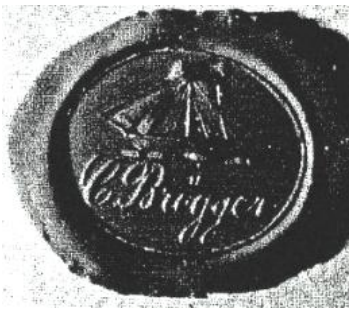

Min fars mor, der også var slegfredbarn, var vendelbo af fødsel fra Birkelse egnen. Hendes familie, der ellers klarede sig godt økonomisk, ville, da hendes mor døde kort efter at have født hende, ikke vedkende sig hende. Hun kom derfor i en ung alder til at bo blandt fremmede. Hun kom til at savne hjælp, råd og trøst af sine egne. Udskudt og tilsidesat af fremmede blev hendes liv en kæde af fristelser, fald og sorg. Til sidst blev hun gift med en enkemand i Barmer, hvor hun levede i fattigdom, understøttet af min far, til hun døde i en høj alder. Dette er omtrent alt, hvad jeg ved om min far.

Brøggers farmor

F.B. Fabricius kan fortælle mere om Brøggers farmor, bl.a. en myte om en grevelig affære:

"Hun, der tjente i Barmer, var vendelbo af fødsel fra Birkelse egnen. Hun var født uden for ægteskab. Ifølge familietraditionen skal hendes far have været en greve Skeel fra Birkelse i Kær Herred, Ålborg Amt. Hendes mor var vist nok født Kjerulf. Hendes mors familie, der nok ellers stod sig godt, ville, da hendes mor døde kort efter at have født hende, aldrig vedkende sig hende, og hun blev derfor i en ung alder udsat blandt fremmede. […] Hun havde andre børn uden for ægteskab end Christen Andersen Brøgger. Hun blev senere, i 1801, gift i Barmer med Jens Troelsen, født ca. 1730 […] vistnok fæstehusmand i Barmer. Hun var hans 3. hustru, og efterlod sig i dette ægteskab en datter."

(Kilde: "*Stamtavle over gren af slægten Brøgger*", udarbejdet af F.B. Fabricius, 1969)

Sebber Kirke, Dom. 15. p. Trin.

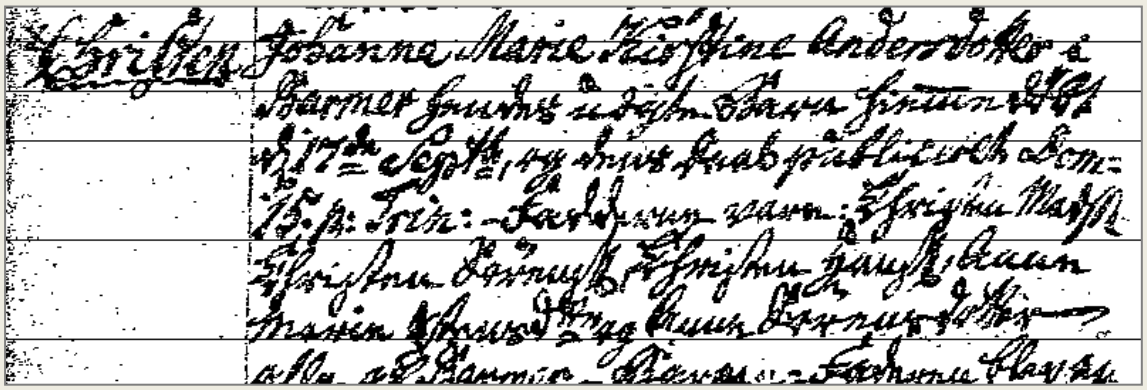

Christen Andersen Brøgger var et slegfredsbarn, et barn født uden for ægteskab. Moderen hed Johanne Marie Kirstine Andersdatter. Jf. Sebber kirkebog blev han fremstillet i kirken Dom. 15. p. Trin. 1791 (den 2. oktober 1791).

Mors familie stammer fra Valsted og Sebbersund i Slet Herred. De var, som beboerne i disse byer, fiskere og fæstere til Sebberkloster. Min bedstefars far boede i Valsted. Om ham fortalte min bedstemor, at han engang fandt en plante i sin have, som ingen kendte. Han lod den vokse. Det var et hvedestrå. Da høsten kom, samlede han kernerne sammen, en lille håndfuld, og såede dem næste år i haven. Siden fik han så meget, at han såede det i sin mark, og han var den første på den egn, der avlede hvede.

Han døde som ung mand og efterlod sig enke og fire små børn. Ingen af børnene var så store, at de kunne fiske. Min oldemor græd både nat og dag for sin mand og havde store problemer med at skaffe føde til børnene. Så en nat, da hun havde grædt længe, kom hendes mand til hende og trøstede hende. Hun skulle stole på Vorherre og ikke så meget på sig selv, opdrage børnene i gudsfrygt. Så ville Vorherre nok hjælpe. Hun måtte ikke græde så meget, for det gjorde ham så ondt. Han trøstede hende med, at hun nok ville få glæde af børnene, og at hun skulle blive stammor til en talrig slægt. Hun døde som en meget gammel kvinde hos mine bedsteforældre.

Mine bedsteforældre [på moderens side, red.] er begge født i 1745. Omkring 1775 fæstede min bedstefar, Niels Sørensen, et sted i Sebbersund. Der var så meget jord til stedet, at der kunne holdes to heste og to køer. Han fik ret til, ligesom de andre i landsbyen, at fiske i de fiskestader*, der hørte til Sebberkloster imod at betale landgilde*, som mest bestod i ferske sild og i at udføre hoveriarbejde ligesom sine medborgere.

Så giftede han sig med min bedstemor, der var født i Sebbersund og hed Cecilie Justdatter. Hendes far var nok efter den tids forhold en velstående mand, for han satte dem i stand til at begynde fiskeriet, med, som det hed, en halv kåg*. Han havde endda foruden min bedstemor fire døtre og en søn, som var bødker*.

Min bedstemor blev en meget gammel kone, og da jeg som dreng ofte kom hen til hende og skulle læse for hende i gudelige bøger, fortalte hun mig meget fra sin ungdomstid. Imellem hendes fortællinger var der naturligvis en hel del af den tids overtro om spøgelser og djævelskab og især om det underjordiske, som havde deres tilhold i Sebbersund Bjerg. Dengang, jeg hørte disse fortællinger, var jeg i retning af det overnaturlige lige så troende som min bedstemor, der var meget gudfrygtig, troede på sin kristendom, men tvivlede heller ikke på alt det andet.

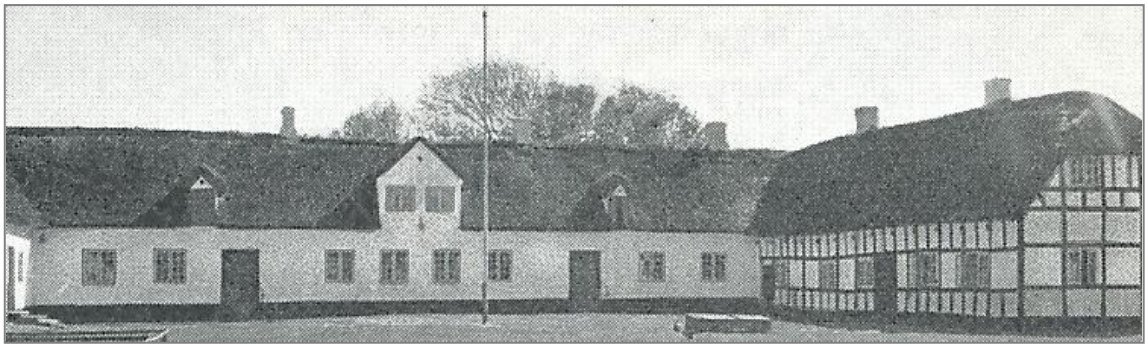

Sebberkloster, 1852
(Kilde: http://skeel.info/showmedia.php?mediaID=5812)

Hun kendte mange sagn om ejerne af Sebberkloster. Nogle havde været gode og andre onde. Den herremand, hun og min bedstefar tilhørte, var hård og slem og tilmed, sagde hun, den klogeste jurist i Nørrejylland. Hun kaldte ham Peder Lund, men han var nok ikke af adelsslægt. Hun kunne huske, at hun havde set folk ride på træhesten* og kunne endog huske gabestokken* ved kirkedøren. Derfor mindedes hun altid Kong Frederik den Sjette med den største ærbødighed og kærlighed, fordi han befriede dem fra herremandens voldsherredømme. Der var stor glæde blandt almuen* over dens befrielse fra trældom for dem og deres børn, kunne vi nok forstå. Der var dog mange, som det fremgik af hendes fortællinger, der var så nedsunkne i sløvhed, at de faktisk ikke kunne forstå, at de var blevet frie.

Peder Lund (1736-1791) overtog Sebberkloster i 1781. Han var bondefødt og havde i sin ungdom været ridefoged på forskellige herregårde. Som jurist lykkedes det ham senere at blive prokurator*). Han samlede sig så megen rigdom ved sin hensynsløshed, at han udover Sebberkloster også ejede Skivehus og Kyø Slot. Han lå ustandselig i strid med sine omgivelse og var generelt hadet af bønderne.

Jeppe Aakjær henviser til værket *Danske Herregårde – Hæfte 16*, der omtaler et sagn om Peder Lund, hvoraf det fremgår, at han efter sin død "[…] paa grund af sin onde Adfærd imod Bønderne ikke kunde finde Ro i Graven, hvorover hans Enke saaledes forfærdedes, at hun saa sig nødt til at tilkalde to Præster for at faa ham nedmanet; men denne vise Forholdsregel har ikke gavnet mere, end at han endnu staar op om Julenat og kommer hver Gang Gaarden et Hanefjed nærmere […]"

(Kilde: Jeppe Aakjær: "*Prokurator Peder Lund på Skivehus*", Skivebogen, 1919)

Strid om fiskerettigheder

Min bedstefar [Niels Sørensen, red.] var, efter hvad hun fortalte, en efter den tids forhold oplyst mand. Han kunne læse og skrive. Han var dygtig til alt inden for sit fag og ville gerne vejlede andre, men han havde et heftigt temperament. Han holdt på sin ret, når han troede, andre var uenige med ham. Han var mundrap og udtalte sin mening uden frygt for både høje og lave. Derfor var han ikke vellidt hos herremanden og dennes forvalter. At han, som virkeligt havde følt det hårde tryk, der hvilede på bondestanden, glædede sig over frigivelsen, kan man nok forstå. Engang, sagde bedstemor, kom han hjem fra Nibe dansende ind i stuen og råbte: "Glæd dig Cecilie, nu må de hverken slå dig eller mig, når vi kommer til hove*." Der var kommet en lov som bekendtgjorde, at hvis herremanden eller hans forvalter slog en bonde eller hans hustru, ville de blive tiltalt, som om de havde slået en fremmed. Efter denne lov kom der flere, der alle havde til formål at frigøre bonden.

Min bedstemor [Cecilie Justdatter, red.] havde to svogre i byen. Bedstefar og disse to mænd holdt altid sammen. Når der var noget, der skulle gøres eller tales om, var det altid bedstefar, der førte ordet. Selvom de stadig var fæstebønder, købte de nogle fiskestader i Lykkedyb af herremanden på Vår. Men deres egen herremand på Sebberkloster forbød dem at fiske der, da han sagde, at retten til fiskestederne tilhørte ham. Da de alligevel satte deres garn der, tog han garnene. Så anlagde de sag mod deres herremand, og alle troede, at det ville gå galt for disse dristige fiskere.

Christian Colbjørnsen (1749-1814) var en dansk-norsk jurist og embedsmand, der havde stor indflydelse på lovgivning indført i slutningen af 1700-tallet. Colbjørnsen var kammeradvokat i årene 1780-1785. Han blev i 1786 sekretær for Landbokommissionen, der udarbejdede de reformer, der i 1788 førte frem til Stavnsbåndets ophævelse.

De tabte også deres sag ved underretten. Birkedommeren på godset dømte velsagtens, som herremanden helst ville have det. Ved overretten i Viborg tabte de også, for herremanden, der var en dygtig jurist, førte selv sin sag.

Nu så det skidt ud for de genstridige fiskere, som turde trodse den mægtige herremand. De manglede penge. Prokuratoren* og skriveren havde fået alle dem, de havde kunnet samle. Hvis de også tabte ved højesteret, ville de miste alt, hvad de ejede. De andre i landsbyen rådede dem til at holde op, men en af svogrene, Niels Kjær, tabte ikke modet. "Om jeg så skal sælge min sidste skjorte," sagde han, "skal sagen til højesteret. Men du Niels skal rejse til København og tale med kongen, så får vi nok den ret, der tilkommer os." Sådan blev det. Min bedstefar rejste til København, fik audiens hos kronprinsen, som regerede i faderens navn.

Kronprinsen talte nogle få venlige ord til bedstefar og henviste ham til minister Colbjørnsen, der efter at have gennemlæst sagens akter og dommene talte venligt til bedstefar og sagde til ham: "Rejs du kun hjem, din ret skal du få, derpå kan du stole." Det skete, som han havde sagt.

Herremanden blev ved højesteret dømt til at levere dem deres garn tilbage i samme stand, som da han tog dem. De fik tilkendt fiskerettighederne i Lykkedyb, og herremanden blev dømt til at betale dem de tab, de efter uvildige mænds skøn havde lidt ved ikke at have fisket i de mange år, som processen havde varet. En sådan begivenhed på den tid vakte naturligvis stor opsigt, og bedstefars navn blev omtalt i vide kredse. Herremanden døde kort efter – af ærgrelse, sagde man. Derefter blev godset solgt af enken. Min bedstefar, svogrene og de fleste af mændene i landsbyen købte deres fiskestader.

Peder Lund hos Christian Colbjørnsen

Efter at Niels Sørensen havde været i København for at forelægge sin sag for Christian Colbjørnsen, drog Peder Lund også til hovedstaden, hvor han håbede at kunne træffe højesteretspræsidenten og forelægge fiskestriden for denne, en sag han håbede at vinde. Forfatter Karsten Lund fortæller i sin roman *Himlen og et sekstal*, hvorfra nedenstående afsnit er hentet, om Peder Lunds møde med den juridiske øvrighed på Christiansborg Slot.

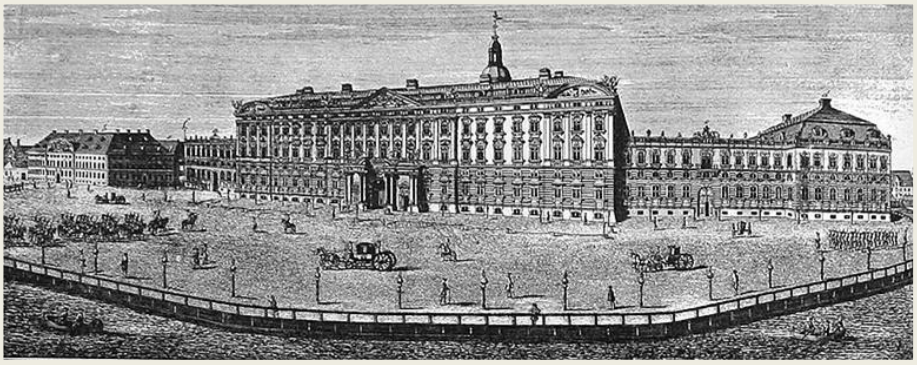

Niels Sørensen har sikker været fuld af ærefrygt, da han trådte ind på (det første) Christiansborg Slot (1740-1794).

En retstjener åbner døren ind til det fornemme kontor og præsenterer Peder Lund:

"Den velædle herre til Sebberkloster, Kyø Slot og Hovedgården Skivehus, Hans Majestæts over- og underretsprokurator, godsejer monsieur Peder Lund!"

Peder bukker dybt og hører, at manden ved bordet rejser sig og kommer nogle skridt nærmere.

… Peder stirrer arrigt i sin akavede stilling, men får samlet sig sammen og retter sig langsomt op og stirrer overrasket og rasende på manden foran sig.

Det er Colbjørnsen.

Christian Colbjørnsen. Nyudnævnt generalprokurør. Justitiarius i højesteret, en af rigets mægtigste mænd, landets fremmeste jurist, der holder aftentaffel med kronprinsen. Colbjørnsen der har viet sit liv til bøndernes frigørelse.

De to mænd benytter den næste lille stund til at kappes om, hvem der kan lægge mest hån i sit blik.

Vagtens taktfaste skridt lyder ude fra gårdspladsen. Det begynder at hvæse fra en af vægerne.

"Goddag Peder Lund."

"Goddag Christian Colbjørnsen. Jeg har søgt foretræde for højesteretspræsidenten."

"De kan møde mig i stedet."

Colbjørnsen er omtrent 10 år yngre end Peder. Fortaler for humane domme. Tilhænger af lighed.

"Sæt Dem."

"Jeg står udmærket."

Colbjørnsen sender et blik, der ytrer alt, hvad han mener om jyske herremænd og deres hævdvundne privilegier.

"Nå, men så sætter jeg mig da."

Peder husker den dag i Viborg Snapsting, da han sammen med 102 andre jyske herremænd skrev under på protesten mod landboreformerne, der ledtes af Colbjørnsen. Han husker også Colbjørnsens svar, der fik alle i København til at le ad jorddrotterne i hovedlandet. Colbjørnsen havde ålet dem alle sammen med en bemærkning om, at der blandt de 103 kun var 3-4 stykker, der bar et hæderligt navn i Danmarks historie, og at bønderne havde lige så stort krav på borgerret som de.

Og Peder kendte han særdeles godt af omtale. Han er efter Colbjørnsens mening omtrent det værste eksempel på en udsuger, en bondeprygler og en selvhævdende stud, der kan opdrives inden for landets grænser.

Colbjørnsen er blid og afdæmpet som en løve, der har fået en luns ind i sit bur, da han siger:

"Jeg havde fornemt besøg den anden dag."

Peder svarer ikke …

"Det var fisker Niels Sørensen fra Sebbersund."

Colbjørnsen havde en lyseblå kjolefrakke på, let og sommerlig. I bryståbningen bruser kniplingsværk frem i hvid silke. Under hagen en mørkeblå sløjfe.

"Ved De, hvor lang tid det tager at gå, jeg gentager gå, fra Sebbersund til København?"

Hans norske mål er lyst og sprødt, det er som om stemmen brækker ordene af i små fine stykker og lægger dem til rette.

"Ved De det?"

Peder kigger irriteret på sin modstander.

[…]

Colbjørnsen har rejst sig og står nu med armene på ryggen, mens han taler ud mod slotspladsen.

[…]

"Er det sandt, at De nægtede en skipper fra Nibe flere kornladninger fra Deres gods, hvis han sejlede Niels Sørensen hertil?"

Skal han gå hen og vende den mand om? Skal han pande ham en? Skal han vende sig mod væggen, så de står med ryggen til hinanden? Eller skal han gå?

"Er det sandt, at De lod Deres søn true alle på egnen med forfølgelse, hvis De stillede en hest til rådighed for Niels Sørensen?"

Skal han svare? Hvad virker mest autoritativt, at svare eller ikke at svare? Og hvad skal han svare?

"Er det sandt, at De konfiskerede de tre fiskeres garn? At disse garn nu ligger og rådner på Deres gårdsplads? At De har nægtet disse fiskere, som hver dag, hver uge, i mange mange år har slidt og slæbt på fjorden, i svære regnbyger og i isfyldt farvand, med fare for deres liv og lemmer, er det sandt, at De har nægtet dem adgang til at skaffe føden på bordet til koner og børn på ærlig vis?"

Peder er stum […]

"Ved De, hvor meget det har kostet Niels Sørensen og Niels Kjær at føre disse sager?"

[…]

Peder lader tankerne gå tilbage. Her er ikke noget at stille op …

"Altså dømmes De til at levere redskaberne tilbage i den stand, De modtog dem, samt betale fiskerne et beløb, der svarer til deres tab gennem tre år. Og det er ikke småpenge."

(Kilde: Karsten Lund: "*Himlen og et sekstal*", s. 113 – 116, Gyldendal, 1993)

Niels Sørensens fiskeri-virksomhed

Niels Sørensen var også en driftig forretningsmand:

" […] Omtrent på det sted, hvor […] dæmningen til den i 1880 anlagte Sebber-Bro udgår fra Sebbersund, havde han [Niels Sørensen] indrettet sig så såre fornuftigt med sin dobbelte bedrift. Han havde opført udhusene i sin ejendom omkring en lille fjordarm, der virkede som en dam i gården. Så praktisk var denne beliggenhed, at fiskerkarlene ikke behøvede at bære eller på anden måde fragte silden, noget, der af erfarne på fiskeriets område betragtedes som skadeligt for sildens velsmag, men kunne ro den ind i gården og tømme den ind i det rum, hvor der skulle gælles og saltes.

For kundernes ind- og udkørsel var der ganske bestemte regler. Omkring "Dammen" måtte de først køre til det udhus, hvor de landbrugsprodukter, de ville afhænde, blev læsset af, og derefter til salterboden og det udhus, hvor de kunne få vederlag i saltede og tørrede sild og andre varer.

I de første år af krigen mod England provianterede Niels Sørensen kaperbåde. Det ses af Nibe Justitsprotokol, at han i opgangsperioden for sildefiskeriet stadig udvider sin bedrift og erhverver flere og flere stader og skaffer sig større driftskapital ved lån i staderne og sine ejendomme i Nibe […]."

(Kilde: Dagmar Larsen: "*Kulturbilleder og typer fra Nibes glansperiode*", i "*Fra Himmerland og Kjær Herred*", bind 6, 1927-1929, side 1 ff, udgivet af Historisk Samfund for Aalborg Amt)

Bedstemoderen, Cecilie, fortalte gerne om "spøgelser og djævelskab":

En god handel

En begivenhed, der hændte, da mændene købte deres stader, kan jeg ikke lade være med at gengive efter bedstemors beretning:

Bedstefar havde en bror, der også boede i Sebbersund og hed Christen Sørensen, (jeg er opkaldt efter ham). Han drev fiskeri ligesom de andre mænd. Da nu staderne blev solgt, ville visse fiskestader komme til at tilhøre det enkelte hus eller den enkelte gård. Så længe de var fæstere, havde de haft staderne i fællesskab ligesom markjorden. For nu at få et rigtig godt stade, der hed Blindhård, lagt til sin gård, fyldte Christen Sørensen en sølvkande med sølvpenge og forærede forvalteren på Sebberkloster det hele, så fik han Blindhård. "Men du kan tro Christen," tilføjede min bedstemor, "det var en god handel for ham."

Bjergfolkene

Et par af bedstemors fortællinger om de underjordiske, som jeg ikke har hørt eller læst fra andre egne, vil jeg her fortælle:

I det hus, som lå nærmest ved Bjerget [Sebbersund Bjerg, red.], havde bjergfolkene deres usynlige gang og lånte tit et eller andet redskab i huset. Når folk bemærkede, at noget var borte, tiede de med det, for de vidste, at det sikkert ville ske igen, og de ville gerne stå sig godt med bjergfolkene for ikke at vække deres uvilje. Så traf det sig engang, at manden hurtigt skulle

en tur til Nibe for herremanden og ikke havde tid til at vaske sig. Da han så ville tage kammen ved bjælken, hvor den havde sin plads, var den borte. Han mumlede noget om det fæle troldtøj, der ikke kunne lade folk beholde deres ting. Men konen tyssede på ham og mente, at den sikkert ville dukke op igen, og for en gangs skyld kunne han nok tage til Nibe med uredt hår.

Da manden om aftenen kom hjem, ville han undersøge, om kammen var kommet tilbage, og da han så til den sædvanlige plads ved bjælken, sad der en kam af guld. "Og det er sandt," tilføjede min bedstemor, "for kammen var i mange år i familien." "Har bedstemor set den?" spurgte jeg. Nej det havde hun ikke, men hendes bedstemor, som havde fortalt hende historien, havde set den.

En anden gang var manden i samme hus ude at pløje i nærheden af Bjerget. Idet han kom til enden af ageren, ligger der en itubrækket skåde*. Manden, der havde søm og økse med sig, lavede straks skåden i stand og begyndte at pløje igen. Da han et stykke tid senere kommer til det samme sted igen, finder han et varmt fintbrød*, som bjergkonen ville forære ham for hans ulejlighed med skåden.

Spøgelseshesten

Engang var der en del unge mennesker fra Sebbersund, som var gået til Valsted på besøg. Da de ville hjem om natten, var Golbækken så fyldt med vand på grund af et stærkt regnskyl, så de var nødt til at vade over. Som de nu stod og undrede sig over dette særsyn, var der en af dem, der fik øje på en gammel hest i nærheden. Straks blev de enige om, at den skulle være færgemand, således at to eller tre af dem kunne ride over ad gangen, og så ville en ride tilbage efter flere, indtil de alle var kommet over. De begyndte da at sidde op, og for hver, der kom op, var der altid plads på øget til en mere, indtil de alle kom op. Da de nu kom ud i vandet, kom den forreste karl til at se sig tilbage og udbrød da: "Jesu Kristi kors, aldrig så jeg så lang en hors*!" Straks forsvandt hesten, for det var jo troldtøj, og alle de unge lå nede i bækken og måtte vade i land.

Djævelen på spil

Min bedstefar [Niels Sørensen, red.] var engang, som han gjorde så ofte, kørt til Randers med sild. Da han på hjemvejen om natten kommer ned i dalen mellem Ejdrup og Skivum, kunne hestene ikke trække vognen mere. Han blev klar over, efter at han havde undersøgt seletøj og heste, at han havde en usynlig passager i vognen. Men i stedet for, som det var skik i sådanne situationer, at tage det fjerneste hjul af og lægge det op i vognen, steg min bedstefar op i vognen og stillede sig med ansigtet mod det usynlige djævelskab, gjorde korsets tegn og råbte: "Vig af min vogn, du lede djævel i den Herre Jesu navn!" Straks forsvandt fyren, og min bedstefar kørte videre, læste sin Herres bøn og kom hjem i god behold.

Når bedstemor således havde fortalt sine mange sagn og historier, så endte det altid med en formaning om at holde fast ved Vorherre; for han

havde overvundet døden og djævelen og i troen på ham og ved hans hjælp, skulle vi også overvinde det onde i hvilken skikkelse, det så end ville komme.

Mere om familien

I begyndelsen af århundredet og i slutningen af forrige århundrede var tiderne gode. Befrielsen fra trældommen [hoveri, red.] gav folk mod til at tage alvorligt fat, og da mine bedsteforældre [på moderens side, red.] var dygtige og sparsommelige, erhvervede de sig en, efter deres stilling, anset position i deres by. De havde seks børn, tre sønner og tre døtre.

Mine tre morbrødre bosatte sig ved bedstefars hjælp i Nibe og var velstående folk. Den ældste, Søren Nielsen, var købmand og blev en af de rigeste mænd i byen. De andre to, Just Nielsen og Christen Nielsen, var meget velstående. Min moster Maren var gift med en gårdmand i Staun, og moster Dorte Kirstine var gift med Jakob Springborg i Sebbersund. Bedstefar døde 74 År gammel, men min bedstemor blev 96 år og var rask og åndsfrisk til det sidste. Hun fik hædersnavnet Bedstemor eller Moster Sidsel af alle i byen; thi hendes glæde var altid at trøste og gøre godt for andre.

Søren Nielsens oplevelse af naturen ved Sebbersund i slutningen af 1700-tallet

I bogen "*Fra Himmerland og Kjær Herred, bind 6*", *1929*, skriver Dagmar Larsen[1], hvordan Brøggers morbror, Søren Nielsen, som dreng i slutningen af 1700-tallet oplevede stemningen og naturen ved Limfjorden set fra Sebbersund. Søren Nielsen, født i 1779, blev senere storkøbmand i Nibe. Dagmar Larsens beretning er tilsyneladende en blanding af historie og fiktion:

"Vandet var så blåt og mågernes bryst så hvidt og smukt. Kågen gyngede let på bølgerne – og se Halkjær og Kyø skove! […] Han stod […] på bakkerne bag Priorboderne. De gik så stejlt ned mod fjorden, en hel række skrænter bag hinanden, beklædt med lyng og tyttebær og blåbærris. Han kunne aldrig blive færdig med at se på dem, og der var endda ingen skov på dem. Jamen, det var jo netop derfor, han kunne se dem så tydeligt, så pæne som de var.

Han fik pludselig så travlt med at komme op på Sebbersund Bjerg, som, mor sagde, var Dan Mikillatis[2] gravhøj. Han løb så hastigt, at han var ganske forpustet, da han nåede helt op. […]

Han kunne tydeligt se de hvide skorstene på stråtagene i Nibe. Hans fader sagde, at der var det værd at bo, for ingen steder fiskede de så godt […]. Men Nibe var ikke nær så pæn med skove omkring som Sebbersund, for Lundbæk Skov var lige over for Sundet (sådant kaldtes ofte Sebbersund), men over en fjerdingvej* fra Nibe. […] Han kom lige så hurtigt ned ad bjerget som før op, for han skulle se, om det var en af deres folk, der lagde ud med en kåg."

(Kilde: Dagmar Larsen: "*Kulturbilleder og typer fra Nibes glansperiode*", i "*Fra Himmerland og Kjær Herred*", bind 6, 1927-1929, side 22-23, udgivet af Historisk Samfund for Aalborg Amt)

[1] Ole Færch skriver i bogen "*Dagmar Larsen – Nibes ukendte forfatterinde*": "Dagmar Larsens mor var datter af den berømte Nibe-købmand og sildesalter Søren Nielsen, som i 1803 kom til Nibe fra Sebbersund."

[2] Dan Mikillati var en legendarisk konge af danerne i Skåne og Halland. (omkring 235 e.Kr.). Danmark betyder "danernes grænseland", idet "mark" betød grænseland. Danmark var oprindeligt navnet på Dan Mikillatis kongerige i Skåne og Halland, men blev senere navnet for hele kongeriget. Det er nok mere end tvivlsomt, at han skulle være begravet på Sebber Bjerg.

Dette fartøj på en tegning af Hans Smidth omtales som en "Kåg fra Sallingsund".

Brøggers far

I sine første barndomsår var min far dels hos moderen, hvor hun tjente eller opholdt sig, dels hos fremmede. Da han var fire år, tog, den her i mine optegnelser nævnte svoger til min bedstefar, Niels Kjær i Sebbersund, ham til sig af nåde og barmhjertighed og fødte og klædte ham og gav ham i det hele taget en kristen opdragelse. Han kom således på en måde til at høre til min mors familie. Det var en stor lykke for ham, sagde han, for når andre tilsidesatte ham for hans mors skyld, fandt han altid trøst hos sine plejeforældre og især hos min bedstemor, som han kaldte moster ligesom sine plejeforældres datter. Her blev han, til han var seksten år, så døde Niels Kjær, og datteren blev gift og fik stedet. Han tog da til søs og tjente også nogen tid hos min morbror Just i Nibe.

Christian D. F. Reventlow, 1748-1827, dansk lensgreve og politiker. I 1786 fik han nedsat Den Store Landbokommission, hvor han selv havde en aktiv rolle.

I sommeren 1809 var han til søs. Om vinteren tog han plads som tjener på en gæstgivergård i Ålborg. Her traf det sig, at minister Reventlow kom på en rejse, og da hans tjener var død på rejsen, fik far plads hos ministeren som kammertjener. Her havde han det meget godt. Han stod højt i agtelse hos den gamle minister og har tit sidenhen fortrudt, at han rejste fra ham. Men vant, som han havde været, fra han var 16 år, til at følge sit eget hoved, kunne han ikke finde sig i den gamles pirrelighed, og efter et års ophold hos ham tog han fra ham. 1811 blev han 20 år gammel gift med min mor.

Brøggers mor

Min fromme, gode mor, Ane Nielsdatter, er født i 1780. Året 1800 på hendes fødselsdag den 20. november blev hun første gang gift med skomager og garver* Søren Schjønning i Løgstør. Her boede de, indtil de i 1805 flyttede til Nibe efter min bedstefars ønske. Schjønning var en dygtig

mand, men han døde i 1810 og efterlod sig min mor som enke med fire børn: Niels, Morten, Christine og Cecilie.

Mor var velstående som enke, men hendes formue bestod mest i et stort lager og af huder og skind, og hvad der hørte til garverhåndværket. Da hun blev gift med far, der var fisker, skulle lageret sælges. Da det var i krigens tid, kostede det nok ikke det halve af, hvad det var værd. Far havde ingen penge, da han giftede sig, derfor blev en stor del af mors kapital brugt til at købe fiskeredskaber for. Anden næringsvej kunne far ikke drive, og fiskeriet havde også hidtil været meget indbringende. Men nu indtrådte der en stor forandring under den langvarige krig fra 1807 til 1814. Sild var der nok af, men saltet var så dyrt, at en skæppe* kostede, da det var dyrest, 100 rigsdaler*, hvorfor der ikke kunne saltes sild til udførsel, og vore handelsskibe kunne ingen steder komme på grund af de engelske krigsskibe. Derfor solgtes sildene for 1 a 2 skilling* pr. ol*, og så ansås det endda for et held at kunne komme af med dem til den pris.

Krigene i begyndelsen af 1800-tallet
Danmark var neutral under Napoleonskrigene, 1804-15, og tjente godt på at handle med de forskellige krigsførende parter. England var utilfreds med Danmarks neutralitet og, og englændernes bombardement af København 2.-4. september 1807 blev det første terrorbombardement mod en europæisk hovedstad. Danmark mistede sin flåde og valgte at gå ind i krigen på Frankrigs side. Frankrig tabte krigen. I 1813 gik den danske stat fallit. I 1814 måtte Danmark afstå Norge til Sverige, der havde kæmpet på Englands side.

Valsted Kro var færgekro indtil 1903. Foto fra 1911.
(Kilde: Farstrup Lokalarkiv)

Valsted Kro

Far blev samme år, han blev gift, udkommanderet til søs. Han kom ganske vist ikke af sted, men doktoren og officererne ved Fladstrand Kanonbåde måtte bestikkes, og det kostede mange penge.

Alt gik nogenlunde godt indtil 1815. Da købte mine forældre Valsted Kro for 10.000 rigsdaler.

Handelen var nok meget god efter tidens priser, og far var budt ikke så lidt i fortjeneste på handelen, men han troede, det ville gå godt. Det var en rar lille gård, krohold og med flere gode fiskestader til gården. De skulle betale 7.000 rigsdaler for gården og brugte den kapital, de ejede. Alt syntes at gå godt, men så kom de ulykkelige følger af den langvarige krig. Handelen var ødelagt, staten gik fallit og pengevæsenet var i en forfærdelig uorden, så landejendommene sank så langt ned i pris, at mange blev solgt

på tvangsauktion på grund af resterende skatter. De 3.000 rigsdaler, der stod i gården var umyndiges midler, og formynderen for disse børn, var en mand i Valsted, som hed Hans Pallesen. Han opsagde pengene. Det var ikke muligt at låne den sum på ejendommen, og gården blev solgt ved auktion for 2.200 rigsdaler. Så solgte mine forældre indbo og udbo, omtrent alt hvad der var, indtil der var penge nok, så mine stakkels forældre, der hidtil havde været rige, måtte gå fra gården uden at eje det, hvortil de kunne hælde deres hoved. De havde dengang fire børn, som var det eneste, de fik lov til at tage med fra denne gård, der havde bragt dem så store tab.

Stor børneflok

Min søster Sørine er født i Nibe i 1812. Siden fødte mor tre pigebørn, der alle døde som spæde. 1817 blev jeg født i den for mine forældre så ulykkelige kro. Efter mig fødte mor 3 dødfødte drengebørn, og endelig fødte hun i 1822 min bror Søren i Sebbersund. Han var den femtende og den sidste.

I 1819 døde min søster Christine. Som en kærlig og god far, havde min far taget sig af stedbørnene, og især skal denne Stine have været hans øjesten. Hun var god, meget smuk, havde en god forstand og var meget lærevillig, hvorfor far såvel som mor tog sig hendes død meget nær.

"Du er jo fuld, din so!"

En begivenhed, som mor fortalte, kan jeg ikke forbigå her:

Den dag, herredsfogeden* var i kroen for at skrive, før auktionen skulle afholdes, mødte også førnævnte Hans Pallesen op som formynder for børnene, hvis penge stod i kroen. Far var ikke hjemme, og mor skulle fremvise genstandene. Hun var meget bedrøvet og græd, hver gang hun kom frem med deres gode sengeklæder og andet af deres indbo.

Herredsfogeden var en god mand og trøstede mor, og hun fik derfor mod til at bede herredsfogeden om at skåne noget sølvtøj og sengeklæder, der var tilskrevet stedbørnene. Hans Pallesen, der var en hård og brutal mand og altid havde hadet mine forældre, fordi de havde købt kroen, trådte da frem og krævede, at alt skulle sælges. Da min mor bad ham om at betænke sig, hvilken uret han havde tilføjet dem ved at opsige pengene, råbte han i arrigskab: "Du er jo fuld, din so, hold din mund!" Men nu blev herredsfogeden vred, tiltalte ham hårdt og truende med at smide ham ud, hvis han fornærmede mor.

I mange år derefter kunne mor aldrig tåle at høre Hans Pallesens navn nævne og gik altid af vejen, når hun mødte ham eller hans familie.

"Fader, forlad os vores skyld ..."

Efter at mine forældre var flyttet til Aggersund mange år efter den føromtalte begivenhed, blev der en aften et forfærdeligt uvejr. To gennemblødte og meget forfrosne mænd kom ind ad døren og bad om hjælp og pleje. De var forlist med deres båd i nærheden og måtte redde livet ved at svømme og vade i land. Der blev naturligvis ydet dem al den

hjælp, vi formåede. Den ene af dem var Hans Pallesens søn. Far kendte dem straks, og det gjorde vi andre også. Da mor havde fået dem i tørt tøj, givet dem varmt at spise og drikke, og de var kommet lidt til kræfter igen, spurgte hun: "Hvem er I, og hvor er I fra?" "Jeg er Hans Pallesens søn i Valsted," siger den ene. Det gav et sæt i mor, hun foldede sine hænder og sagde med lav røst: "Fader, forlad os vor skyld, som vi og forlader vore skyldnere!" Siden takkede hun Vorherre for den nåde, han havde vist hende, ved at hun var kommet til at gøre vel mod sin værste fjendes barn. Dagen efter fik vi bjerget båden, og sømændene rejste hjem.

Allerede i 1500-tallet fik sildefiskeriet stor betydning for Nibe og landsbyerne omkring Nibe Bredning. I 1731 gav Frederik 4. tilladelse til, at Nibe fik et byvåben. Af bevillingen fremgik bl.a.: "Kjøbstaden Nibe må nyde det af Byfogeden og Borgerskabet foreslagne Våben og Segl, hvori […] præsenteres et Fiskegarn og en Fiskerkaag eller Baad, hvori er siddende en Fiskermand med et Roer eller en Aare i sin Haand, og indroer i Fiskegarnet for at røgte det samt tre sild nedenunder […]".

(Kilde: "*Da Nibe var storkommune 1970-2006*", Nibe Avis, 2006)

Forældrene begynder forfra

Ved min bedstefars og morbrødres hjælp måtte mine forældre så til at begynde forfra igen. Bedstefar gav dem jord til at bygge på i Sebbersund. Stedbørnenes arv, der var indsat i Overformynderiet, fik de udbetalt til at bygge for. Mine morbrødre hjalp dem med fiskeredskaber. Især var det Søren og Christen Nielsen, der hjalp dem med lån og kaution. Den ældste af børnene, Niels, tog min bedstemor til sig, og de to andre skulle begynde at hjælpe noget til. Far var dygtig og stræbsom, og mor ligeså. Modet begyndte at komme tilbage med håb om bedre tider. Dog skete det mange gange, at sorgen overvældede mor, når hun så Hans Pallesens slægt og andre køre med det smukke køretøj, som hun og far havde ejet. Hverken hun eller børnene kunne klæde sig så kostbart som de andre fiskere, der da var rige. Skønt jeg kun var et barn, kan jeg godt mindes, at mor mange gange ikke nænnede at spise sig mæt, og hun var hele tiden bange for at lade andre se, hvor tarveligt vi boede.

Søren Nielsen og det store sildeeventyr

Det store sildeeventyr begyndte i Limfjorden i begyndelsen af 1800-tallet. Der var kamp om de gode fiskestader i Nibe. Det var især de gamle i gårde, der ejede stader. Der var dog enkelte undtagelser, fx Søren Nielsen, der var tilflytter til Nibe. Søren Nielsen var Brøggers morbror. Han var købmand og fiskeudreder og handlede med de store norske byer (især korn, tømmer og jern) og de tyske byer Stettin, Lübeck og Hamborg (sild, uld, voks, smør og kaffe) samt vin fra Montpellier i Frankrig. Af skatteprotokollerne fremgår det, at han blev Nibes tredje rigeste mand.

(Kilde: Dagmar Larsen: "*Kulturbilleder og typer fra Nibes glansperiode*", i "*Fra Himmerland og Kjær Herred*", bind 6, 1927-1929, side 66 ff, udgivet af Historisk Samfund for Aalborg Amt)

Fiskeriet var ret godt, men der var så meget, der trykkede mine forældre. Den løse gæld, de havde fra kroen, kunne ikke blive betalt, og da de nu begyndte at komme lidt til kræfter igen, meldte kreditorerne sig og krævede den betalt. Far, der var en ærlig mand, betalte nogle og bad om henstand hos andre.

Faderen i fængsel

Der var en købmand Hoffman i Ålborg, som far skyldte 100 rigsdaler, tror jeg nok. Det var mange penge i de tider. Han ville ikke give henstand. Engang da far stod på Ålborg Torv og solgte røgede sild, blev han af denne Hoffman arresteret for gælden (det var lovligt den gang). Min bror, Morten, der var en dreng på 13 år, fulgte grædende med til arresten. Begivenheden vakte stor opsigt, da far og hele familien var godt kendt i Ålborg.

Da Morten kom hjem med dette sorgens budskab, skulle man have troet, at mor med sit svage helbred helt var bukket under af sorg og harme. Men med ægte kvindelig, opofrende kærlighed tænkte hun kun på at komme hen til far. Så snart aftenen kom (om dagen turde hun ikke gå, for hun var bange for de bedres medlidenhed og de andres spot), sejlede hun med Morten til Nibe i håb om, at der kunne gøres noget.

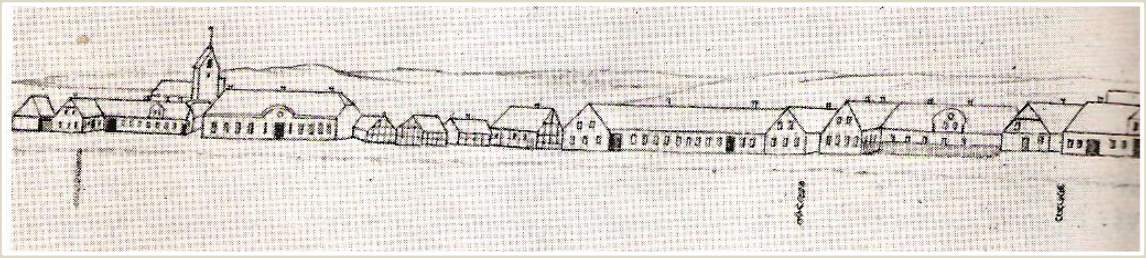

"På dette udsnit af en tegning af Nibe fra ca. 1830 genkender man i forreste række mod vandet mange af de endnu bevarede huse i Strandgade."

(Kilde: Viggo Petersen: "*Det gamle Nibe*", 1979, Nationalmuseet)

De kom samme aften med en vogn til Ålborg. Kusken, hun var kommet med, satte hende af på Gæstgivergården, hvor han tog ind.

Her stod min stakkels mor i den store by uden at vide, hvor arresten var, og uden at kende et eneste menneske, der kunne vise hende derhen. At spørge de forbipasserende om vej til byens arrest, især om natten, hørte der mod til. Endelig vovede hun at tiltale en pige, der kom forbi. I stedet for at møde undskyldninger og spot, som hun frygtede, mødte hun deltagelse og venlighed. Da mor på pigens spørgsmål, havde sagt, hvorfor hun ville til arresten, udbrød pigen: "Er du den stakkels kone, hvis mand den lumpne købmand ved politiet lod arrestere og lod den stakkels dreng stå og græde på torvet? Jeg var selv på torvet, da det skete. Kom du med mig, jeg kender slutteren*"

Hvad den brave pige hed, glemte min mor i sin store sorg at spørge om. Men hendes navn har en engel i himmelen skrevet ned, for hun øvede barmhjertighed.

Da min morbror Søren [Nielsen, red.] nogle dage efter kom til Ålborg, betalte han pengene, og far blev løsladt. Men mor måtte bede far længe, inden morbror fik lov at betale for at få ham ud, for far var stridig og syntes, at der var sket ham uret, da han gerne ville betale pengene, når han blot kunne få henstand.

Kort efter blev far syg, vistnok af ærgrelse, og deres fortjeneste ved fiskeriet lå stille i lang tid. Samme år mistede far sammen med flere fiskere deres fiskeredskaber ved isdrift, og mor lå længe syg efter at være nedkommet med et dødfødt barn. Alle disse uheld havde nær bragt mine så hårdt prøvede forældre i den største armod. Men deres stærke tro på Vorherre holdt dem ved mod, og de tog begge fat med tillid og håb til Ham, som nedtrykker, men også ophøjer.

Engang, fortalte mor, så det helt galt ud. Far lå syg. Det sidste brød var spist, og de havde hverken korn eller penge. Det var i 1826, da der var misvækst, og kornet var meget dyrt. Så kom morbror Christen for at se til far, og da han så mor, udbrød han: "Søster, du er vist mere syg end din mand, hvad er der i vejen? Du skal sige mig det!" Mor fortalte ham så deres store nød. Den kære morbror sagde da: "Jeg har i dag købt to tønder rug, i morgen tidlig skal den ene tønde være malet og være i dit hus."

Bedre tider

Efter den tid gik det bedre. Børnene voksede til og kom ud at tjene, og vi, der var mindre, skulle begynde at hjælpe lidt til ved fiskeriet. Der begyndte at oprinde en lysere tid for dem. Fiskeriet begyndte rigtignok at tage stærkt af ved Nibe og Sebbersund, men far forpagtede fiskestader ved Aggersund, hvor fiskeriet endnu var bedre. Mine forældre flyttede dertil den 4. marts 1830 og lejede en beboelse, rigtignok meget tarvelig, i krogården. Jeg var dengang 13 år. Niels havde giftet sig om vinteren og boede så i huset i Sebbersund.

Dette år fiskede min far meget godt. Han købte et stykke jord i Aggersund og byggede om sommeren et hus, hvor de kom til at bo ret godt efter deres forhold. Siden fik han jord til huset, og de havde nu to køer. Fiskeriet blev ved at være nogenlunde, og far kom nu helt ud af gælden, han havde pådraget sig i den ulykkelige Valsted Kro. Han håbede nu, som han så tit sagde, at komme til at hvile i sin grav som en ærlig mand.

Billede udstillet på Limfjords-museet: "Fiskeri med snurrevod".

1831 - **Søster Sørine**
I 1831 blev min søster Sørine gift med Jens Schou fra Smakmølle ved Løgstør. Der var mange, der misundte den fattige fiskerpige, at hun kom til at bo i møllen, og det forekom også, at hun havde gjort et godt parti. Jens ejede møllen og skyldte kun en ubetydelighed på den. Han var et godt og skikkeligt menneske og var derfor afholdt af alle. Men han var opdraget som en rig mands eneste søn, havde ikke lyst til at bestille noget og forfaldt til sidst til druk.

De fik mange børn, og det gik meget tilbage for dem, hvorfor han til sidst måtte sælge møllen og nedsætte sig som værtshusholder i Løgstør. Med hans tilbøjelighed til at drikke var det en dårlig forretning for ham.

Min stakkels søster så med gru den dag nærme sig, da de heller ikke kunne blive ved stedet, de havde købt. Endelig døde han og efterlod sig otte børn og en stor gæld. Min søster klarede sig nu ret godt og opdrog børnene. Da hun døde, var de syv konfirmerede. Den sidste tog jeg mig af. Det var min kære plejesøn Jens Schou, som dengang var otte år.

1834 - **Søster Cecilie**
I 1834 blev min søster Cecilie gift med Anders Kristensen i Ørsnæs i Farstrup Sogn. Han var en retskaffen og dygtig mand. De havde i begyndelsen nok at døje med. Der var tre gamle folk, der skulle svares aftægt* til, og gården trængte til nye bygninger. Men det gik hele tiden fremad, og da han døde, var gården godt bygget og gældfri. Han døde tidligt, og min søster var enke i mange år og opdrog børnene. Siden fik den ældste søn, Hans, gården. Min kære søster Cecilie var en from og god kvinde og vist den af os, der lignede mor mest. Hun døde 1886.

Sildeeventyret slutter

I 1825 blev Aggertangen åbnet ud mod Vesterhavet, fjorden blev mere salt, og silden begyndte så småt at forsvinde. Situationen blev efterhånden så alvorlig, at kongen i forbindelse med et besøg i 1832 gav 2.000 rigsdaler i rentefrit lån samt skænkede 100 tønder rug og 100 tønder byg til de fattige fiskere i Nibe, Sebbersund og Valsted. Kornhjælpen var nødvendig for at undgå en truende hungersnød om vinteren. I Nibe blev kornet fordelt til 672 personer i vinteren 1833, næsten halvdelen af byens befolkning. Hjælpen blev gentaget de efterfølgende år.

(Kilde: Harry Christensen: "*Nibes Historie*", udgivet af Nibe Kommune, 1977)

Efter 1834 begyndte fiskeriet at tage stærkt af, og det kneb tit for far at klare økonomien; men det var alligevel meget bedre i Aggersund end i Nibe og Sebbersund, hvor fiskerne sank ned i stor fattigdom. Nu var jeg konfirmeret og måtte hjælpe til, så far behøvede kun at holde en karl i fisketiden.

1836 - **Sølvbryllup**
I 1836 holdt mine kære forældre sølvbryllup. Børnene og svigerbørnene var alle hjemme, og de gamle var så glade og takkede Vorherre for hans store godhed og nåde imod dem. Jens Schou forærede dem to par forgyldte

kopper med navn på, hvilke var en stor sjældenhed dengang, da de skulle bestilles i København. Vi andre børn gav dem også noget.

Efter den tid tog fiskeriet meget af, og da jeg kom på seminariet, og Søren kom til søs, kunne det ikke betale sig for far at holde fremmede. I årene 1840-1841 opgav han rent fiskeriet og købte en lille jagt, som han sejlede med i Limfjorden.

1842

I 1842 begyndte der igen at komme sild i Limfjorden, og far gav sig da igen til at fiske sammen med bror Niels, som nu var kommet til at bo i Tolstrup. Nu kom det til at gå ret godt med fiskeriet, og de gamle havde deres udkomme derved, indtil far døde.

1861 – Guldbryllup

Den 26. juli 1861 holdt mine kære gamle forældre guldbryllup. Da var der stor stads. Familien fra Nibe, Løgstør og omegnen tillige med venner og bekendte fra nær og fjern kom. De kunne ikke rummes i huset, og derfor var der rejst et stort telt udenfor, som præsten og nogle andre pyntede. Der kom lykønskninger med fotografier af hele familien fra en herredsfoged Svanenskjold i Frederikssund, som tidligere havde boet i Løgstør. Der var mere end 20 vogne med til kirken, og alle i sognet stræbte efter at gøre de gamle glade ved at flage for dem og pynte kirken. Under måltidet mødte Løgstør Sangforening op og sang flere sange, og de gamle var så glade og takkede Vorherre for al den store glæde, han havde givet dem. Og vi børn var glade, for vi fik et stort bevis på, at far og mor havde levet således, at de, selvom de var fattige folk, havde erhvervet sig deres medmenneskers agtelse og kærlighed.

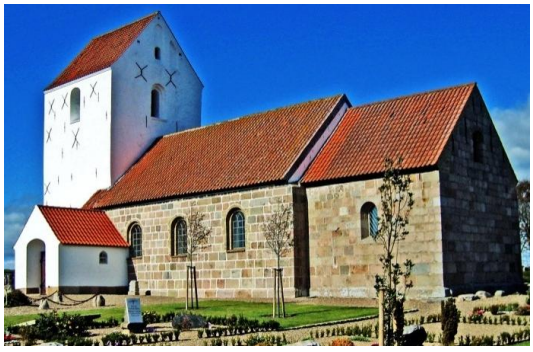

Næsborg Kirke

Aalborg Stiftstidende og Adresseavis' omtale af guldbrylluppet

I Fredags feirede Skipper Chr. Brøgger og Hustru i Søndre Aggersund ved Løgstør deres Guldbryllup, ved hvilken Leilighed det viste sig, hvorledes dette hæderværdige Ægtepar har vidst at vinde Agtelse og Hengivenhed i en viid Kreds, thi ikke alene deres Børn og Børnebørn, men ogsaa en stor Mængde Andre, til dels langt borte fra, mødte bemeldte Dags Formiddag i Aggersund og ledsagede Jubelparret til Næsborg Kirke, hvor Pastor Berg i en hjertelig Tale skildrede Jubelparrets gudhengivne og hæderlige Liv. Kirken var smukt pyntet og ligesaa et ved Aggersund opreist Telt, hvor et Festmaaltid var arrangeret, og mange Venner fremkom med deres hjertelige Lykønskninger, deriblandt Løgstør Sangforening, som foredrog flere Sange og udbragte et 3 Gange gjentaget Leve, der istemtes af de talrige tilstedeværende. Guldbrudgommen er nu 70 Aar, hans Hustru 81 og begge raske og rørige.

(Kilde: "*Aalborg Stiftstidende og Adresseavis*" den 30. juli 1861)

Faderen dør
Efter den tid aftog fars kræfter kendeligt, og han var klar over, at hans livs aften nærmede sig. Uden at være sengeliggende hensov han roligt den 13. juni 1867. En tid før han døde, havde han sagt til os, at han vistnok døde den dag, og det skete også.

Problemer med herredsfogeden
Min far var en smuk mand med sort hår og brune øjne. Han var over middelhøjde og stærkt bygget. I sine sidste år var han lidt foroverbøjet. Han havde store kræfter. Han kunne løfte en tønde tjære af vor kåg og lægge den på æssingen*. Han var munter og venlig og meget ædruelig. Han udtalte altid sine befalinger bestemt, og skulle han gentage dem, kunne hånden godt følge efter for at give dem eftertryk. Han var en gudfrygtig kristen, en kærlig ægtefælle og far og meget god mod virkeligt nødlidende. Han havde temperament, men hans vrede varede kun kort. Han talte frit både til høje og lave og var aldrig bange for at sige sin mening. Et par træk af hans åbenhed og mod kan jeg ikke lade være at fortælle:

Engang var far anklaget af nogen, der var misundelige, over at vore garn var ulovligt sat ud i staderne. Herredsfogeden, der var forudindtaget mod far, men slet ikke kendte noget til fiskeredskaber, udtalte sig dumt om sagen og mente også, at garnene burde flyttes.

Så sagde far: "Er det tilladt, jeg siger min mening?" "Ja, lad os høre den," svarede herredsfogeden.

Så begyndte far: "Jeg tror om Dem hr. justitsråd, at De er en dygtig jurist, og jeg har bevis for, at De er en retfærdig dommer, men her taler De om noget, De ikke forstår. Jeg har været fisker, siden jeg kunne løfte en åre og aldrig før i dag været anklaget for ulovligt fiskeri. Jeg er vis på, når her kommer mænd til at dømme i sagen, der kender til det, får mine garn nok lov til at stå." Herredsfogeden sagde ikke mere, og garnene blev stående.

Disput med præsten
Der var en pastor Hår i Næsborg, der var en heftig og stridig mand, men en dygtig prædikant. Han og min far kom altid godt ud af det med hinanden. Men engang var der blevet noget i vejen imellem dem. Da far, som sædvanlig, udtalte sin mening frit, blev præsten vred og sagde til far, at han ville frabede sig en sådan tale. Far burde vide, at der var forskel på deres stilling. Så blev far vred og sagde: "Javel, hr. pastor. Der er forskel, og jeg skal med det samme sige Dem forskellen: Sender De bud efter mig, kan jeg komme, om jeg vil, men sender jeg bud efter Dem, skal de komme til mig." Præsten blev nu mere vred og løb sin vej.

Ballade med andre fiskere
Engang havde nogle fiskere fra Løgstør sat deres garn i vore fiskestader. Far bad dem tage garnene bort, ellers ville han fjerne dem. Det ville de ikke og gav ondt af sig, hvorfor vi begyndte at vinke garnene ind. Nu blev der et fælt spektakel. De fremmede fiskere begyndte fra den anden ende at vinke,

og vi mødtes på midten af et garn. Da griber den ene af fiskerne en åre og ville slå far i hovedet, men far kommer ham i forkøbet. Med en stor rorpind* slår han fiskeren over armene, så han taber åren, og giver ham et stød for brystet, så han tumler baglæns over i båden. Med det samme griber far sin kniv og skærer garnet over og støder båden væk, før manden kommer rigtig på benene igen.

Dagen efter kom de og bad om deres garn, idet de lovede, at de aldrig ville komme der mere. De fik garnene, og far troede, at den historie var ude af verden. Men kæltringen ville hævne sig på grund af stødet, han havde fået i brystet. Engang på Løgstør marked står far således og taler med en anden mand. Da kommer den omtalte fisker. Han havde en hel del flere med sig og begyndte at overfalde far og skubbe ham til side. I det samme går herredsfuldmægtigen forbi, og far beder da om politiets beskyttelse, men fuldmægtigen var pærefuld og faldt ned i vejgrøften.

Far stod i nærheden af et telt, hvor der var banket en lang pæl i jorden for at holde teltet. Den griber far fat i, og med ryggen mod teltet truer han med at kløve hovedet på den første, der kommer ham nær. "Da politiet ligger døddrukken i vejgrøften, skal jeg vise jer, at jeg kan beskytte mig selv," siger han. Der blev stor tumult, og skønt jeg kun var en dreng, løb jeg straks hen til far, og et øjeblik efter havde der samlet sig så mange venner om far, at urostifterne fandt det klogest at gå hjem.

Søren Nielsen Brøgger

Søren Nielsen Brøgger

Brøggers bror, Søren Nielsen Brøgger, 1823-1896, var fisker og skipper. Han deltog i krigen 1848-50 som kvartermester på fregatten "Bellona". Modtog i 1876 Erindringsmedaljen. I 1857 sejlede han som kaptajn på skibet "Theodore" til England, Kronstadt, Stockholm og København. Han var havnefoged i Løgstør 1879-1896.

Fregatten "Bellona", Orlogsmuseets Arkiv

(Kilde: F.B. Fabricius "*Stamtavle over gren af slægten Brøgger*", 1969)

Efter fars død fik min bror Søren, der boede i Løgstør, huset på den betingelse, at han skulle sørge for mor. Det var efter hendes eget ønske, for far havde bestemt før sin død, at hun skulle sælge huset og fiskeredskaberne og så flytte ind hos Cecilie eller mig og leve af kapitalen, der nok kunne forslå, så længe hun levede. Men mor ønskede, at Søren skulle have huset og alt, og vi lod hende bestemme.

Moderen dør

Efter fars død rejste mor alligevel fra huset og boede dels i Ørsnæs hos Cecilie og i Ravnkilde hos mig. Her havde den kære gamle det uheld, at hun faldt i gården og brækkede sit lår. Hun lå her i et halvt år, og så kom hun sig så meget, at hun skulle tage hjem, for hun mærkede, at døden nærmede sig, og hun ville så gerne dø i sit gamle hjem.

Mor var under middelhøjde med blå øjne og blondt hår. I sine unge år var hun meget smuk, og selv i sin alderdom var hun en smuk gammel kvinde. Min Ane er det af hendes børn og børnebørn, der ligner hende mest. Hun var en troende kristen, en altopofrende mor og ægtefælle. Selv i hårde modgangstider svigtede hendes tro aldrig, og hun var vis på, at alt det tunge, hun måtte gennemgå, var til hendes gavn. Og når hun som olding så tilbage på sit lange og så mange gange kummerlige liv, takkede hun Herren for modgangen og for alt det gode, Gud havde givet hende, som en kærlig far fører sine børn. Af sindelag var hun sagtmodig, venlig mod fremmede og kærlig og opofrende mod sine nærmeste, munter og snaksom, hvorfor hun også var meget afholdt.

Gud glæde hendes sjæl i sit Himmerige.

2. Brøgger – barndommen

Limfjorden ved Valsted

"Valsted er en stor landsby. Der var dengang 14 gårde og en mængde huse. Den er smukt beliggende ved Limfjorden med en lille skov tæt syd for byen. Der var plantet en del omkring husene og gårdene, som tog sig godt ud på afstand."

(Christian Sørensen Brøgger)

Efter i første kapitel at have fortalt om sin slægt og familien går Brøgger nu tilbage i tiden til 1817 for at fortælle om sit eget liv.

1817

Valsted kro, set fra haven i 1985

1817, den 4. marts, blev jeg født i Valsted Kro. Jeg var det ellevte barn og fars førstefødte søn, så der skulle jo gøres stads af mig, da jeg skulle i kirke. Min bedstemor, der var en gammel kone, ville holde mig over dåben, og hendes søster, som havde taget far til sig som barn, ville holde huen[3], og da det blev overladt til bedstemor at finde et navn til mig, ville hun have, jeg skulle hedde Christen Sørensen efter min bedstefars bror. Han havde været en meget god mand og dertil rig og anset, og hendes ønske var, at jeg måtte ligne ham.

Brøgger blev født den 4. marts 1817 og blev døbt to dage senere i Sebber Kirke, hvor bedstefaderen Niels Sørensen og morbroderen Søren Nielsen var blandt fadderne:

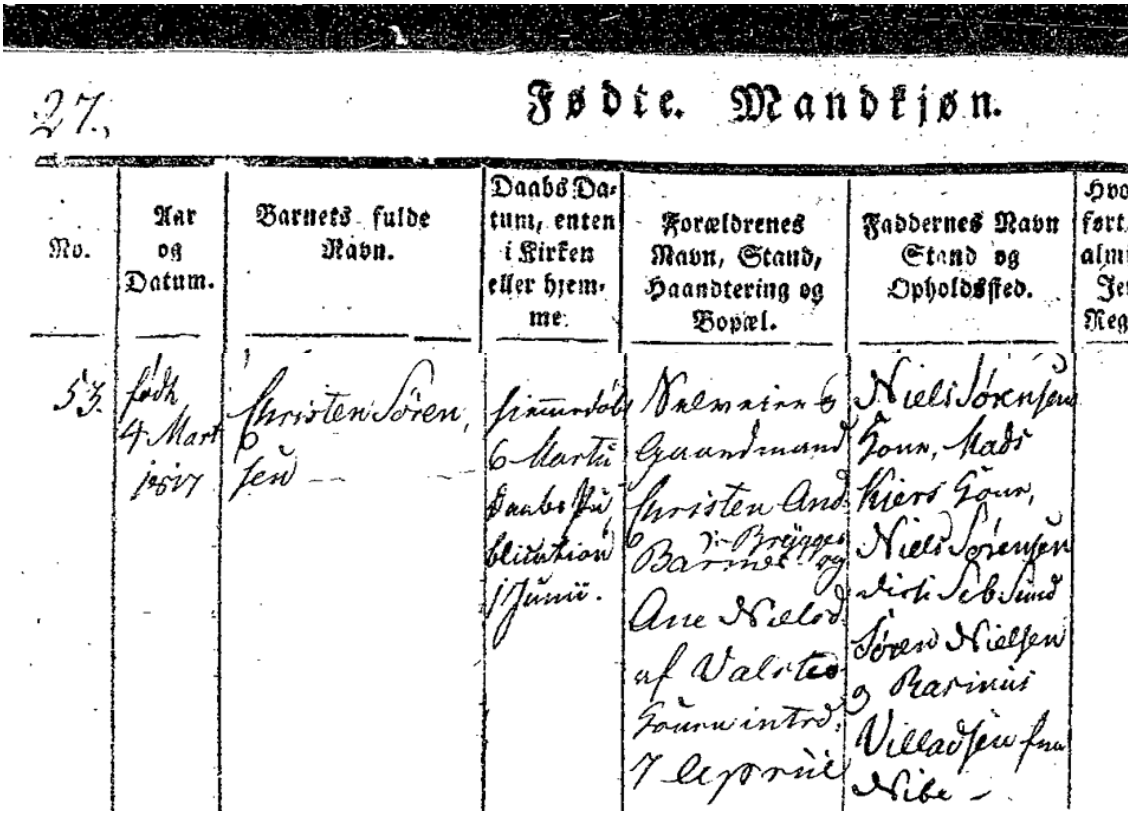

27. Fødte. Mandkjøn.

No.	Aar og Datum.	Barnets fulde Navn.	Daabs Datum, enten i Kirken eller hjemme.	Forældrenes Navn, Stand, Haandtering og Bopæl.	Faddernes Navn Stand og Opholdssted.	Hvo fort. alm Je Reg
53.	født 4 Mart 1817	Christen Sørensen	Sjemmedøbt 6 Martii Daabs Publication 1 Junii.	Velmeier & Gaardmand Christen And. Brøgger og Barnes Ane Nielsd. af Valsted Gouren intrd. 7 Aprill	Niels Sørensen Gour, Mads Kiers Gour, Niels Sørensen disse Seb. Sund Søren Nielsen og Rasmus Villadsen fra Nibe	

[3] En huemor var den, der holdt huen, mens barnet blev døbt.

Den første begivenhed, jeg kan mindes, var, at da mine forældre flyttede fra Valsted til Sebbersund, skulle mine søstre køre mig i en barnevogn, og så væltede vognen med mig i en lille bæk, der løber mellem byerne. Valsted er en stor landsby. Der var dengang 14 gårde og en mængde huse. Den er smukt beliggende ved Limfjorden med en lille skov tæt syd for byen. Der var plantet en del omkring husene og gårdene, som tog sig godt ud på afstand.

Sebbersund

Sebbersund, 2010
(Fotograf: Jan Slot-Carlsen, Aalborg Historiske Museum)

Sebbersund, hvor mine forældre boede fra 1820 – 30, er smukt beliggende på en tange i Limfjorden, omgivet af fjorden på de tre sider. Tæt ved byen ligger et bjerg, hvor der i gamle tider har ligget en kirke, hvis ruiner var synlige i min barndom. Kirken skal have heddet Nikolaj Kirke til minde om fiskernes helgen.

Lundbæk Herregård, omkring 1860

Lige over for byen [Sebbersund, red.] på den anden side af det smalle sund, ligger en lille skov tilhørende herregården Lundbæk. Byen havde dengang 70 huse og gårde, og da fiskeriet var godt, var beboerne meget rige.

Litografi af A. Nay 1822-1883: *Parti ved Limfjorden, Ved Nibe*. På billedet ses Limfjorden set fra Nibe. I forgrunden ses skibsbroen, hvor nogle fiskere er ved at lande dagens fangst. Yderst til venstre i baggrunden skimtes herregården Lundbæk. I baggrunden til højre ses Sebbersund med Sebber Bjerg.

Skolegang

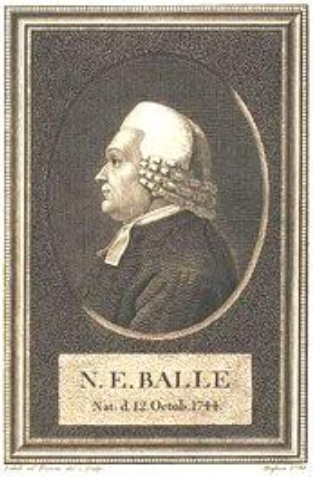

Skolen lå dengang i byen, og da den var nabo til os, begyndte jeg tidlig at gå i skole og kom der hver dag, når der holdtes skole. Men undervisningen var tarvelig. Læreren havde været skriverdreng på Ålborg Amtstue. At skrive og slå var også det eneste, han kunne. Der var ingen klasseinddeling. Alle børnene, hen ved hundrede, gik og stod mellem hverandre. Til daglig kunne vi godt få en plads at sidde på, for de kom ikke i skole så nær alle. Når vi kom i skole om morgenen, skulle vi høres i lektierne. Hvert barn havde sine lektier for. Læreren satte mærker i bogen (Balles Lærebog og Birchs Bibelhistorie), og de, der ikke kunne remse dem op, fik prygl eller skulle sidde efter. Det tog omtrent hele formiddagen, og der var hele tiden gråd og skælden ud. Når vi fik frikvarter, var skændene og pryglene som regel glemt, for nu gik det løs med leg og støj.

For at blive lidt før færdig med overhøringen, hittede læreren på, at to af de øverste drenge skulle hjælpe ham at med at høre de andre i lektierne. Jeg var en af dem, og vi kunne jo ikke nænne, at vore venner skulle overhøres igen af læreren. De skulle nemlig henvises til ham, hvis vi fandt, de ikke kunne deres lektier. De måtte så for at slippe for det give os lidt, et

æble, et stykke sukker, en knap eller lignende ting. Det blev indkasseret i fritiden.

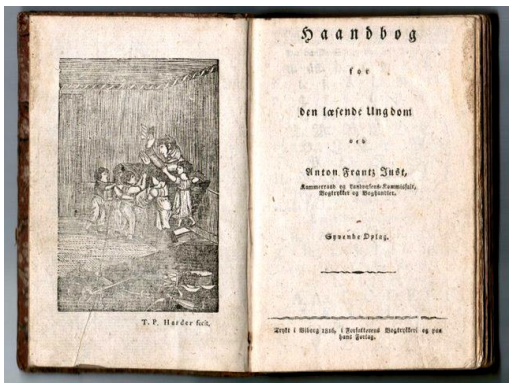
Haandbog
for
den læsende Ungdom
af
Anton Frantz Just,

Anton Just: "*Håndbog for den Læsende Ungdom*", 1818.

Vi brugte "*Justs Håndbog*" til stillelæsning. Den havde jeg og flere andre læst så tit, at vi kunne den udenad. Derfor skulle vi dygtige fyre øves i skriftlæsning*, når de andre læste i bog. Vi skulle så sidde længst borte fra læreren, for han ville jo holde øje med stymperne, når de stavede og læste.

Vi fik så ved den lejlighed en lille passiar eller et spil om knapper eller lignende af de velerhvervede tributter fra overhøringen. Jeg fik kun klø en gang, og det var endda meget lidt, for jeg var lærerens kæledægge. Det gjorde måske også noget, at han var i familie med mor og var vor nabo.

Da jeg var 10-11 år, blev der indført indbyrdes undervisning[4] i skolen. Læreren måtte til Løgstør, hvor der var en lærer, som i København havde lært metoden, og han skulle nu undervise herredets* lærere i kunsten. Nu skulle vi alle begynde forfra med at stave og læse, regne og skrive efter den nye metode, og det gik. Beboerne bandede, præsten rystede på hovedet, og læreren var helt fortumlet i hovedet over den fløjten og kommanderen og nymodens bogføring. Men kongen havde befalet det, og det hjalp ikke at stritte imod.

Indbyrdes undervisning. Udateret akvarel af P.C. Klæstrup. Muligvis fra Sølvgades Skole, København. (Kilde: "*Den Store Danske*"). Klasseværelset i Sebbersund har uden tvivl være langt mere ydmygt.

[4] **Indbyrdes undervisning** var en undervisningsform, der dominerede 1820-50, hvor læreren kunne undervise et stort antal elever samtidigt. Med de dygtigste elever som hjælpelærere marcherede alle gruppevis rundt i klassen og blev undervist ved undervisningstavler af forskellige sværhedsgrader. Læreren fløjtede, når der skulle skiftes til ny tavle. Metoden var udviklet i store britiske fattigskoler og mødte stærk modstand i danske skolekredse, men den blev gennemtvunget af myndighederne af især økonomiske grunde. I 1819 blev Sølvgades Kaserneskole "normalskole" for metoden. (Kilde: "*Den Store Danske*").

Endnu værre blev det for læreren, da der også skulle indføres gymnastik. Det gik helt over hans forstand. Til alt held for ham havde jordemodermanden i byen været underofficer, og han blev da gymnastiklærer. Det gik meget godt. Sebbersund Skole blev berømt for sin gymnastik. Lange, således hed jordemodermanden, var en gammel, livlig og god mand. Han kunne få drengene i gang, og vi var alle enige om, at vi hellere ville have haft Lange til skolelærer end Sørensen. Jeg tror også, han havde været meget bedre, for han behøvede hverken tamp* eller ris*, og dog gik alt meget godt.

Ved siden af skolestuen var der et mørkt kammer, og der skulle de værste dovenkroppe sættes ind efter at have fået deres slag af ris i hånden. Jeg havde en ældre bror, Morten, og han og en anden dreng måtte engang i efteråret tage ophold i "snothullet", som det kaldtes. Ved at undersøge stedet fandt de lærerens gulerødder i noget sand, og for at fordrive tiden spiste de af gulerødderne. Bagefter fortalte de om det til de andre børn. Da julen kom, og læreren skulle bruge gulerødderne til suppe, var de alle spist.

Der blev holdt forhør, og de to skyldige blev angivet. Madammen, hun hed ellers til daglig brug Skole-Else, blev da meget vred, og i sin arrighed løb hun ind til min mor og fortalte hende, hvilken forfærdelig uopdragen søn, hun havde. Mor fik hende dog stillet tilfreds med en kop kaffe, en del gulerødder og med løfte om at prygle drengen, hvad jo ikke skete.

Landbrug og fiskeri

Skønt jeg kun var et barn, kan jeg dog mindes, at tiderne var meget strenge for landmændene. Tvangsauktioner for ikke betalte kongelige skatter var ikke sjældne, og ejendommene sank så dybt i pris som vel aldrig før. Således kan jeg mindes, at en gård på 6 tønder hartkorn* blev solgt for 5 rigsdaler. En anden på 14 tønder hartkorn var på auktion flere gange, men ingen turde byde så meget, som skatterestancen var på, hvorfor staten overtog den. Den lå i flere år øde hen.

Bøndernes redskaber var alle af træ, for man havde ikke råd til at købe jern. Spader, skovle og grebe til daglig brug var alle af træ. Og havde man jernspader og grebe, måtte de ikke bruges, hvis man troede, at træredskaber kunne holde.

Harverne* var kun af træ. Og hvis en mand havde en halvharve af jern, blev han anset for at være rig. Man brugte hjulplov, en forfærdelig stor og tung maskine. Kun skæret og langjernet var af jern, det øvrige var træ.

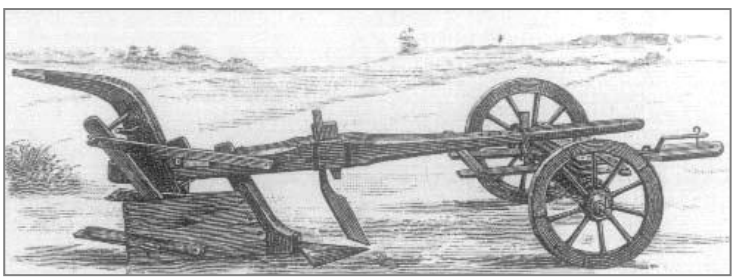

Hjulplov 1820-30

På dette billede arbejder Niels Peter Rasmussen, Valsted, med okser og en svingplov. Niels Peter Rasmussen blev født i 1902 og var søn af Carl Christian Rasmussen, født 1867, som var gift med Kirstine Marie Skovhus, søster til Lars Skovhus, født 1877.

Vognene var ligeledes af træ, og det blev anset for velstand, når man havde jernskinner på de forreste hjul. Et eksempel fra den tid: Karlen kom ind og sagde til husbonden: "Vi ska' te' hov, hva' for en uen ska' a ta'?" "Ta` janunen, Pier[5]," svarede husbonden. Men den vogn, som bar det pralende navn "jernvognen", havde ikke andet jern på sig end over hamlen*.

Seks heste for ploven så man somme tider, fire var nødvendige. Tre tønder rug var læs nok, og mere skulle bønderne ikke tvinges til at køre med for herremanden.

Vejene var blot opkørte hjulspor, nogle steder mange ved siden af hinanden. Kun over de store åer var der broer, og der skulle der betales bropenge* eller brokorn.

P. Th. Petersen: "*Høstvogn*", 1878.

Over de mindre vandløb kørte man igennem vandet. Et sådant sted kaldtes et *vad*. Endelig begyndte man mellem 1820 og 1830 at anlægge landeveje, eller som de kaldtes kongeveje. Men det gik ud over bønderne, der måtte udføre alt arbejdet under tilsyn af militær, som undertiden efter gammel vane kunne finde på at slå.

Bønderne skulle også køre med embedsmændene, når de skulle ud at rejse. Det kaldtes kongerejser. Det gik ud over de stakkels heste, når bonden havde ventet i flere timer på herrerne. Selv kongen brugte denne befordring, når han rejste gennem landet. Og det gjorde Frederik den 6. og Kristian den 8. ofte. Herremænd og præster var naturligvis fri for alt dette.

[5] "Vi skal hen på herregården, hvilken vogn skal jeg tage?" "Tag jernvognen, Per".

Dårlige avlsår indtraf også, som f.eks. i 1826, da der næsten var misvækst, og der var stor nød blandt folk. Der var mange, som måtte gå fra hus og hjem og tage til bettelstaven*. Det var ofte vanskeligt for herremanden, hvor der var fæstegods, at få en karl eller en mand til at overtage en fæstegård.

Fiskeriet i Nibe Bredning

Kulturhistorikeren Hugo Matthiessen, 1881-1957, beskriver fiskeriforholdene i Nibe Bredning i begyndelsen af 1800-tallet:

"Den tid fangsten gik for sig, gjorde kågerne fjorden levende; thi som regel to gange i døgnet måtte der røgtes, og sildemængden øses ud med skuffer og spande. Før det dagedes – i mørke, blæst og slud – tørnede mandskabet ud med "løderkarlen" i spidsen. Kågerne måtte være fladbundede for at glide hen over grunde og garnrader; til hver hørte tre mand, som havde 12-14 garn at passe. Omkring et hundredtal af de slag småfartøjer stod daglig i det grå morgenlys ud fra Nibe, Sebberund, Valsted, Klitgård og de øvrige lejer, mens større krejlekåger, rummende 500-1000 ol, var beregnet til transport af fangsten til salterierne i Aalborg og Nibe, hvor "gællepiger" stod parat til at rense og behandle sildene."

(Kilde: Hugo Matthiessen: "*Limfjorden*", Gyldendal, 1941)

Fiskerne derimod i fiskerbyerne ved Limfjorden var forholdsvis rige. De gik med sølvknapper i klæderne, og i mange huse var der meget sølvtøj. Deres bohave og klædedragt var meget smukkere og kostbarere end bøndernes. Efter 1830 begyndte forholdene for bønderne at blive bedre, men for fiskerne blev de værre. Fiskeriet i Limfjorden, som før havde været så rigt, svandt helt bort, og fiskerne sank dybere og dybere i armod. Derimod gik det som sagt fremad for landmændene.

Handelsmændene var kommet lidt til kræfter efter den ødelæggende syvårs krig, og vi begyndte at udføre korn til England, og stude, heste og svin til Holsten. Der kom tyske forpagtere til herregårdene. De lærte folk at dyrke jorden bedre. Nye sædarter som kartofler, raps og bælgfrugter blev indført, og det blev mere almindeligt at lægge jorden brak*. Vort pengevæsen kom i orden, og landejendommene begyndte at stige i pris.

Syvårskrigen, også kendt som Den preussiske Syvårskrig, varede fra 1756 til 1763. Den tog sin begyndelse i 1756, da den preussiske kong Frederik 2. (den Store), gik til angreb for at komme en alliance, som hans fjender var ved at danne, i forkøbet. Det var en krig med Preussen og Storbritannien på den ene side og Østrig, Frankrig, Rusland og Sverige på den anden.

3. Brøgger – stor dreng og ung mand

Brøgger læste på Snedsted Seminarium. I dag er der kun en mindesten tilbage

"1839 den 1. oktober begyndte jeg at læse til lærer på Snedsted Seminarium. Jeg havde selv 100 rigsdaler, jeg havde sparet op. Resten, 100 rigsdaler, måtte jeg låne, og mine forældre hjalp mig med klæder. Men man skulle være sparsommelig, når man skulle klare sig med 200 rigsdaler. Jeg gjorde det. Jeg var dårligt forberedt og var en af de ringeste. Det løb rundt i hovedet på mig, når jeg hørte, hvor meget der skulle læres, …"

(Christen Sørensen Brøgger)

Konfirmation og ungdomsforelskelse

Sebber Kirke

Da jeg var 13 år gammel flyttede mine forældre til Aggersund, og jeg kom ikke mere i skole. Mine forældre kunne ikke mere undvære mig, for jeg skulle nu begynde at hjælpe til, og vi havde også langt til Næsborg Skole. Jeg længtes meget efter mine venner og slægtninge i Sebbersund og Nibe, og da jeg året efter skulle konfirmeres, fik jeg lov til at komme til Sebbersund for at gå til præst og blive konfirmeret i Sebber Kirke 1831.

Provst Spleth var dengang præst i Sebber. Han var en god mand, der forstod at få børnene til at holde af sig. Somme tider kunne han blive hidsig, når spilopperne eller dårskaben* gik for vidt, men det gik snart over, og det gode i ham fik igen overhånd. Provsten roste mig altid for min flid, og jeg kom til at stå næst øverst. Degnens søn skulle jo stå øverst.

Den vinter, jeg var i Sebbersund for at gå til præst, var jeg engang nær druknet. Men Vorherre hjalp mig, og jeg takkede ham med barnlig oprigtighed for min redning.

Samme år, jeg blev konfirmeret, blev min morbrors datter Kirstine konfirmeret. Vi havde altid, fra vi var små, holdt meget af hinanden, og hendes mor sagde: "Der bliver nok engang et par af Stine og Christen." Om det var kærlighed, der dengang drog mig til hende, ved jeg ikke, for vi talte aldrig om det, og da jeg nu kom hjem, kom jeg ikke til Nibe så tit som før. Men når jeg om julen og ved andre lejligheder kom der, blev vi altid så glade for at se hinanden, og jeg ville så gerne være i hendes nærhed.

Så et par år efter, hun var konfirmeret, kom der engang en fra familien fra Nibe til Aggersund, og blandt andet nyt fortalte han, at Stine var blevet forlovet med en handelsbetjent. Der blev sådan en sær uro over mig, og da mor så direkte på mig, måtte jeg gå udenfor. Nu gik det op for mig, at jeg havde elsket Stine med hele mit unge hjerte. Jeg gik nu en tid og var meget nedslået, men jeg troede, at ingen mærkede det, og at det gik over. Dog havde min mor mærket det, og en tid senere fortalte hun mig, at hun havde anet min kærlighed til Stine. Derfor havde hun set på mig, da der blev fortalt om hendes forlovelse. Forlovelsen med handelsbetjenten varede ikke længe, for han var vist en dårlig person. Hun kom ud at tjene, og vi så ikke hinanden i flere år.

På vej til læreruddannelse

Fiskeriet blev ringere for hvert år, og skønt mine forældre ikke godt kunne undvære mig til arbejdet hjemme, blev det bestemt, at jeg skulle vælge en anden vej end det dårlige fiskeri. Jeg var blevet for gammel til at komme i håndværkerlære. Søfart havde jeg ingen lyst til, og da jeg altid havde haft lyst til at læse, blev det bestemt, at jeg skulle læse til lærer. Jeg gik derfor til forberedelse et stykke tid om vinteren 1839 hos lærer Møller i Kjettrup.

Da der samme år var tale om, at der skulle udskrives mange søfolk til krigsflåden, skrev far til seminarieforstanderen, om jeg måtte komme på seminariet og blive prøvet til optagelse i februar, for blev jeg så optaget, mente han, at jeg kunne blive fri for at komme i flåden. Seminaristerne* dengang var fri for kongens tjeneste.

Jeg rejste da til Snedsted og blev optaget til at begynde uddannelsen i oktober og behøvede ikke at indstille mig til den almindelige prøveeksamen om sommeren. At jeg blev optaget skyldtes måske et ungt menneske, som tilfældigt var i præstegården, og som jeg traf i gården, da jeg kom. Han kendte mig og mine forældre godt og var somme tider kommet i mine forældres hus. Da jeg fortalte ham om mit ærinde og ytrede frygt for, at det ikke ville gå så godt, trøstede han mig med, at han nok skule tale min sag hos sin svoger. Det gjorde han så godt, at jeg blev optaget. Jeg lovede rigtignok Brammer [seminarierektoren, red.], der fortalte mig, at jeg kunne for lidt, at jeg ville stræbe efter at læse, indtil jeg kom på seminariet, for ellers, sagde han, kom jeg til at gå der i tre år. Men jeg holdt det ikke, og det var ikke min skyld, for jeg måtte blive hjemme og hjælpe far, der ikke havde råd til at holde en karl. Da jeg så begyndte på seminariet, var jeg den dårligste af alle eleverne og fik den tredjedårligste placering nedefra.

Uvejr og stormflod

1835 den 8. August rasede der en heftig storm, som slog næsten alt kornet af stråene, især i den nordlige og vestlige del af Jylland, og kornet steg i disse egne til en forfærdelig pris. Men til alt held havde stormen ikke raset i den østlige del af Jylland og på øerne, så man kunne få korn derfra. Men det blev alligevel dyrt hele vinteren, for kommunikationsmidlerne var dengang ufuldkomne, og det var derfor meget hårdt for mange at skaffe føden. Det var en stor hjælp, at folk var begyndt at dyrke kartofler, der måtte erstatte brødet for mange.

Kartoffeldyrkningen i Danmark kom først rigtigt i gang med "kartoffeltyskerne", som Kong Frederik den 5. hentede til landet i 1700-tallet for at få heden opdyrket. Helt op til ca. 1820 betragtedes kartoflen af almuen som uværdig til menneskeføde. Kartofler blev spottende kaldet for "tyskerklumper" og blev betragtet som svinefoder. "Hunden vil ikke æde dem, hvorfor skal så vi?" spurgte bonden.

Til bondens undskyldning skal siges, at han ikke havde lært af "kartoffeltyskerne", at kartoflen skulle koges.

(Kilde: http://kartoffelmuseum.dk/kartoflens_historie.htm)

1836 frøs det så hårdt nytårsnat, at man kunne gå over fjorden nytårsdag, selvom der havde været åbent vand dagen før. Samme nat var vor karl og jeg i livsfare for at fryse ihjel, men ved Guds Nåde blev vi reddet. Om sommeren var jeg i København.

Desværre skriver Brøgger ikke noget som helst om sin rejse til København i 1836. Måske tog han derover for at besøge Stine og blev skuffet? Var det derfor, han ikke skrev noget om opholdet? Hvis han var en tur på Østerbro, oplevede han måske dette landlige sceneri med køer på Østerbrogade? Christen Købke malede billedet samme år, i 1836.

1839 den 9. og 10. januar var der så meget stormflod i Limfjorden, så man sejlede i gaderne i de fleste købstæder. Mange byer og huse i landsognene tog stor skade, for næsten alle huse var dengang bygget med vægge af ler. Mine forældres hus tog også stor skade, da vandet stod så højt, at det gik ind gennem vinduerne. Der blev givet mange penge til de skadelidte, og de fleste fik skaden erstattet.

"Den 8de Januar 1839 var en Rædsels- og Sorgensdag for Indvaanerne paa Jyllands Vestkyst. Dreven af en voldsom vestlig Storm, styrtede Vesterhavet med Isstykker af uhyre Omfang ind over den hele Kyststrækning fra Løkken ned til Ribe og trængte Limfjorden over sine Bredder, og da Bølgerne endelig veg tilbage, var det et forfærdeligt Ødelæggelsens Værk, som overalt kom til Syne. I Stedet for Huse og Gaarde i Stæder og Landsbyer var der Grushobe, hist og her laa druknede Kreaturer; Aarets Afgrøde, som Bonden kun møjsommelig havde aftvunget den magre Jord, var bortskyllet; mangfoldige Borgeres Velfærd og Fremtid var gaaet til Grunde […]"

(Kilde: J. Davidsen: "*Fra det gamle Kongens København*", kapitel 6, Gyldendal 1910)

Ungdomsforelskelsen blomstrer igen

Stine, der i et par år havde tjent i København, var den sommer kommet hjem for at besøge sine forældre og kom også til Aggersund. Hun var den samme gode og venlige pige som før. Jeg ville bilde mig selv ind, at jeg havde glemt min kærlighed til hende, men da hun begyndte at tale med mig, og vi sagde: "Husker du dengang og dengang?" vågnede hele min gamle kærlighed til hende med fornyet styrke, og det var ikke så sært, for nu kunne jeg se på hende, at hun elskede mig. Vi talte så meget sammen, men aldrig et ord om vor kærlighed, for vi var ikke alene. Det behøvedes heller ikke, for vi forstod hinanden godt. Og ved afskeden trykkede hun med tårer i øjnene et brændende kys på mine læber og bad mig om at skrive snart. Det gjorde jeg også, og hendes svar var et ja med løfte om evig troskab.

Nu var jeg så, syntes jeg, det lykkeligste menneske på Guds vide jord. Jeg fortalte mine forældre om min lykke. Også de blev meget glade, såvel som hendes forældre. Da tiden kom, rejste jeg til seminariet med et lyst håb om fremtiden og lyst til at tage fat på den gerning, jeg havde valgt.

Aggersund

Byen Aggersund består af to gårde, den ene er kro, og et hus på søndre side af fjorden og syv huse på nordre side. I 1830, da mine forældre kom dertil, var færgefarten meget ufuldkommen. Man væltede vognen så meget, at færgen kunne skydes ind under den, og så hang den på den ene side af færgen. Kreaturerne måtte springe ned i færgen. Var mændene på hovarbejde eller ude at fiske, brugte kvinderne færgen, og de gjorde det lige så godt som mændene. I al fald var man da sikker på, at de ikke var fulde eller krævede brændevin.

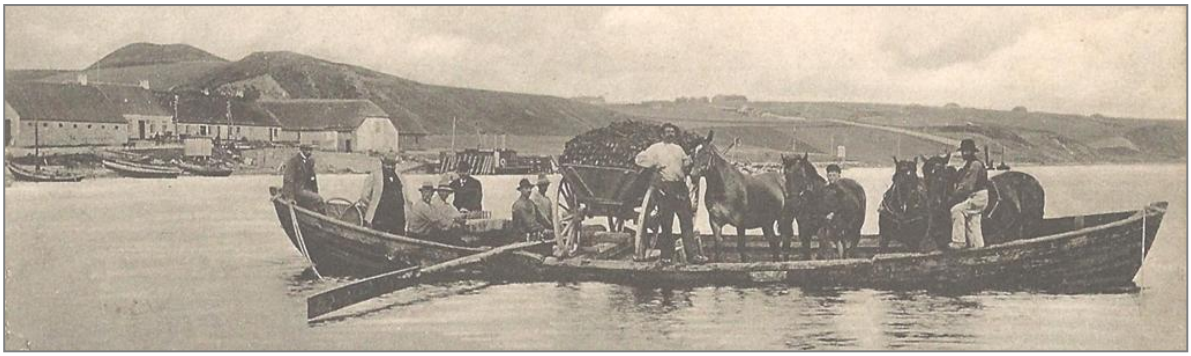

Dette er ikke den færge, Brøgger omtaler, men derimod Vildsund Færgen der sejlede mellem Mors og Thy og blev roet af fire mænd. Der er sandsynligvis tale om samme type færge som den ved Aggersund.

Her er Limfjorden smallest, og her er der i de gode fisketider store mængder sild. Jeg kan huske, at en båd i et dræt* tog over 3.000 ol* sild. De kostede rigtignok kun 6 skilling pr. ol, men det var alligevel et stort dræt. Her har jeg levet som dreng og ungt menneske, og da Hanherred lå så nær, og der kom mange mennesker fra nordre side af fjorden, var vi bedre kendt med folkene fra nordre side af fjorden end med dem fra Himmerland.

Snedsted Seminarium

1839 den 1. oktober begyndte jeg at læse til lærer på Snedsted Seminarium. Jeg havde selv 100 rigsdaler, jeg havde sparet op. Resten, 100 rigsdaler, måtte jeg låne, og mine forældre hjalp mig med klæder. Men man skulle være sparsommelig, når man skulle klare sig med 200 rigsdaler. Jeg gjorde det. Jeg var dårligt forberedt og var en af de ringeste. Det løb rundt i hovedet på mig, når jeg hørte, hvor meget der skulle læres, og hvor lidt jeg kunne forstå. Især var grammatik med alle de latinske benævnelser svært for mig at begribe. Men jeg var vant til at være vågen, og når mine kammerater, som havde gået i forberedelse i fire år og kunne det meste af det, der skulle læres det første år, lagde sig til at sove, tog jeg fat med lyst. Jeg takkede Vorherre, der havde styret det således for mig, at jeg var kommet på seminariet. Hen ved jul kunne jeg godt følge med og var ved, især i læsefagene, at vinde forbi flere af eleverne i klassen. Da vi nåede foråret, var jeg sikker på at kunne blive færdig på to år.

Del af Snedsted Præstegård, 1910.
Præstegården rummede Snedsted Seminarium i perioden 1812-1848.
(Kilde: Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune)

Min medlogerende, Peder Nielsen, kunne jeg ikke slutte mig til. Derimod blev Stensgård og jeg snart venner, og til os sluttede sig også brødrene P. og D. Jensen samt Meiner. Jo længere vi levede sammen, desto inderligere blev vort venskab, og vi lovede hinanden, at vi ville være venner for hele livet. Det løfte har vi alle holdt, ja, Stensgård, Meiner og jeg blev jo siden svogre. Det tænkte ingen af os på den gang.

Hvad jeg døjede mest med at lære var sang, for jeg havde, som lærerne så tit sagde til mig, dårligt gehør. Jeg måtte ofre megen tid på at lære koralerne. Men så var der Vestergård, som var god til at synge, men dårlig

til alt andet. Han lærte mig koralerne*, og så hjalp jeg ham med det andet. Jeg fik dem da lært nogenlunde.

Læreruddannelsen i begyndelsen af 1800-tallet

Det var typisk teologer eller præster, som tog initiativ til etablering af lærerseminarier og undervisningen på disse. Danmarks første seminarium, Blaagaard i København, begyndte allerede i 1791. Præsterne var imidlertid ikke tilfredse med de nye lærere. De mente, at livet i hovedstaden havde en uheldig indflydelse på lærernes moral. Derfor fik en præst på Lolland i 1800 lov til at indrette et seminarium i sin præstegård. I 1812 blev der oprettet et præstegårdsseminarium i Snedsted i Thy. I 1826 havde Snedsted Seminarium besøg af Kong Frederik 6. Han lovede penge til at udvide seminariet, og året efter rådede seminariet over en stråtækt bygning, der var 22,5 m lang og 7,5 m bred. Brøgger blev uddannet på seminariet i 1839-1841.

I den første tid rystede lærerne på hovedet, når jeg skulle høres. Men da de så, at jeg gjorde mig umage, vandt jeg deres yndest, og alt gik godt. Da vi havde eksamen det første år, blev jeg den tredje bedste, og blev nummer tre, da vi kom i anden klasse, og jeg fik plads mellem mine venner, Stensgård og Jensen. Jeg var glad, kan du tro, som læser dette. Nu ville mine forældre blive glade, og frem for alt ville min Stine blive glad. Vi vekslede ikke ret tit breve, for et brev kostede 32 skilling fra Snedsted til København. Det var mange penge dengang, og i de sidste tre måneder havde jeg ikke hørt fra hende. Men jeg vidste, hun ville flytte til Jylland, og håbede derfor at træffe hende i Nibe.

Ferie, glæde og kærestesorg

Det kan nok være, der blev glæde i mit hjem, da jeg kom. Mor klappede og kyssede mig og kaldte mig sin kære dreng, og far var helt stolt af mig. Da så den første glæde havde lagt sig lidt, sagde min mor: "Du ved vel, at Stine er kommet hjem?" "Nej, det vidste jeg ikke." "Hun er syg," sagde mor, "men nu kommer hun sig nok, nu da du er kommet hjem". "Er hun syg?" spurgte jeg, "så rejser jeg til Nibe i morgen." Jeg tænkte, at hvis jeg var syg, og hun kom til mig, ville det helbrede mig.

Jeg havde aldrig troet, at hun, for hvem jeg ville have ofret livet, kunne gøre mig så ulykkelig. Men så snart mine øjne mødte hendes, læste jeg min forfærdelige dom i hendes øjesyn, og hun sagde med næppe hørlig stemme, for hun var meget syg: "Alt er forbi mellem os. Tilgiv mig gode Christen, jeg er dig ikke værd og håber med Guds hjælp at dø. Bed for mig!"

Alt er forbi, alt er tabt for mig, tænkte jeg og gik fra min kære morbrors hus som en, der drømte. Hvad der bevægede hende til dette skridt, fik jeg aldrig at vide, og hvad jeg tænkte, vil jeg ikke skrive. Hun kom sig og blev flere år efter gift med en værthusholder i Nibe.

Mine forældre kunne jo straks se det uden at spørge, hvad jeg fejlede. De trøstede mig, så godt de kunne. Da de så, at det ikke hjalp, blev hun aldrig mere siden omtalt.

Min ven Stensgård besøgte mig i ferien, og vi tog en fodtur [ca. 30 km, red.] sammen til Nørlund, hvor hans forlovede tjente. Vi opholdt os her

nogle dage, og da der ingen herskab var på gården (den var dengang nylig i 1840 købt af hofjægermester Schytte), gik jeg omkring i de mange værelser, i haven og i skoven, og alt det store, her var at se gjorde mig godt. Jeg tænkte dengang ikke på, at jeg engang ville blive degn i Ravnkilde.

Nørlund Slot i 1800-tallet

Stensgård blev hos mig i ferien. Vi besøgte vor ven Ditlev Jensen i Tørslev og fulgtes ad til seminariet.

Da jeg kom der, blev jeg syg. Jeg tror, det var tyfus. Jeg havde ikke råd til at søge læge, hvilket jo heller ikke var skik dengang. Min stærke natur og Vorherres hjælp gjorde, at jeg efter seks ugers forløb kunne begynde at gå på seminariet. Min sygdom og fraværet fra seminariet havde sat mig en del tilbage, og jeg måtte tage hårdt fat for at indhente det forsømte.

Om Snedsted Seminarium

Poul Skaanning skrev i 1989 artikelen "*Med Christen Kold på seminarium*" på baggrund af sin oldefars oplevelser på Snedsted Seminarium i 1834-36, hvor oldefaderen var elev sammen med den kendte skolemand Christen Kold. Man må formode, at forholdene ikke var meget anderledes, da Brøgger begyndte på seminariet i 1839.

Poul Skaanning citerer flittigt fra Brøggers dagbog i sin artikel og skriver bl.a.: "En af de kilder, der er mest benyttet …, er lærer Christen Brøggers optegnelser om sit ophold på Snedsted Seminarium. Han fortæller nemlig levende om ganske almindelige menneskers dagligdag, og det er sjældnere end man skulle tro."

Bygning og undervisningsfaciliteter

Om seminariets bygning og undervisningsfaciliteter skriver Skaanning: "Da de nye seminarister i slutningen af september 1834 nåede frem til Snedsted i hestevogne, fandt de deres kommende arbejdsplads liggende i præstegårdshaven. Det var en ikke særlig stor, rektangulær bygning i to etager og under stråtag. Der var tre indgangsdøre, men den ene var forbeholdt forstanderen. Gik de ad en af de andre ind igennem en forstue, kom de ind i det første af underetagens to klasseværelser. Her var der murstensgulv, lange bænke og tilsvarende flade borde, og her kom de senere i gang med at øve sig i undervisningsfærdighed på Snedsted-børnene. I det andet, der kaldtes øverste klasse, og hvor der var bræddegulv, men ellers borde og bænke som i det første, blev de undervist, og her drev forstanderen, der tidligere var præst, også konfirmandundervisning. Ovenpå var der indrettet to små lejligheder til de to underlærere Algreen og Pfaff, der begge var ungkarle."

Indkvartering

Poul Skaanning fortæller om seminaristernes indkvartering: "Vel ankomne til Snedsted skulle seminaristerne have et sted at bo. I den lille seminariebygning var der ikke plads. Og der boede i forvejen de to unge lærere Algreen og Pfaff, så seminaristerne måtte indlogeres hos privatfolk i Snedsted og omegn."

Kilde: Poul Skaanning: "*Med Christen Kold på seminarium*", 1986.

"Bondens hoved – og ikke præstens hale"

Som det fremgår af ovenstående, blev Brøgger en fremtrædende kilde med hensyn til vore dages kendskab til livet på Snedsted Seminarium.

Journalisten Villy Dall, Thisted Dagblad, har i *Historisk Årbog 2012 – Thy og Vester Hanherred* skrevet en artikel om Snedsted Seminariums historie, hvori han citerer Christen Kold for at have sagt, at de nyuddannede lærere i deres embeder i landsbyskolerne skulle være "bondens hoved – og ikke præstens hale". Et udsagn, som faktisk blev betegnende for Brøggers gerning.

Som det senere fremgår af denne bog, var Brøgger meget interesseret og engageret i at gå foran i sognets, landbrugets og samfundets udvikling. Det gjaldt specielt emner som afvikling af hoveri og fæstevæsen, bøndernes selveje, andelsbevægelsen i form af etablering af sparekasse, udvikling af skolen og ikke mindst hans kraftige engagement (i modsætning til den lokale provst) i forbindelse med valghandlingerne ved Grundlovens indførelse i 1849.

Christen Kold

Andet år på seminariet

Det første år, jeg gik på seminariet, havde jeg en kammerat, som hed Nielsen. Vi kom ret godt ud af det sammen, uden at være venner. Han var lidt vigtig og noget opblæst, men et skikkeligt menneske. Vi boede hos en gårdmand i Gjørsbøl. Han var gnaven, når han syntes, vi spiste for meget, og mumlede noget om, at det ikke kunne betale sig at have "dem seminarister" boende. Men hans kone var meget flink. Til daglig holdt hun lige meget af os begge, men når hun havde "en lille hund i rebet"[6], var jeg hendes bedste ven og blev altid kaldt ned og fik æbleskiver og kaffe.

Det sidste år boede Stensgård og jeg sammen hos en mand i Snedsted. Her drak manden, og somme tider slog han konen, når han kom fuld hjem fra Thisted. Så kom hun hen til vores dør og råbte: "Kåel kom nier, Pier vil slå mæ!"[7] Jeg kunne altid gøre Peder tilfreds, når jeg drak en dram med ham og fortalte en eller anden fersk historie. Vi var så perlevenner, og jeg fik ham i seng og fik Kirsten til at holde mund. Til daglig brug levede de fredeligt nok sammen.

Forstanderen på seminariet hed Brammer. Han var siden biskop i Århus i mange år. Han var en udmærket og dygtig præst og lærer, myndig i al sin embedsførelse. Uden for den var han mild og kærlig, hvorfor han var både frygtet og elsket.

[6] Det er ikke lykkedes at finde ud af, hvad der menes med dette udtryk.
[7] "Karle, kom ned. Peder vil slå mig!"

Seminarieforstander Gerhard Brammer og kvindelige lærere

Georg Brammer var både seminarieforstander og præst i Snedsted. Senere blev han biskop i Lolland-Falsters Stift og efterfølgende biskop i Aarhus Stift. I 1859 blev et forslag om oprettelse af en formaliseret lærerindeuddannelse sendt til høring hos en række eksperter, bl.a. biskoppen for Århus stift, Gerhard Brammer, der udtalte:

"Under særegne Omstændigheder tør jeg tilraade, at man gaar et Skridt videre ved at tillade Skolelæreren at benytte en Lærerindes i Steden for en Underlærers Bistand ved Undervisningen, især i nederste Klasse. Som saadanne særegne Omstændigheder tænker jeg mig, at Læreren er en duelig, erfaren og paalidelig Mand, som selv er i Stand til at besørge den væsentligste Del af Undervisningen og til at have tilbørlig Opsigt med hele Skolen, samt at Lærerinden staar i et saadant Familieforhold til ham, at hans Embedsstilling til hende paa den ene Side kan blive saa meget virksommere og paa den anden Side ej give Anstød eller forargelige Rygter."

(Kilde: "*Af Biskop Brammers Erklæring af 3. Februar 1859*" i "*Bog og Naal*", 1917)

Tvilstedgård var en meget samvittighedsfuld lærer, men noget tør i sine foredrag og hele måde at undervise på. Han kunne somme tider skænde lidt på de dovne, men de flittige var hans venner, og kunne han hjælpe dem lidt ved eksamensbordet, gjorde han det.

Pfaff var livlig og havde vist bedre evner for undervisning end Tvilstedgård. Han skændte aldrig, men gjorde grin med sinkerne. Han var et verdensmenneske, holdt af smukke kvinder og var lidt egoistisk, altid gemytlig, selv når han snød os med bøger og skrivemateriale, som vi købte hos ham.

Der var en god ånd på seminariet. Små spilopper blev der jo drevet. Det kunne ikke være anderledes, hvor der var hen ved 40 unge mennesker sammen. Dog gik lystigheden aldrig over det sømmelige, og vi var altid enige om at tysse på hinanden, hvis det somme tider gik lidt over stregen. Jeg har mange kære minder fra samlivet med eleverne på seminariet, og det har de andre vist også.

1841 i september blev jeg og mine venner samt de fleste af dem, der var begyndt sammen med mig, dimitteret. Stensgård fik udmærkelse, og jeg fik et stort "mg duelig"*. Det gjorde Jensen og Meiner også. Jeg var glad og takkede Vorherre for hans store godhed mod mig. Alt havde fået et bedre udfald, end jeg i begyndelsen havde turdet håbe. Mine venner var også meget glade. Vi skulle nu skilles og ud at udøve den gerning, vi havde valgt. Men vi lovede hinanden altid at være venner.

Brøgger møder Else Petronella

Det var skik dengang, at når nogen ønskede en nyuddannet lærer som hus- eller hjælpelærer, skrev vedkommende til seminarieforstanderen, og han valgte da blandt eleverne. Jeg var en af de første, der fik arbejde. Det blev til en stilling som huslærer på Abildgård, hvor jeg skulle have 60 rigsdaler og alt frit. Det var den største løn, nogen fik dengang. Jeg skulle tiltræde stillingen til 1. november. Jeg rejste derfor hjem, indtil jeg skulle begynde. Der var stor glæde i mit hjem, da jeg kom.

Jeg havde en måned at hvile i, og den benyttede jeg til at rejse omkring til mine søskende og venner. På mine vandringer kom jeg en dag til Bejstrup og traf på kirkegården degnen Borregård, som godt kendte mig, og i hvis hus jeg før havde været. Han inviterede mig med hjem, og da jeg godt kendte hans børn, der var på alder med mig, tog jeg mod hans venlige indbydelse. Jeg blev lykønsket af familien. Borregård regnede ud, at hans børn og jeg var lidt i familie på deres afdøde mors side, og derved blev forholdet mellem dem og mig mere hjerteligt. Ved afskeden måtte jeg love snart at komme igen. Det gjorde jeg også, for jeg havde set, troede jeg, i hans smukke datters øjne, at jeg var mere end velkommen.

"Ved afskeden måtte jeg love snart at komme igen. Det gjorde jeg også, for jeg havde set, troede jeg, i hans smukke datters øjne, at jeg var mere end velkommen."

Enden på mine besøg blev, at jeg blev forlovet med hans datter Else, og han gav os sit samtykke glad og gerne. Han bad mig love, at jeg, når jeg havde arbejdet et år på Abildgård, skulle komme og være hjælpelærer hos ham. Han ønskede, at jeg skulle overtage hans lærerembede efter ham, for han ville så gerne, det kunne blive i familien, da både hans far og bedstefar før ham havde været lærere i Bejstrup, og ingen af hans sønner havde lyst eller evner for lærergerningen.

Da jeg kom hjem den aften, spurgte mor: "Kan du aldrig glemme Stine?" "Hun er glemt kære mor," sagde jeg, "og jeg kommer for at hente mine forældres samtykke og velsignelse til min forlovelse med Else Petronella Borregård." Den gav de mig med glæde. Jeg havde gjort et godt valg. Hun var den smukkeste pige, jeg havde set, sædelig og stille i hele sin færd og elskede mig med hele sin rene sjæl. Siden fortalte hun mig, og hun sagde aldrig en usandhed, at hun altid havde syntes så godt om mig, især siden vi engang på Kirkensgård, da vi var ganske unge, var sammen til et høstgilde. Derfor blev hun så mærkelig genert over for mig, da jeg kom ind sammen med hendes far. Hun var bange for, at jeg kunne se og mærke på hende, at hun holdt af mig.

4. Brøgger – ung lærer

Attrup havneudløb, 2012

"Når herskabet tager på besøg til de omliggende herre- og præstegårde, bliver jeg altid bedt om at tage med. Og kommer der gæster her, bliver jeg betragtet som hørende til familien. De fleste af dem, som kommer her, er venlige og imødekommende over for mig fattige og udannede huslærer."

(Christen Sørensen Brøgger)

Abildgård

Da den 1. november kom, rejste jeg til Abildgård i Thy for at begynde min skolegerning, rig på livsmod og håb, men fattig på klæder og penge. Jeg havde lånt100 rigsdaler. Det var dengang en stor kapital, som jeg med en løn på 60 rigsdaler ville tilbagebetale. Jeg trængte hårdt til klæder, især da jeg kom i et fornemt hus, men at lave gæld var jeg imidlertid ked af. Så børstede og skrabede jeg det gamle tøj, og så fik det være.

Abildgård

1842

Her er godt at være. Her kan man arbejde med lyst. Alle er så gode mod mig fremmede menneske, som om jeg hørte til familien. Jeg skal undervise tre rare børn. Valeur, hans kone og især hendes gamle mor, en gammel kristelig og værdig præsteenke, kom mig i møde med venlighed og agtelse. Jeg kan godt mærke, at jeg står langt tilbage for dem i virkelig dannelse, men det lader de mig ikke mærke med i deres opførsel mod mig. Jeg skal nok stræbe efter at tilegne mig, hvad jeg mangler, uden at gøre mig til abekat[8].

Når herskabet tager på besøg til de omliggende herre- og præstegårde, bliver jeg altid bedt om at tage med. Og kommer der gæster her, bliver jeg betragtet som hørende til familien. De fleste af dem, som kommer her, er venlige og imødekommende over for mig fattige og udannede huslærer.

Den første tid, jeg var her, kunne tjenestefolkene ikke lide mig. De troede, jeg var stolt, og engang, jeg gik igennem folkestuen, da de sad og spiste, tog en af karlene en kartoffel og kastede den mod døren efter mig. Jeg kunne godt mærke det, da de andre lo højt. Jeg kunne høre det helt ude i køkkenet. Nu er de meget venlige mod mig, og Jens Vester, der kastede kartoflen efter mig, har bedt mig om ikke at være vred på ham.

Jeg læser højt for gamle Madam Munck, der ikke godt kan se at læse ved lys. Ellers læser jeg i mit kammer. Jeg kan få alle de bøger, jeg ønsker, fra lejebiblioteket på Valeurs bekostning. Det holder jeg meget af. Jeg kan gå og komme, som jeg vil, kan få en hest at ride på, hvis jeg ønsker det, men jeg foretrækker at gå. Ja, her er godt at være, og jeg takker Vorherre for hans godhed mod mig.

[8] Gøre sig til grin; nedværdige sig.

Jeg skal endelig hjem til påske. Min kære Else, mine forældre og Borregård har bedt mig om det. Jeg tror, Valeur gerne vil beholde mig til næste år, og jeg vil meget gerne blive, men endnu har han ikke omtalt det, og kommer jeg hjem uden at have fået stilling her, slipper jeg ikke for at komme til Bejstrup efter aftale. Jeg kan ikke få mig til at spørge, om Valeur vil beholde mig.

Abildgård

Da Brøgger arbejdede på Abildgård, blev den ejet af Christian Verner Valeur. Gården var på 340 tdr. agerjord. Besætningen var på 10 heste, 47 køer og kvier, 140 - 200 merino får.

Abildgård har en lang historie. Her er begyndelsen:
"Abildgård omtales første gang 1469 under navnet *Abelgord*. Abildgård, der hørte til Vestervig Klosters gods, blev ved midten af 1600-tallet udlagt fra kronen til borgmesteren på Christianshavn, Jacob Madsens arvinger. Hans datter Maren Bruun bragte den til sin mand, oberst Jean de la Haye (død 1676), og efter hendes død afstod hendes arvinger i 1698 godset […] til deres svoger, generalkrigskommissær Christian Dietrich, hvis sønner, oberst Johan Christian Dietrich og krigs- og landkommissær Elias Dietrich, arvede den efter moderen Adriane de la Haye […]"

(Kilde: "*Trap Danmark, Thisted Amt*". 1961)

Ejeren af Abildgård, Christian Verner Valeur
Christian Verner Valeur, født 1812 i Elling sogn, Horns Herred, Hjørring amt. Amtstuefuldmægtig i Ebeltoft, senere bryggeriejer i Aalborg. Købte i 1828 en gård i Elsegårde i Ebeltoft landsogn. Senere ejer af Abildgård i Grurup sogn i Thy – Gift i 1829 i Karlby Kirke, Djurs, Nørre Herred, Randers Amt, med Elisabeth Catrine Munck.

(Kilde**:** Uddrag af manuskript til slægtsbog om den dansk-norske slægt Valeur)

Det gik, som jeg tænkte, da jeg kom hjem. Borregård holdt sig til vor aftale om at komme til ham til november. Han var også bleven mere svag og var nødt til at have en hjælpelærer. Min Else sagde, jeg skulle gøre, som jeg ville. Hun stolede på min kærlighed, enten jeg var her eller der, men jeg vidste nok, hvad hun helst ville. Og da mine forældre også syntes, det var rart, hvis jeg kunne komme til at bo i Bejstrup, blev det afgjort, at jeg skulle flytte dertil.

Valeur og familien var ved at blive vrede, fordi jeg ikke kunne blive der længere end til november. Børnene græd, og jeg var næsten også ved at græde, for jeg var kommet til at holde så meget af dem alle. Men da jeg fortalte familien, hvorfor jeg flyttede, og hvorledes forholdet var, fandt de det rimeligt. Det var tungt at sige farvel til de kære børn, gamle Madam Munck og alle de andre. De havde jo alle været så venlige og gode mod mig. Jeg har aldrig haft det så godt i mit liv og får det måske ikke igen. Gud lønne dem for deres godhed! Jeg lærte meget, hørte og så meget, som jeg havde godt af.

Bejstrup

1843. Min Else bliver mig med hver dag kærere. Borregård er en flink gammel mand. Vi kommer meget godt ud af det med hinanden. Hans lunefulde kone fornærmer mig aldrig, jeg tror endda, hun kan lide mig.

Skolestuen og inventaret er i en meget dårlig forfatning. Borde og bænke er kun nogle høvlede fjæl*, banket fast på nogle i jorden nedrammede pæle. Regnebøger er der ingen af, ligeledes mangler der læsebøger.

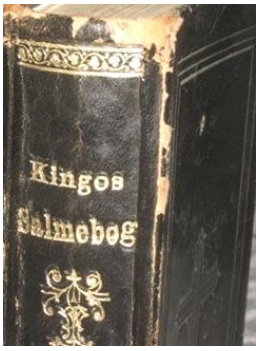

Jeg måtte bruge "Kingos Salmebog" og nogle gamle aviser som læsebøger. Børneantallet er ikke ret stort, kun 40 i det hele, men jeg, som kun er vant til tre, synes, der er mange. De er ret dygtige, og det undrer mig, at den gamle med sit svage helbred og under disse dårlige forhold har kunnet få dem så vidt.

Gamle pastor Feld er en dygtig prædikant og en meget rar mand. Beboerne er venlige og imødekommende over for mig. Jeg tror nok, jeg kommer til at holde af arbejdet. De virker som om, de tager sig meget af deres børns undervisning i hjemmet.

Det er en stor glæde for mig at være så nær ved mit hjem. Jeg kan hver søndag komme hjem til de kære gamle, og tit følger min Else med, som mine forældre holder af som en kær datter.

Jeg har haft bispevisitats*, og det gik meget godt. Pastor Feld roste skolen. Biskoppen sagde ja. Han er for lærd til at forstå sig på så små ting.

Min ven Ditlev Jensen er på Ålegård. Vi følges tit hen til hans bror P. Jensen i Tørslev, og tiden går så godt i deres behagelige selskab.

"Byen har en anselig kirke med et endnu anseligere tårn", Bejstrup Kirke, 2012.

Bejstrup er en stor by beliggende på begge sider af en lille sø[9]. Byen har en anselig kirke med et endnu anseligere tårn. Kirken ligger ved den søndre ende af søen, og skolen ligger tæt op til kirkegården. Beboerne er selvejere og klarer sig ret godt. Her er, Gud ske lov, ingen herregårde i hele pastoratet. Da Limfjorden ligger så nær, er nogle af beboerne søfolk og fiskere. Hele sognet danner en slette med gode muldjorder.

Nu har jeg haft provstevisitats*. Provst Djørup er en mand, der forstår at se efter, og han tier ikke med manglerne. Men han kan også se det gode

[9] Søen blev udtørret i 1880.

i skolen. Præsten og sogneforstanderskabet* fik besked på at bygge en hel ny skole til næste sommer og straks anskaffe læse- og regnebøger m.m. til skolen, samt mulktere* forsømmelserne efter loven. Mod mig var han meget flink, og han lovede Borregård, at jeg nok skulle blive hans efterfølger, når han, som han sagde, snart søgte sin afsked.

Det blev derfor besluttet, at Borregård skulle søge sin afsked til jul, og jeg og min Else skulle giftes. Jeg var dengang 27 og hun 26. Der blev jo stor glæde, for i den alder vil man jo gerne giftes, især når man hver dag er sammen med kæresten.

Sidst i december rejste jeg til provsten med Borregårds ansøgning om afsked og min ansøgning om embedet. Provsten lovede, at alt ville blive ordnet, og at han nok skulle lade mig vide, når jeg skulle hente mit kaldsbrev*. Der blev lyst til ægteskab for min Else og mig, og vi var begge glade.

Det gik dog anderledes, end vi havde tænkt. Den 12. januar døde Borregård. Nu ville provsten have embedet opslået, og så var det sandsynligt, at erfarne mænd ville søge det.

Da beboerne og præsten hørte det, søgte de om at beholde mig, men provsten havde en ven, han ville have ansat. Jeg lærte, at en provsts løfte kan man ikke altid stole på.

Dette er formentlig den skolebygning, som Brøgger underviste i som lærer i Bejstrup.

1844.

Hverken provstens ven eller jeg fik embedet i Bejstrup. Da præsten mærkede provstens hensigt, besluttede han og sogneforstanderskabet at sammenlægge Bejstrup med lærerembedet i Manstrup og flytte skolen ud mellem begge byer, og således blev det. Jeg skulle så blive i Bejstrup og klare embedet til efteråret, indtil den nye skole blev færdig.

Vi blev gift, men udsigterne for vor fremtid var ved de tilstødende omstændigheder blevet ændret. Vi var meget bedrøvede, for vi ville så nødig forlade det kære Bejstrup, hvor Else var født, og som jeg var kommet til at holde af. Jeg måtte se mig om efter en anden stilling. Hen på sommeren søgte jeg embedet i Rebild i Hindsted Herred og fik det, men kom der ikke, for på samme tid døde lærer Klein i Attrup i Hanherred. Da dette embede var lige så stort som embedet i Rebild, og vi helst ville blive i Hanherred, søgte jeg det og blev kaldet dertil i september.

Attrup

Så kom vi da til Attrup med hele vort "pikpak", og det var ikke ret meget. Min svigermor gav os en ko og lidt køkkentøj. Min kone havde selv lavet sengetøj, og jeg fik to får og en dyne fra mit hjem. Det var hele herligheden. Men min kære Elses rige og trofaste kærlighed erstattede mig, hvad der manglede. Desuden var hun meget huslig, sparsommelig og kunne altid, uden at blotte vor fattigdom, komme ud af det med grumme lidt. Det hjalp

også meget, at beboerne i Attrup var meget fattige, så vores fattigdom ikke sås så meget.

Her er skolestuen og inventaret meget bedre end i Bejstrup, men børnene meget ringere. Min forgænger i stillingen, en afdanket jurist, var ked af at komme i skolen, og når han var der, gik det med skænd og prygl. Derfor var både forældre og børn kede af skolen.

Beboerne havde været fæstere og hovbønder til Kokkedal, som ligger her i sognet, indtil i år. De havde nu købt deres gårde, men da de ikke havde noget at betale med, solgte de igen parceller eller halvdelen af gårdene, så her er kommet en del fremmede til byen.

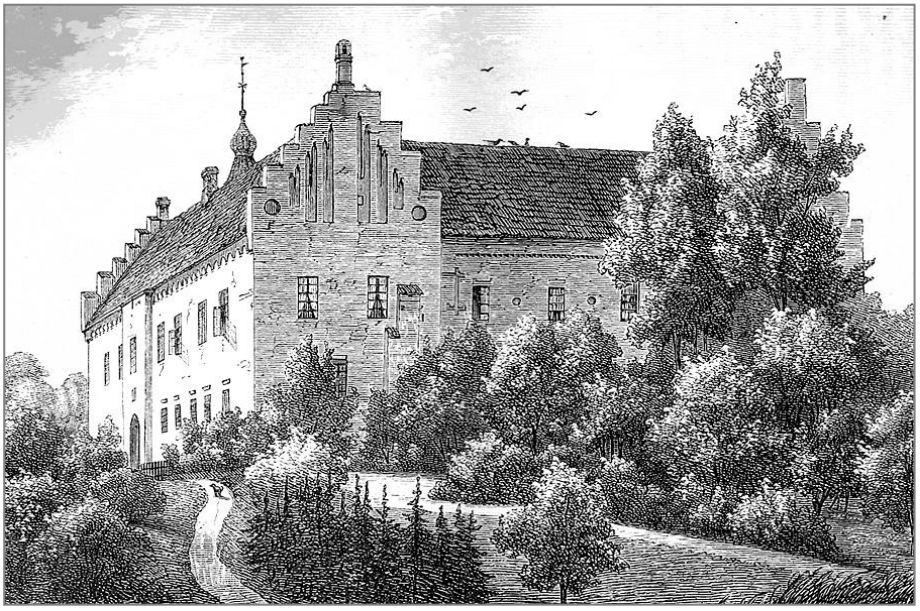

Kokkedal Slot, omkring 1870

Jorderne er meget gode, og når folk engang kommer efter at dyrke dem bedre, vil de antageligt blive rige folk. Husmændene dyrker gulerødder og hvidkål. De klarer sig bedre end gårdmændene. Enkelte af dem er endog rige. Skolelodden* er kun to tønder land udmærket agerjord og fem tønder land kær langt fra skolen. Haven er udmærket jord, men her er ikke plantet det mindste. Bygningen er solid, men meget tarvelig, dog stor nok til os og vort "habengut".

Præsten er ikke rar. Jeg tror ikke jeg forliges med ham ret længe.

Efter en hård nedkomst fødte min hustru i dag den 9. november 1844 en datter. Gud holde sin hånd over dem begge, og lad barnet blive os til velsignelse og glæde!

Min kære Else er nu igen rask. Tøsen er en sød lille en. Hun skal hedde Ane efter min mor. Gud give hun må komme til at ligne hende.

1845

Alt går godt. Beboerne er venlige, hjælpsomme og meget lette at komme til rette med. Attrup ligger meget smukt under en bakke, tæt ved den kære fjord. Her er flere historiske minder, især fra Grevens Fejde. Ruiner af Alsberg Slot, der sammen med den store herregård Kokkedal blev ødelagt af bønderne. Desuden er der ruiner af Skipper Clements gård, hvis ejendom nu hører til Kokkedal. Denne i meget gammel stil byggede gård

ligger tæt ved fjorden med venlige omgivelser af fiskeparker, grave og plantning.

Kokkedal ejes af assessor Hein, der en dag, da jeg var på gården, overfusede mig med grovheder. Først tog jeg det roligt og søgte at retfærdiggøre min adfærd, da jeg var bevidst om, at jeg ikke havde gjort andet end min pligt. Men da han blev mere og mere hidsig og til sidst truede med at smide mig ned ad trappen, kom blodet i kog i mig. Og da han nærmede sig for at udføre sin trussel, trådte jeg ham i møde og fortalte, at hvis han rørte mig, måtte han selv tage ansvaret for følgerne af, hvad der kunne ske. Jeg var vant til at forsvare mig mod overfald og lod mig ikke behandle som et barn. Da han nu trådte lidt tilbage, steg modet hos mig, for jeg kan ikke nægte, at jeg slet ikke var sikker på at kunne magte ham, hvis det var kommet til håndgribeligheder, da han var større end jeg og havde ord for at have kæmpekræfter. Til sidst lagde uvejret sig hos os begge. Han tilbød forlig, og jeg tog imod hans tilbud med glæde. Sidenhen var manden meget flink.

Det er ikke min kære, gamle Pastor Feld, jeg har her. Ham, jeg har her, er lumsk. Jeg må være på min post.

Min ven Ditlev Jensen kom hjem og døde her i Torslev. Han var et rart menneske, hvis død bedrøver mig meget. Hans bror Peder Jensen er det bedste menneske, jeg kender. Han er smuk og meget begavet. Vi kommer sammen hver søndag i hans hus, og han plejer gerne at komme til mig en dag om ugen.

Jeg har købt en ko for 13 rigsdaler og en gris for 2 rigsdaler. Jeg tror nok, mine små indtægter kan forslå.

Det var en forfærdelig hård vinter med frost og sne. Den begyndte i fastelavn og varede helt til påske, så man kunne køre over fjorden, hvor man ville, hele fasten.

Provst Spleth i Smorup, der har konfirmeret mig, har tilbudt mig embedet i Brorstrup. Og det er nu mit kald. Jeg har solgt alt det korn, jeg har avlet (17 tønder efter en tønde udsæd* af byg). Havren og rugen var ikke så god. Mine køer og mit indbo tager jeg med.

Grevens Fejde var en borgerkrig i Danmark i 1534-1536. Den foregik under reformationsoprøret. Ved borgerkrigens afslutning indførtes Reformationen i Danmark. Krigen brød ud i 1534 da hansestaden Lübeck efter Frederik 1.'s død søgte at øge sin magt i Norden gennem et forsøg på at genindsætte Christian 2. på tronen. Det medførte flere bonde- og borgeroprør, da Christian 2. nød stor støtte blandt almuen i Danmark. Fejden fik sit navn efter Grev Christoffer af Oldenburg, som anførte Lübecks styrker.
(Kilde: "*Wikipedia*")

Skipper Clement, 1484-1536, blev født i Vedsted i Vendsyssel i en selvejerbonde-familie. Som voksen blev han købmand i Aalborg og senere skipper og viceadmiral under Christian 2. Han gjorde i 1525 mytteri mod Frederik 1. I 1534 rejste han de jyske bønder til oprør til fordel for Christian 2. Bondeoprøret er blevet kendt som Clement-fejden og var en del af borgerkrigen Grevens Fejde1534-36. Clement indledte krigen i Vendsyssel, hvor bønderne brændte herregårde ned.
(Kilde: "*Wikipedia*")

Selvom jeg kun har været her i Attrup i et år, er jeg dog kommet til at holde af mange af beboerne, som har vist mig megen velvilje. Jeg vil længes mest efter min ven Jensen og den kære Limfjord.

Dette hus på Attrup Ladeplads giver et indtryk af det Attrup, som Brøgger og Petronella forlod i 1845.
(Kilde: Brovst Lokalarkiv)

Farvel da du kære Hanherred, som jeg altid har holdt så meget af. Jeg er bleven noget betænkelig ved at flytte så langt hen, hvor jeg ikke kender et eneste menneske. Især er jeg ked af det for min hustrus skyld. Hun siger rigtignok, når vi taler om det, at når hun blot har mig, vil hun ikke savne sine venner her. Jeg har jo lovet hende at være hendes forsørger og beskytter, og så ved hun, at Vorherre er der lige så vel som her.

"Hun [Petronella] siger rigtignok, når vi taler om det, at når hun blot har mig, vil hun ikke savne sine venner her. Jeg har jo lovet hende at være hendes forsørger og beskytter, og så ved hun, at Vorherre er der lige så vel som her. "

Vi fik dog begge tårer i øjnene, da de gode venner kom for at sige os det sidste farvel. Og jeg er nær ved at fortryde, at jeg skulle rejse fra disse gode mennesker, der modtog os med velvilje, viste os venlighed, mens vi var i blandt dem, og nu sørger ved vor bortrejse, selvom jeg dog ikke har kunnet gøre dem noget godt. Og når jeg ser rigtig til bunds i udførelsen af min gerning som menneske og kristen, må jeg erkende, at jeg tit har fejlet, og som lærer kun gjort min pligt og mange gange næppe den, som jeg burde. Jeg må sige som Paulus: "Viljen til at gøre det gode har jeg, men at udrette det formår jeg ikke."

5. Brøgger – lærer i Brorstrup

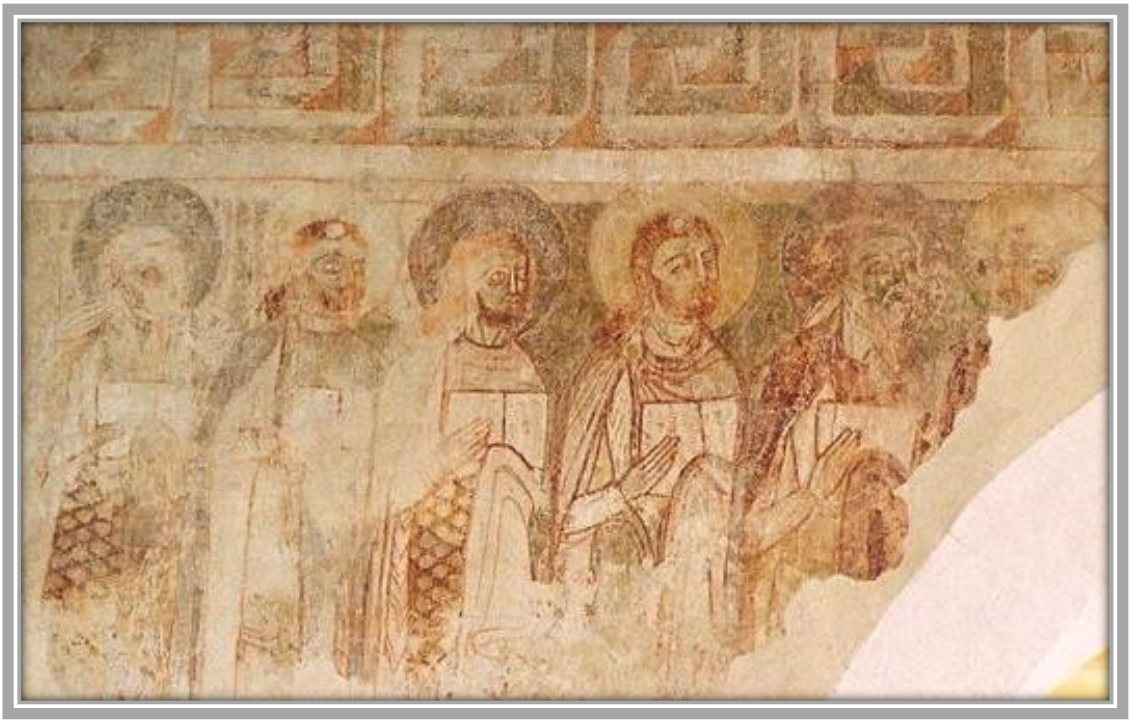

Kalkmaleri, "De seks apostle", Brorstrup Kirke

"Han var også glad, fordi jeg var stor og stærk, "… for beboerne her," sådan sagde han, "er en samling af tyve, kæltringer, horkarle og drukkenbolte," og jeg ville tit få brug for mine kræfter mod pakket. Provsten lovede mig sin beskyttelse, hvis jeg blev forulempet."
(Christen Sørensen Brøgger)

1845

Efter en lang og besværlig rejse kom vi her til Brorstrup ud på aftenen den 11. november 1845. Vi sejlede fra Attrup den 10., overnattede hos min onkel [Springborg, red.] i Sebbersund og kom til Halkær morgenen efter, hvor der mødte vogne fra Brorstrup for at afhente os. Det regnede hele tiden, men vi kom dog hertil uden andet uheld, end at vort tøj og møbler blev meget våde.

Halkær, omkring 1930

Den gode proprietær Hansen på Halkjær og frue kom begge ned til fjorden og bød os op til gården, hvor min hustru og vort barn blev varmet og plejet, mens vognene blev læssede. De havde aldrig set eller kendt os før, og dog behandlede de os som venner. Gud lønne dem for al deres godhed.

Færge fra Attrup til Halkær?

Som forfattere til denne bog ville vi gerne vide, om der fandtes en art færgeforbindelse over Nibe Bredning, som Brøgger og familie kunne benytte sig af. I den anledning skrev Kristian til Limfjordsmuseet i Løgstør og modtog nedenstående svar:

Kære Kristian Skovhus,

Jeg har undersøgt sagen. Halkær ligger i bunden af Halkær Bredning, der adskilles fra Nibe Bredning af Sebbersund, som i dag er lukket med en dæmning. Den første bro over Sebbersund blev bygget i 1880. Indtil da var det derfor muligt at sejle til Halkær, og det er det for så vidt stadig. Nibe Bredning er ganske vist ganske lavvandet, men med de fladbundede kåge, som var fremherskende i denne del af fjorden har det været muligt. Vi har ikke i vores samlinger oplysninger om egentlige faste sejl- eller færgeruter mellem Attrup og Halkær. Det er ikke sandsynligt, at der har været en fast rute. Mere sandsynligt er det, at Christen Sørensen Brøgger har fundet plads hos en af de mange krejlere, der besejlede Limfjorden i deres krejlerkåge, hvorfra de handlede som mellemmænd mellem fjordens bønder og købmændene i Aalborg. Krejlernes fartøjer kunne gå ind til skibsbroerne på de små handels- og ladepladser. Dampskibe i fast rutefart får Limfjorden i 1843, men da besejledes udelukkende fjordens købstæder samt Løgstør. Dampskibene krævede bedre havneforhold end krejlerkågene og de andre mindre fartøjer i fjorden.

Med venlig hilsen
Nanna Folke Olsen,
museumsinspektør

Ikke et menneske i Brorstrup var til stede for at modtage os. Mændene, der havde kørt os, bar tøjet ind i huset, og så kørte de. Og vi stod der med

vort lille barn i vort øde hjem, trætte og forfrosne af rejsen. Vi pakkede noget sengetøj ud og lagde os på gulvet med vort lille barn den første nat.

Dagen efter gik jeg over til provsten[10] i Smorup for at takke ham for embedet og melde mig til tjeneste. Han og hans familie modtog mig meget venligt, og han forsikrede mig, at han var glad for, at jeg var kommet. Ikke alene, sagde han, fordi han af mine papirer kunne se, at jeg var dygtig, hvilket der trængtes hårdt til, men fordi der ikke havde været meget skolegang der i de sidste tre år. Han var også glad, fordi jeg var stor og stærk, "… for beboerne her," sådan sagde han, "er en samling tyve, kæltringer, horkarle og drukkenbolte," og jeg ville tit få brug for mine kræfter mod pakket. Provsten lovede mig sin beskyttelse, hvis jeg blev forulempet.

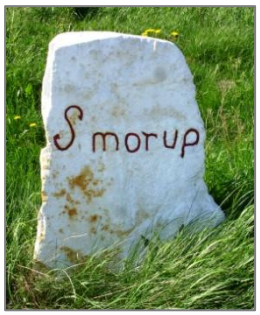

Det var en dejlig efterretning om mine sognebørn, tænkte jeg. Gid jeg aldrig var kommet her.

Jeg tænkte på den venlige afsked i Bejstrup og Attrup og den kolde modtagelse i Brorstrup. Den gamle mand havde nok ikke sagt så meget ondt om sine sognebørn, hvis det ikke var sandt. Jeg var noget forknyt, og da jeg på tilbagevejen traf Ryge, min nabo, kunne jeg ikke lade være at omtale, hvad provsten havde sagt, og at spørge lidt til forholdene og beboerne. Han forsikrede, at beboerne var meget lette at komme til rette med i hans stilling som sognefoged. De var fattige og uvidende som følge af det trykkende hoveri og fæstevæsen, de havde været undergivet. Men nu var de i år blevet selvejere, så blev det nok bedre, for de havde købt deres gårde til en fornuftig pris. Ryge var medlem af sogneforstanderskabet og tilbød at være mig behjælpelig med, hvad han kunne. Han fulgtes med over til skolen for at hilse på min kone og inviterede os over til sig om aftenen. Han og hans kone tog meget venligt imod os.

Søndagen efter blev jeg indsat i embedet og provsten holdt en forfærdelig tordentale til menigheden, der den dag var kommet talrig i kirke, formodentlig for at se den nye degn. Ellers var besøget i kirken meget tarveligt.

Brorstrup Kirke, 2012

Beboelsen her er lille, men stor nok til os. Skolestuen er stor, og jeg kan ved Ryges og

[10] Provst Spleth som i sin tid havde konfirmeret Brøgger i Sebber Kirke.

provstens hjælp få, hvad der trænges til. Børnene er meget forsømte, og det er ikke så sært, for her har næsten ikke været holdt skole i tre år som følge af, at min forgænger ved en højesteretsdom var blevet frakendt sit embede på grund af drukkenskab

Brorstrup Skole

Brorstrup fik sin første skole i 1783. "Befolkningen i Brorstrup var da meget fattige, som det fremgår af provstens indberetning fra 1789. Her indberetter han, hvad læreren har fået af naturalier, offer og løn. Han slutter sin indberetning med en beklagelse over bøndernes tilstand, som kunne forbedres, hvis de blev befriet fra slaveri og hoveri, så børnene kunne søge skolen."

Skolens lærer søgte i 1818 skolekommissionen om at få lavet en brønd, "da det om vinteren var besværligt at hente vand i bækken til husholdningen og til dyrene." I de efterfølgende år var der ligeledes næsten hvert år ansøgninger fra læreren om forbedringer, bl.a. om udskiftning af tag og vinduer. Ansøgningerne blev som regel afslået med den begrundelse, at sognet ikke kunne klare udgifterne "i denne trange tid". Endelig i 1829 blev der opført en ny skolestue og foretaget visse forbedringer af lærerboligen. Det må være den skole, som Brøgger kom til at undervise i fra 1845 til 1852.

(Kilde: Thyge Trads: "*Brorstrup Skole*".)

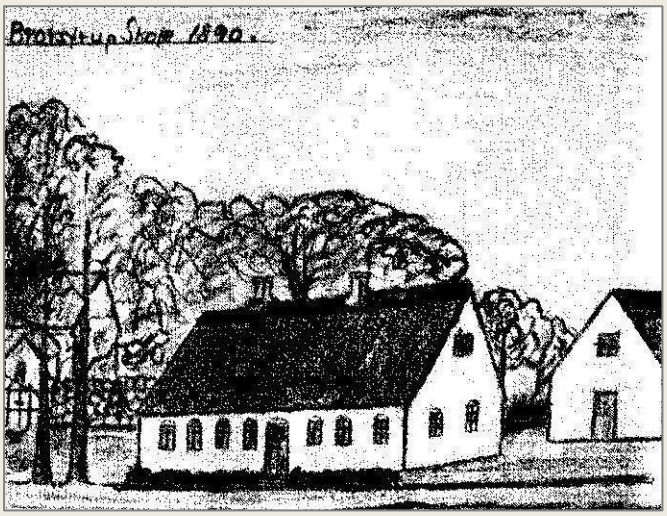

40 år senere havde Brorstrup en lærer ved navn Johannes Saabye, der ligesom Brøgger nedskrev sine erindringer. Han skriver, at den skolebygning, han kom til at undervise i, var blevet bygget i 1856, altså fire år efter Brøgger rejste derfra. Der findes desværre ikke nogen tegning af skolen fra Brøggers tid på skolen. Til gengæld har Saabye medtaget en tegning fra 1890 af skolen (måske tegnet af ham selv?).

(Kilde: J. Saaby: "*Fra Himmerland og Kjær Herred 1953-54*").

1846.

Det går meget bedre, end provsten spåede. Ikke et menneske har fornærmet mig. Flere og flere af beboerne kommer og tilbyder os tjenester, og vi bliver indbudt til alle gilder. Den gamle Provst var blevet vred på beboerne, fordi de ville beholde den forrige degn, som bortset fra sit drukkenskab var en god og hjælpsom mand.

Marken er stor og god, men ude af drift, og det vil vare noget, inden jeg får den i orden. Haven er bevokset med nælder, græs og tidsler. Den skal jeg nok få i stand, hvis Vorherre vil give mig helbred. Værelserne er blevet malet, og alt er blevet gjort ret godt i stand. Min Else er glad ved at have fået det så pænt.

Den 27. juni brændte Smorup Præstegård. Den var ikke bedre værd, den gamle kasse. Provsten tager sig det meget nær, og det har gjort ham

syg. Værst bliver det for forpagter Hansen, som skal køre alt til den nye præstegård.

Den 9. juli fødte min hustru mig en søn. Vorherre holde sin hånd over mor og barn!

Min hustru er igen rask. Drengen hedder Christian Borregård. Ane kigger tit til broderen i vuggen og synes, han er sød, men hun kan ikke forstå, han ingen ben har. Vi har fået tjenestepige, for min hustru kan ikke komme i marken til kreaturerne på grund af børnene. Jeg har avlet godt. Græs er der nok af til de to køer, og min hustru er stolt af, at hun kan samle og sælge smør.

1847

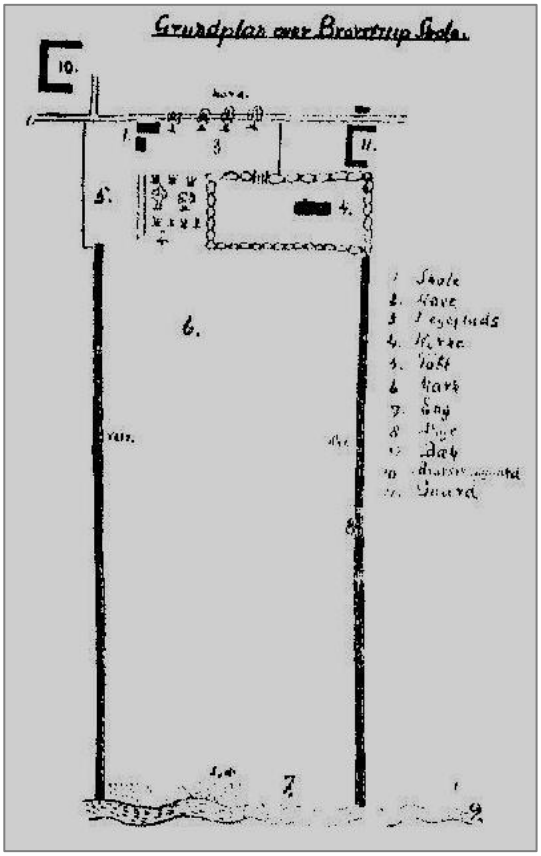

Jeg tror nok, jeg får fornøjelse af min skole. Børnene er flinke, og nogle af beboerne synes at få mere lyst til at sende dem i skole. Det kniber rigtignok med at få dem til at anskaffe tavler, grifler* og skrivepapir, for de kan ikke indse, at børnene kan have stor nytte af at lære at skrive, især pigebørnene. Deres bøger skal de have læst for at kunne komme "te`", det vil sige "blive konfirmeret". Det ville heller ikke være dårligt, hvis de lærte at regne noget, og at læse skrift for ikke at blive snydt i handel og vandel.

Denne grundplan over Brorstrup Skole, som også stammer fra Johannes Saabys optegnelser fra 1892, er sikkert ikke meget anderledes end på Brøggers tid: 1. skole, 2. have, 3. legeplads, 4. kirke, 5. toft, 6. mark, 7. eng, 8. dige, 9. bæk, 10. Brorstrupgård, 11. gård.

I begyndelsen, da vi kom her, længtes min hustru tit efter sine veninder og slægtninge i Hanherred, da der ingen var her, hun kunne tale med, som hun var vant til i sin hjemstavn. Nu går det bedre. Jeg længes mest efter Limfjorden og efter at høre Vesterhavet en gang imellem. Hver gang, jeg rejser til Aggersund, gør det mig altid så godt. Det letter på humøret, når jeg kan begynde at se min gamle ven, fjorden.

Fisk, som vi var vant til i vort hjem, får vi meget sjældent, og den er altid dårlig. Jeg kan somme tider fiske en lille gedde eller ørred i bækken, og så får vi en lækker ret.

Jeg kan nu holde tre køer og en kalv. Indkomsterne er små, men min kære Else kan godt få dem til at slå til. Vi anskaffer os hvert år et eller

andet, som vi trænger hårdt til, og hun bliver så glad, hver gang vi således kan afhjælpe et savn.

Egnen her er ikke smuk. Heden, som vi ikke kendte fra vor hjemegn, har vi bestandigt for øje. Dens øde, mørke farve synes trist. Her har været seks gårde og et hus i Brorstrup, dengang beboerne var fæstere. I Mejlby var der 13 gårde og 11 huse. Desuden to gårde i Vejrhøj samt gården Holme og præstegården i Smorup. Men nu har beboerne ved udskiftningen* forøget antallet af beboelserne meget. De begynder også at dyrke heden og flytte ud fra byen.

Til skolen hører en hedelod på 15 tønder land, langt borte fra skolen. Det er dårlig jord, så det kan ikke betale sig for mig at dyrke den. Vi har avlet godt i år. Især var min kone glad ved tre lispund* hør. Nu skal det rigtig gå løs med at spinde.

Kornpriserne er i år ualmindeligt høje. Jeg har kunnet sælge en del, og det har hjulpet godt.

Treårsskrigen 1848-50
Treårskrigen var i virkeligheden en borgerkrig, fordi det var to befolkningsgrupper inden for den samme stat, der kæmpede mod hinanden. Det danske monarki omfattede Kongeriget Danmark og de tre hertugdømmer Slesvig, Holsten og Lauenborg samt nogle kolonier. Der var tale om to befolkningsgrupper med forskelligt sprog og forskellig kultur, en dansksindet gruppe og en tysksindet gruppe. Slesvig-holstenerne ønskede at løsrive de tre hertugdømmer og knytte dem til en tysk nationalstat, der endnu ikke fandtes. Efter flere års spændinger kom det til krig i 1848. Krigen stoppede i 1850, fordi stormagterne tvang en fredsafslutning igennem. En del af fredsbetingelserne var, at Slesvig ikke måtte indlemmes i den del af Danmark, der var Det danske Kongerige, nogenlunde det vi forstår ved Danmark i dag.

Treårskrigen 1848-50

En sådan tummel med revolution og omvæltning i alle forhold har ingen nutidsmennesker før oplevet. Franskmændene begyndte som sædvanlig. Det var i februar, og snart havde revolutionen forplantet sig til de fleste lande i Europa. Her var det tyskerne, der begyndte, så snart Christian den 8. var død. Alle de soldater, vi havde, var blevet indkaldt, og mange frivillige stillede sig under fanerne, og det var mest frifødte*, de andre ville jo med.

Der kom en forunderlig uro og begejstring over alle. Enhver ville gøre noget for fædrelandet. Både høje og lave, fattige og rige, gav frivillige gaver. De fleste gav glad og gerne uden at spørge om, hvor meget naboen havde givet. Der blev givet penge, korn, heste og vogne til kongen, som det hed, og penge og tøj til de udsendte krigere. Begejstrede krigssange blev digtet og sunget af gamle og unge. Der kom et liv og en friskhed over folket, som om det for nylig var vågnet efter en lang søvn, hvad det jo også var. Havde jeg ikke været gift, var jeg, som så mange andre, gået med i krigen, men nu var jeg nødt til at blive hjemme.

Det første sammenstød mellem vore tropper og oprørerne skete ved Bov, hvor vi fuldstændig slog dem og jog dem på flugt. Den første mand, der faldt, hed mærkeligt nok Sejer.

Slavekrigen

Jeg vil ikke her fortælle om felttoget. Det vil der blive fortalt om af andre, men blot fortælle lidt om, hvad jeg selv oplevede i "Slavekrigen".

Ja, i dag ler vi af vor egen dumhed, men den dag, krigen stod på, var der ingen, der lo. Den 30. marts lidt før aften kom Ryge, som var sognefoged*, og fortalte med en meget betænkelig mine, at han havde talt med forpagter Konradsen fra Kyø, der var kommet fra Fastruplund ved Viborg. Han fortalte, at Rensborgs slaver[11], som oprørerne havde sluppet ud af fængslet, tillige med en hel del friskarer* nogle dage i forvejen havde indtaget Viborg, plyndret og brændt byen af og var nu på vej til Ålborg. Hvor de kom frem, skændede de kvinderne, dræbte mændene og brændte alt. Jeg blev jo noget betænkelig ved den melding, da Ryge, som han sagde, kendte Konradsen som en ældre, besindig mand, der fra Fastruplund havde set Viborg brænde. Jeg tillod mig dog at ytre tvivl om sandheden af beretningen, da jeg ikke kunne forstå, hvorledes slaverne skulle kunne komme så langt op i Jylland uden at støde på modstand.

Ikke desto mindre mente Ryge, at det var hans pligt at gøre noget som sognefoged, og vi holdt derfor krigsråd. Det blev så bestemt, at beboerne i sognet skulle underrettes om stillingens alvor, at ingen måtte tænde lys.

Alle skulle lukke hundene inde. Der måtte ikke være nogen støj, for da Viborg Landevej gik så langt vesten om sognet, ville pakket måske gå forbi os. Men der skulle holdes vagt, og så snart, der mærkedes uråd, skulle det meldes til sognefogeden. Jeg kom ikke i seng og havde vanskeligt ved at berolige min kone, der hver dag ventede sin nedkomst. Men da dagen begyndte at gry, steg modet, og da det blev rigtig lyst, forsikrede jeg min kone, at det hele var en forbandet løgn. Og vi begyndte så, da vi havde fået en tår kaffe oven på forskrækkelsen, at le ad vor egen og Ryges enfoldighed. Børnene begyndte at komme i skole. Det var et dejligt, mildt og stille vejr, og der lå en tyk forårståge over jorden. Højere oppe i luften var der ingen tåge.

Jeg var lige ved at begynde skolen, da Ryge kom løbende i fuldt trav og råbte, så snart han så mig: "Det er rent galt, slaverne er i Binderup, og vi kan vente dem hvert øjeblik. Provsten og Hansen er flygtet til Ålborg. Min kone, børn og jeg tager også af sted. De og deres familie må endelig

Slavekrigen

Danmark var i krig med Tyskland fra 1848-1850, den såkaldte Treårskrig. I marts-april 1848 indtraf en såkaldt ***ikke**-begivenhed*, nemlig Slavekrigen, hvor mange mennesker i Jylland blev grebet af rædsel. Der gik rygter om, at oprørerne i Slesvig-Holsten havde løsladt fangerne (de såkaldte slaver) fra Rendsborg fængsel. Det forlød, at slaverne nu var på vej op gennem Jylland, hvor de plyndrede overalt og afbrændte den ene herregård efter den anden. Folk blev grebet af panik. Forskellige steder i Jylland blev der dannet borgerbevæbninger til at beskytte mod truslen fra slaverne. Mange smede begyndte at fremstille våben til forsvar.

[11] Fanger der var idømt strengt strafarbejde.

følge med, for min kone vil ikke lade deres kone blive tilbage. Det kan hun ikke være bekendt, siger hun, da Deres kone jo venter sig hver dag."

Det store mod, jeg havde pustet i mig selv om morgenen, fordi jeg var sikker på, at det hele var løgn, begyndte at synke nogle tommer. Men jeg tvivlede fortsat. Endelig spørger jeg Ryge: "Hvem har sagt det?" Ryge forklarede, at Hansen havde sendt sin karl, Søren, til ham med meldingen. "Jamen han er jo en stor løgner," udbrød jeg. "Ja, men Hansen og provsten er rejst og jordemoderen er også rejst, derfor må De endelig lade deres kone tage med til Ålborg." "Hør Ryge!" siger jeg, "slaverne kan da ikke flyve af sted. Lad en af Deres karle ride ad vejen til Binderup og se, hvorledes det forholder sig. Han kan da sagtens ride fra pakket, og gå så hjem og få spændt for vognen, så kan min kone komme i tøjet imens."

Søren Bertelsen, der selv havde været soldat og var et meget sandfærdigt menneske, kom af sted som spejder, og der gik ridende bud ud i hele sognet, at alle mand skulle mødes i Brorstrupgården hos Ryge og bevæbne sig så godt, de kunne. Selvom jeg stadig tvivlede, fik jeg dog min kone til at gøre sig klar til rejsen. Den smule penge, vi havde, fik hun med. Hun havde familie i Ålborg, og under sådanne omstændigheder ville de nok modtage hende. Selvom jeg frygtede meget for hende på hendes vegne, fik jeg hende dog nogenlunde ved mod.

Medens dette stod på, samledes alle sognets mænd, unge og gamle, hos Ryge. Nogle med forke og grebe, andre med bøsser og sabler. En havde en plejl*, en anden en mergelnarv*. Flere havde økser med. Som vi nu stod og rådslog om, hvad der skulle gøres, kom Søren Bertelsen tilbage fra spejderturen. Hesten var hvid af skum og Søren råbte, at der var så mange slaver i Binderup, som der var sand ved havet, og at byen brændte over det hele. "Vil De nu tro det?" spurgte Ryge. "Ja, nu er jeg vis på, at det er sandt. Skynd Dem at komme af sted. Sørg endelig så godt De kan for min stakkels kone og børn".

Men nu begyndte smeden og et par andre mænd at forholde Ryge det urigtige i, at han som sognefoged rejste bort i sådanne urolige tider. Ryge havde selv en fornemmelse af, at det ikke var helt rigtigt, men han fortalte dem så, at jeg ville være i hans sted, til han kom tilbage. Da jeg var både yngre og stærkere end han, mente han, de kunne være tjent med byttet. Så kørte Ryge. Jeg var noget nedslået, da jeg sagde farvel til min kone og børnene, men her måtte jo handles, for slaverne kunne ventes hvert øjeblik, og lade os slå ihjel uden modstand, ville vi ikke.

Så snart Ryge var kørt øster ud af gården, samlede jeg mit mandskab, omkring 50 mand, og drog vester på mod Binderup, bevæbnet med en fork og en gammel rusten sabel. Det gik nu i stormskridt en tid, og jeg var opsat på at kæmpe, så længe jeg kunne. Så sagde smeden: "Hør, lad os ikke løbe sådan! Vi kan jo tidligt nok blive slagtet. Det kan vi altid nå!" Det fandt de andre, var klogt sagt af smeden. Vi begyndte at gå langsomt og rådslog om, hvorledes vi skulle gribe sagen an. Som jeg før har sagt, lå der en tæt tåge over jorden, så vi kunne ikke se ret langt. Det blev derfor besluttet, at Søren Klysner skulle gå op på Joshøj for at se, om han kunne få øje fjenden, mens vi andre rådslog. Så sagde Jens Trads med gråden i

halsen: “Gud nåde os, at vi skal miste vor gamle konge!” “Ja”, bandede smeden, “sådan går det, når vi har narre til at regere!” Således gav enhver sit besyv med.

Endelig var Søren Klysner kommet op på højen, hvor han kunne se over tågen, og råbte af fuld hals, at han kunne se slaver i tusindvis på Binderupvejen. Vi blev nu noget betænkelige og fandt, at vi var for få mod så mange, også selvom Søren overdrev fjendens styrke, for han var altid slem til at overdrive. Jeg tror heller ikke, hans mod svarede til hans ord, selvom han i sin tid havde været underofficer. Men vi var alligevel kun få mod mange. Vi besluttede så at trække mod højre, som det hedder i militærsproget, op over Smorup Mark, for at forene os med dem fra Haverslev og Sønderup, som sikkert også var ude for at kæmpe for fædrelandet og hjemmet. Da vi kom op over Smorup Mark, så vi et mylder af mennesker på Viborgvejen.

Det gik straks op for os, at de var vores landsmænd. Så gik det i stormskridt ned over marken hen til dem. Her havde flere hundrede mennesker forsamlet sig fra alle omliggende byer, ja helt fra Nibeegnen, for at bekæmpe de gruelige slaver. De fortalte mig, at de havde haft bud til Højslev Mølle. Der havde de ingen slaver set, men de skulle husere slemt i Viborg. Da jeg hørte det, fik jeg en mand til at ride så stærkt, han kunne efter Ryge med ordre til min kone om at komme tilbage, for jeg troede, det hele var løgn. Han nåede Ryge i Gravlev, og vi kom alle i god behold hjem lidt over middag. Således endte slavekrigen. Men den fik et lille efterspil.

Da alle vi tapre mænd var stødt sammen ude ved Viborgvejen, rådslog vi om, hvad der burde gøres. Vi besluttede da at sende fire ridende mænd til Viborg med en skrivelse til amtmanden. De kom tilbage efter to dage med en skriftlig beroligelse fra amtmanden, om at der endnu ingen slaver eller andet utøj havde været i Viborg, men længere syd på havde der været set friskarer og vagabonder i et stort antal. Vi fik ordre til at holde vagt om natten og skaffe os våben. Hvis vi anede uråd, ville der blive ringet med kirkeklokken for at kalde folk sammen. Nu fik smeden travlt med at lave våben. Et spyd på en lang stang, var det almindeligste.

Himmerlændinge øver krig med leer smedet om til spyd.
(Kilde: Støvring Lokalarkiv)

Så et par nætter efter blev der alarm igen. Jeg havde netop vagt i byen til kl. 12 og var lige blevet afløst og sad og spiste en bid brød, da vagten kom og råbte, at kirkeklokkerne i Thisted og Durup ringede. Nu var det rent galt. Min kone begyndte nu at jamre og ville stå op. Men jeg var nu sikker på, at det hele var falsk alarm, og ved overtalelse fik jeg hende til at blive, hvor hun var, mens jeg gik op for at ringe.

Hans Smidth, 1839-1917: ***Stormklokkerne – motiv fra Slavekrigen***

Det var en stille, smuk forårsnat. Jeg kunne høre klokkerne ringe rundt omkring. Ryge var også stået op. Han sendte bud efter mig, mens han lod to mænd gå op for at ringe i stedet for mig.

Forpagter Hansen fra Smorup, der var hos Ryge om natten, for han turde ikke blive ene hjemme om natten i disse gruelige tider, sad i sofaen og bad Ryge rejse til Aalborg så snart som muligt. Det ville Ryge også meget gerne, men madam Ryge var mere modig. Hun gjorde indvendinger, og da jeg tog hendes parti, blev rejsen efter megen modstand opgivet, indtil det blev dag.

Jeg skyndte mig hjem, for vi ventede hver dag en lille fremmed, og en sådan uro kunne måske fremskynde begivenheden. Men min kone havde stolet på mine forsikringer, om at det hele var løgn, og på Vorherres beskyttelse. Hun sov trygt, børnene og pigen ligeså.

Da jeg ikke kunne sove og mente, at der nu var ringet nok, gik jeg op på kirkegården for at stoppe ringningen. De to tapre ringere blev glade, da jeg kom, for de havde set et fælt spøgelse på søndre side af kirkegården og var grædefærdige.

Tidligt om morgenen blev mandskabet i sognet samlet. Vi var alle stolte af vores nye våben, en tre alen stok med et spyd i enden. En drog til Thisted til for at møde fjenden. Her fik vi at vide, at hele krigen

indskrænkede sig til, at to halvfulde abekatte havde sværtet sig i ansigtet og gået ind på en udflyttergård i Gislum. Folkene på gården havde i det bare linned* taget flugten ned til byen og fået alle purret ud.

Krigsomkostningerne var ikke store, men da de to gavtyve ikke havde noget at betale med, fik de lidt vand og brød på amtets bekostning. Således endte den anden krig.

Den 5. april fødte min hustru en søn. Han blev opkaldt efter min far og kom til at hedde Christen Brøgger. Gud give han må blive os til glæde og velsignelse!

Vi avlede ret godt i år, men kornet er billigt. Jeg har nu fået haverne indhegnet og beplantet med lætræer og nogle frugttræer, som trives godt. Marken har jeg fået i nogenlunde drift, og jeg har lejet Jens Peter Poulsen til at gøre mit arbejde.

1849

Grundloven vedtages

Det kan godt mærkes på beboerne her, at de er blevet selvejere. De tager godt fat med at dyrke deres marker og begynder at bryde lidt i heden. Nogle har solgt stykker af gårdenes ejendom, og befolkningsantallet stiger.

Den ulykkelige krig varer ved. Mange unge karle og nogle mænd her fra sognet er med i krigen. Vi vandt dog, Gud ske Tak! en glimrende sejr over oprørerne ved Fredericia, men det kostede også mange tusinde liv og helbred.

Atter i år er folkene indkaldt til krigen og Gud ved, når den skal få ende. Alle er dog ved godt mod og håber på et godt udfald, fordi vore tropper kæmper som tapre stridsmænd, og kongen udgyder os tillid ved sit mod og sin store kærlighed til folket.

Den 5. juni er Danmarks Grundlov blevet vedtaget tilligemed en valglov, der giver os almindelig valgret. Der er stor glæde og jubel blandt alle over den fri forfatning, ikke mindst hos almuen. Gud give, den må blive til held for vort land og vort folk. Gud give, den må blive vor folkekære konge [Frederik 7., red.], der så højmodigt har delt sin magt med sit folk, til glæde!

Der er blevet indført almindelig værnepligt, så bondestanden ikke længere alene skal bære denne tunge byrde. Der er sikkert enkelte herremænd og præster, der synes, det går for vidt med al den frihed for bondestanden, men de tør i den almindelige glæde og jubel over friheden ikke rigtigt udtale sig om det. Hvis blot vor gode, folkekære konge lever så længe, at friheden bliver rodfæstet hos folket, skal vi nok beholde den.

Frederik 7.

Brorstrup er blevet valgsted for Ålborg Amts fjerde valgkreds.

Valgstedet Brorstrup

Baggrunden for at Brorstrup skulle være valgsted var, at Danmark i 1849 havde fået sin nye grundlov, som nu skulle til at fungere med demokratiske valghandlinger, en umådelig stor omvæltning for en landbefolkning, som i århundreder har levet med fæstevæsenet og hoveriarbejde, undertiden under slavelignende forhold.

Og hvad var det så for en befolkning i Himmerland, som nu skulle lære at anvende de demokratiske spilleregler? En artikel fra *Fra Himmerland og Kjær Herreds Årbog 2008* omtaler situationen således:

"Lad det være sagt straks! I 1840'rnes Himmerland var befolkningen mestendels grå almue, som den havde været i generationer. Langt de fleste kunne endnu hverken læse eller skrive og var stadig fæstebønder med hoveripligt. I *Bogen om Himmerland* udtrykkes det sådan: 'Isolation og fattigdom kan ikke avle åndeligt vågne mennesker, og Himmerland var et isoleret og fattigt land, lige indtil veje og jernbaner åbnede for udsynet og gav mulighed for bedre kår'."

Almuen havde været under brændevinens og hoveriets svøbe, står der i ovennævnte årbog, og videre skrives der: "Overgangen fra fæste til selveje kom til at betyde en omvæltning så kolossal, at vi i vor tid næppe fatter det. Fæstebønder á la Jeppe på Bjerget bliver over få år forvandlet til ansvarlige og selvstændigt tænkende mennesker." De var ikke længere "en samling af tyve, kæltringer, horkarle, og drukkenbolte," som provsten nedladende omtalte borgerne i Brorstrup, da Brøgger besøgte ham for at takke for sit nye embede.

Blandt almindelige mennesker var der begejstring over den nye udvikling. Brøgger omtaler det således: "Glæden over […] friheden er stor, især blandt almuen. Nu er vi jo frie mænd, og kongen har gjort os lige med andre borgere i samfundet."

Uvist af hvilken grund var det blevet besluttet, at Brorstrup skulle være valgsted for Aalborg Amts fjerde valgkreds i forbindelse med de første valghandlinger efter grundlovens indførelse. Brorstrup var pludselig kommet på landkortet, selvom "Brorstrup vel knap nok er en by," skriver ovennævnte årbog og fortsætter: "Kirke og skole er der så vist, men hverken kro eller gæstgiveri – og ellers kun 6 gårde og 1 hus."

Danmarks Riges Grundlov af 1849

Det var en ret kompliceret sag at iværksætte valghandlingerne. Det var aldrig prøvet før i kongeriget. Der var forskellige etaper, som skulle gennemføres: Først skulle der kaldes til kirkestævne, som blev afholdt efter en gudstjeneste. Her bekendtgjordes alle de praktiske forhold vedr. valghandlingen, der skulle finde sted den 5. oktober i Brorstrup. Kun mænd over 30 år kunne afgive stemme. Det vides ikke, om den såkaldte "F-regel" blev omtalt ved kirkestævnet. Det var en tommelfingerregel, som forklarede, hvem der ikke kunne stemme, nemlig: *fruentimmere, folkehold, fattige, forbrydere* og *fjolser*. Der var altså stadigvæk et stykke vej til vor tids demokratiske valghandlinger.

En del af valghandlingen var, at der skulle foretages indskrivning af dem, der ønskede at møde op på valgdagen for at afgive stemme (ligesom i USA i dag). Indskrivningen skulle foregå på Nørlund Gods fra klokken 11 til 12 i løbet af seks hverdage fra mandag den 14. til lørdag den 19. august. Forløbet af indskrivningen tegnede ikke godt: Den 14. august mødte der 2 mand op for at blive indskrevet. Den 15. august kom der ingen. Den 16. august kom der tre. Den 17. august kom der fem. Fredag den 18. august blev 15 personer indskrevet, hvoraf de syv kom fra Conradsminde, alle med tyskklingende navne. Det så ikke lyst ud for demokratiets start i Brorstrup og omegn, men så tog lærer Brøgger sagen i egen hånd.

(Kilde: "*Fra Himmerland og Kjær Herreds Årbog*", udgivet af Historisk Samfund for Aalborg Amt, 2008)

Brøgger tager sagen i egen hånd

"Lørdag den 19, august benyttede 32 vælgere den sidste chance. Heraf kan nævnes den just 30 årige skolelærer og kirkesanger fra Brorstrup, Christen Sørensen Brøgger, og sammen med ham ikke færre end tyve selvejergårdmænd fra Mejlby, Brorstrup, Holme og Vejrhøj samt to fæstegårdmænd samme steds fra.

I flok og følge kan man næsten se dem drage af sted med degnen i spidsen, men denne gang heldigvis under mere fredelige forhold og uden våben. Ja, man kan næsten fornemme deres glæde ved at genopleve den dramatiske dag i slutningen af marts måned, da de sidst drog ud med lærer Brøgger i spidsen – dengang fungerede han som 'konstitueret sognefoged' – for at forsvare kvinder og børn mod de undslupne tugthusfanger fra Rendsborg, de såkaldte 'slaver'.

Glæden ved at være ude sammen gav sig måske ligefrem udslag i, at de undervejs morede sig med at synge *Dengang jeg drog af sted*, den populære slagsang i Treårskrigen, som Faber skrev i 1848, og som derefter spredtes ud over landet som ringe i vandet. Denne flok af gårdmænd, som just havde købt eller stod i begreb med at købe deres gårde til selveje, var ikke mere almue. I grundtvigsk forstand var forvandlingen sket: 'Folket er her på vej!' Lige før Nørlund sluttede nogle få yderlige mænd over 30 år sig til gruppen. Demokratiet var på vej."

Kilde: "*Himmerland og Kjær Herreds Årbog 2008*"

Nørlund, 2012

Frederik 7. underskriver grundloven, 1849

1850

Atter i år er folkene indkaldt til hæren. Krigen er igen brudt løs efter våbenstilstanden. Alle er fortrøstningsfulde, og vore tapre krigere vil med glæde ofre livet for fædrelandet, hjemmet og vor kære konge. Den almægtige Herre, der råder for folkenes skæbne, give dem kraft og mod til at sejre, så fredens velsignelse må vende tilbage til vort kære lille fædreland og folk!

Gud være lovet og takket! Vi har vundet et stort slag over oprørerne ved Isted og senere ved Frederiksstad! Skønt sejren er vundet med mange

kække krigeres blod, er vi alle glade og håber på en snarlig fred. Fem af de fra sognet udsendte krigere er faldet i de tre krigsår, og en er hårdt såret.

Vi har avlet godt i år. Jeg har nu tre køer, to unghøveder og fire får.

Det går godt med skolen. Forældrene stræber med børnene i hjemmet, og jeg har glæde af min skolegerning. Gamle Provst Spleth er i alle henseender er flink og god mand at komme til rette med. Offeret* er steget til det dobbelte af, hvad det var det første år. Indkomsten kan godt slå til, og vi har anskaffet os flere ting, som vi har savnet.

1851

Gud ske tak! Freden er sluttet, en ærefuld fred for vort land. Der er overalt gjort stor stads af de hjemvendte krigere, og de har fortjent det. Glæden over freden og friheden er stor, især blandt almuen. Nu er vi jo frie mænd, og kongen har gjort os lige med de andre borgere i samfundet.

Den 29. juli fødte min hustru en datter, som i dåben fik navnet Frederikke Augusta. Gud lad hende fare vel og blive os til glæde og velsignelse!

Mine kære, gamle forældre har besøgt os i år. Og de gode gamle var så glade ved at se og høre, at vi havde det godt. De er begge endnu raske og rørige efter deres alder. Mine venner, Stensgård i Onsild og Jensen i Tørslev, kommer hvert år og besøger os. Det er glade dage for os, når vi sammen opfrisker gamle minder.

"Den 29. juli fødte min hustru en datter, som i dåben fik navnet Frederikke Augusta. Gud lad hende fare vel og blive os til glæde og velsignelse!"

1852

Gamle Adamsen i Ravnkilde er død, og provsten har tilbudt mig hans embede. "Hvad synes du, skal vi flytte?" spurgte jeg min kone. "Hvor du tager hen, drager jeg med glæde med, for jeg ved, du vil gøre, hvad du tror, der er bedst for os alle," var hendes svar.

Jeg søgte da Ravnkilde og fik det. Embederne er lige store på de faste indkomster, men offeret er meget større i Ravnkilde. Jordlodden er også større, men ikke så god som i Brorstrup. Den er tilmed meget forsømt. Så der er ikke stort vundet, især i de første år.

Det var måske en fejl, jeg søgte Ravnkilde. Man siger, beboerne er meget urolige og skal i flere henseender ligne kulsvierne*.

Nu, da jeg skal flytte, synes jeg, at jeg holder så meget af børnene, af hjemmet, hvor vi har boet så fredeligt og haft det så godt, og af de skikkelige, fredelige beboere, der aldrig har fornærmet mig, men derimod vist mig megen velvilje, af træerne i haven, som jeg har plantet, og som står så godt, af den lille, simple kirke, hvor jeg har bedt og sunget med menigheden og hentet mange trøsterige og formanende ord.

Med vemod sagde jeg farvel til vore venner i Brorstrup og kom til Ravnkilde den 5. oktober.

6. Brøgger – lærer i Ravnkilde

Rold Skov

(Kilde: Naturstyrelsen)

"Mine gamle forældre har besøgt os i år, for far ville se, sagde han, om jeg var bleven til en rigtig skovbo, siden jeg nu var kommet til at bo på en skovegn. De var begge efter deres alder raske og rørige, de kære gamle."

(Christen Sørensen Brøgger)

1852

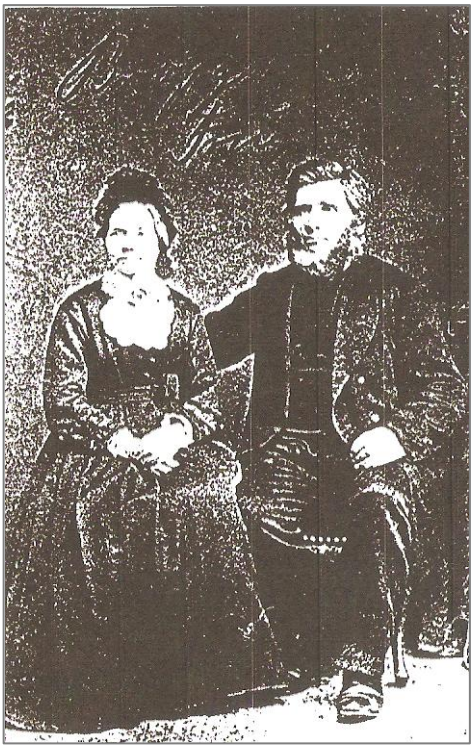

Else Petronella og Brøgger

Kære Herre Gud! Vær med os her, som du hidtil har været med os! Giv mig kraft og lyst til at forrette min gerning, som jeg er kaldet til! Tag min hustru, mine børn og mig i din beskærmende varetægt! Amen!

Boligen her er meget gammel og indskrænket, men der skal bygges en ny til sommer. En brønd er blevet gravet i dette efterår.

Her er over 60 børn i skolen, dobbelt så mange som i Brorstrup, og her vil vist komme mange flere, da indbyggertallet er så stort.

Her er et dejligt Guds hus at forrette tjeneste i. Hele egnen er meget smukkere end i Brorstrup. Fra kirkegårdens kæmpehøj er der en dejlig udsigt over hele sognet og skoven og langt bort i syd og vest.

Børnene i skolen er godt underviste, især i skrivning.

Lodden er på 13 tønder land, hvoraf 6 tønder land er dyrket. De 7 tønder land er hede og mose. En tønde land er god tørvejord. Desuden er der et stykke hede og mose langt borte. De 6 tønder land er god jord, omtrent som i Brorstrup. Der findes en del huller og siger* i marken, som jeg får arbejde med at få opfyldt og udtørret. Der er ikke et træ eller en busk i haven. Huller og lergrave omgiver skolen på de to sider.

Jeg har købt Anders Larsens vestre toft*, omtrent 4 tønder land tillige med hans gårds part i fællesjorden, som udgør i alt 3 tønder land, der mest er lergrave og lyngbakker. Jeg gav 400 rigsdaler for det hele. Jeg havde 100 rigsdaler, som vi havde sparet sammen, og som jeg betalte med det samme. De 300 rigsdaler skal jeg forrente til hofjægermester Schütte [se næste side, red.], der på forvalter Ammitsbøls anbefaling har lovet at lade dem stå i ejendommen uden kaution. Nu får jeg ellers nok at tage fat på.

Det er ellers mærkeligt, at det skulle ske både her og i Brorstrup og Attrup, at beboerne har købt deres ejendomme og er blevet selvejere året før, jeg kom til sognet. Her var det heldigt for mig, da jeg vel ellers ikke havde kunnet købe et sådant stykke jord af gamle selvejere. Dyrt var det, men jeg er glad for handelen. Hvis jeg ikke havde haft Ammitsbøl som ven, havde jeg ikke kunnet handle, da jeg kun havde 100 rigsdaler at betale med.

Selveje
Fra 1840 skete der en omfattende afvikling af det offentlige hoveri. Fæstebønderne kunne nu købe deres egne gårde. Især i 1850'erne solgtes meget fæstegods til selveje, og omkring 1870 var selvejet udbredt over det meste af landet. Der blev oprettet den såkaldte kongelige kreditkasse, der gav fæstebønderne mulighed for selveje. Et positivt resultat af omstillingen til selveje var nye former for afgrøder og nyudviklede landbrugsredskaber, der medvirkede til at effektivisere landbruget.

1853

Den 13. april fødte min hustru en søn, som i dåben fik navnet Søren. Gud give, han må blive os til glæde og velsignelse!

Her er der i år blevet bygget en ny skole og et beboelseshus, indrettet meget bekvemt, til dels efter min egen tegning, hvilket jeg kan takke formanden i sognerådet, forvalter Ammitsbøl, for. Det gamle stuehus blev solgt til nedbrydning.

Jeg købte fire fag* af det gamle hus, som jeg har ladet istandsætte. Vejen, der før gik vesten om skolens have, og som om vinteren stod under vand, er nu blevet lavet langs med det nye hus nordpå. Hegnet om haverne er blevet istandsat. Jeg har jævnet og kulegravet den østre have, som hidtil ikke har været dyrket, og mest bestod af huller og brinker.

Mine gamle forældre har besøgt os i år, for far ville se, sagde han, om jeg var bleven til en rigtig skovbo, siden jeg nu var kommet til at bo på en skovegn. De var begge efter deres alder raske og rørige, de kære gamle.

Hofjægermester **August Theodor Schütte,** 1804-1889, købte i 1840 herregårdene Torstedlund og Nørlund (inklusiv glasværket Conradsminde) med ca. 350 tønder hartkorn bøndergods samt udstrakte skove, ni kirker mm. Senere anlagde han et kalkværk og oprettede i 1853 et glasværk i Aalborg baseret på brændsel fra sine store skove. Glasværket blev senere overtaget af Kastrup Glasværk. Han ejede desuden flere andre herregårde, bl.a. en i Østrig.
(Kilde: "*Wikipedia*")

1854

Den østre have har jeg i år beplantet med lætræer, frugttræer og buske. Lætræerne er hyld og poppel. Desuden har jeg sået ahorn, bøg og eg, som engang skal afløse poplen. I indkørslen har jeg plantet store poppelstiklinger.

Jeg har påtaget mig at læse privat med børnene fra Conradsminde [Glasværk] tre aftener om ugen for tre mark hver aften[12]. Det er jo strengt nok om vinteren at gå den lange vej om natten, men jeg vil så gerne have min gæld betalt. Så må man gøre, hvad man kan. Her er både danske, norske, svenske og tyske børn. De stakkels børn skal arbejde fra 10 til 14 timer i

[12] Ca. 4 kilometer hver vej.

døgnet på fabrikken og får ofte prygl, når de udmattede falder i søvn. Mange af dem er meget forsømte, og ni timer om ugen er alt for kort en undervisningstid for de stakler. Mange gange kan de slet ikke møde i skolen, for fabriksarbejdet skal passes frem for alt.

Conradsminde Glasværk, ca. 1885

(Kilde: Ravnkilde Arkivet)

For at de, der senere læser mine optegnelser, kan vide, hvorledes Ravnkilde Sogn var, da beboerne var fæstere og indtil 1852, vil jeg her skrive lidt om antallet af huse og gårde i byerne, som de var, da jeg tiltrådte embedet:

I Ravnkilde er der syv gårde og et hus, Skårup har syv gårde og tolv huse med jord til, Fyrkilde har seks gårde og to huse, Lille Rørbæk har seks gårde og et hus, Bradstrup fire. Nysum har otte gårde og otte huse med jord, gården Nysumlund, Nørvads Mølle og Hovedgården Nørlund med skovfogedstederne Trads og Damborg samt glasfabrikken Conradsminde.

Børnearbejde
Anvendelse af børns arbejdskraft uden for hjemmet var oprindeligt et rent landbrugsfænomen. Men i sidste del af 1800-tallet medførte den store vækst inden for industri og handel, at der også blev stor efterspørgsel på børnearbejdere i byerne. Fabriksarbejde for børn blev forbudt i Danmark i 1913. Det betød dog ikke, at børn ophørte med at arbejde inden for andre områder.

Glas fra Conradsminde

Der er de sidste par år sket mange udskiftninger og udflytninger fra gårdene, og alle begynder at opdyrke heden. Hvis det bliver ved således, vil sognet om nogle år komme til at se anderledes ud.

1855

Jeg har fundet mergel på skolelodden, som jeg vil benytte til næste år, for jeg har ønsker om at anskaffe en hest til foråret. Jeg har købt en vogn, en plov og en harve.

Brøggers husstand i 1855, folketællingen i Ravnkilde

STED	NAVN	ALDER	CIVILST.	RELATION	STILLING	FØDESOGN/BY/AMT
Skolen	Christen Brøgger	38	Gift	Husfader	Skolelærer	Sebber (Ålborg)
	Else Borregård	37	Gift	Hans kone		Bejstrup (Hjørring)
	Anne Brøgger	11		Deres børn		Serridslev (Hjørring)
	Christian Brøgger	9		"		Brorstrup (Ålborg)
	Christen Brøgger	6		"		Brorstrup (Ålborg)
	Frederikke Brøgger	4		"		Brorstrup (Ålborg)
	Søren Brøgger	2		"		Ravnkilde (Ålborg)
	Caroline Sørensen	16	Ugift		Tjenestepige	Ravnkilde (Ålborg)

(Kilde: Ravnkilde Arkivet)

Børneantallet tager stærkt til, og det ser ud til efter al den bebyggelse på hederne, at skolestuen, som vi syntes var stor, om nogle år bliver for lille.

Beboerne her er mere livlige end i Brorstrup og undertiden temmelig urolige. Dog har ingen fornærmet mig. De fleste har vist mig velvilje, og mange tilbyde mig tjenester. Det synes, som om lysten til at lade børnene komme i skole er vågnet hos en stor del. Beboerne har taget godt fat, siden de er blevet selvejere, med at mergle deres marker og opdyrke de store heder. De får også større velstand.

Den 26. september fødte min kone en datter, som fik navnet Else Cathrine. Gud lade hende blive til glæde og velsignelse for os! Børneflokken er nu blevet stor. Men Gud ske lov, de er sunde og friske både på sjæl og legeme. Og hvis den gode Gud vil unde os liv og helbred og beskytte os mod uheld, så skal vi nok sørge for dem. Dertil give Vorherre os sin hjælp og velsignelse. Amen!

1856

Jeg har købt Peder Christensens del af fællesjorden, så jeg nu ejer to tredjedele af den. Christen Pedersen og jeg har ladet den udskifte således, at han får sin part i nordre side langs med sin mark, og jeg får det stykke, der ligger øst for skolen, det lille stykke sønden for skolen samt alle lergravene vesten til skolen og søndre side af lodden langs med skolens mark, i alt to tønder land. Vi er blevne enige om, at vejen over fælleden* skal gå vesten om dammen og ned mod søndre side af fællesjorden. Det er meget dårligt jord, hvoraf en del er lergrave, og den bedste del deraf er gravet op til digetørv*. Jeg ønsker dog at få det opdyrket med tiden.

Glasfabrikken Conradsminde er blevet nedlagt. Det hele står stille derinde, hvor der før var liv og færdsel fra morgen til aften, og natten med mange gange. Nørlund blev solgt til kammerjunker Mylius, og han, som ejede glasfabrikken i Gandrup, ville ikke have dem begge i gang. Det var til stor skade for mange arbejdsfolk her i sognet, da der var gode penge at tjene ved fabrikken. Det var også til skade for mig, for jeg havde 50 rigsdaler i offer derfra årligt, foruden hvad jeg tjente ved at undervise børnene.

Jeg har i år haft bispevisitats, som gik meget godt, selvom børneantallet er næsten 100.

Min kære Else er desværre ikke mere så rask som før. Hun har en slem hoste, og jeg er bange for, hun har arvet sin fars dårlige bryst.

Jeg har betalt min gæld bortset fra 100 rigsdaler. Men til næste år vil jeg til at gøre mit arbejde selv og have marken merglet, så jeg får nok ikke betalt mere i den nærmeste tid.

Det var med vemod, jeg sagde farvel til børnene på Conradsminde. Mange af dem, især tyskerne, var rare børn. De er nu sammen med deres forældre spredt til fremmede lande, så jeg ser dem vel aldrig mere. Mange af glaspusterne var flinke mennesker, da jeg først lærte dem at kende og kunne tale med dem på deres sprog.

Sigismund Wolf Veit de Mylius, **1823-1885,** kammerjunker og godsejer, købte Nørlund i 1857. De Mylius var foregangsmand for opdyrkningen af den jyske hede, og var på den tid næsten lige så kendt som den store pioner, Dalgas. I samtiden stod han som indbegrebet af en ærgerrig, foretagsom, men også lidt ødsel godsejer med lidt for mange jern i ilden. Han ejede en række herregårde, men skilte sig hurtigt af med dem igen, hvad enten årsagen skyldtes ændrede dispositioner eller pengemangel. August Theodor Schütte overtog da også Nørholm igen i 1861.
(Kilde: "*Den Store Danske*")

1857

Jeg har i år merglet en del af marken, og det giver en god avl. Jeg har nu en hest og tre køer. Det er rart at være kørende. Jeg bliver nødt til at arbejde hårdt morgen og aften, for der er ikke råd til at holde daglejere. Børnene er endnu for små til at kunne hjælpe meget til. Dog kan Christian begynde at pløje lidt. Jeg har begyndt i år at dyrke lidt op af heden både i fællesjorden og skolelodden, men det er meget strengt, da her er en mængde sten at rydde. Den store sig* midt på skolemarken, har jeg drænet, og de andre små siger og vandhuller er fyldte. Jeg har desuden ladet grave en stor grøft fra mosen for at få den tørlagt.

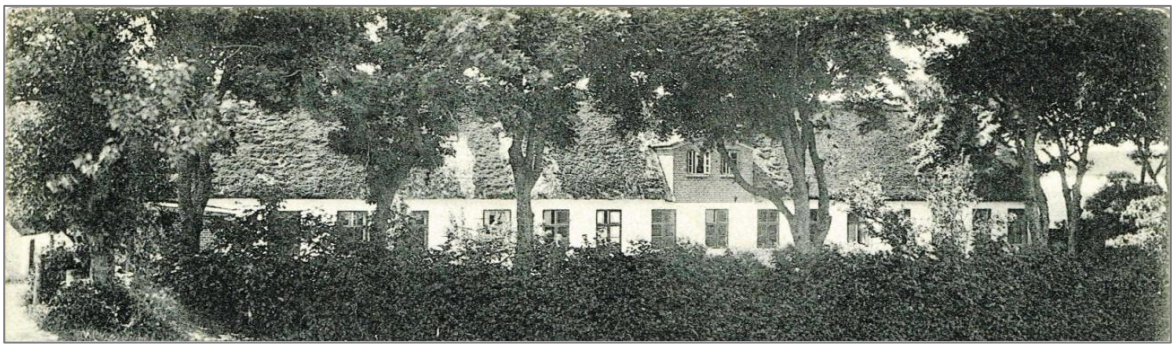

Ravnkilde Skole, 1906
Skolen, der blev bygget i 1853 og fik tilbygninger i 1865 og 1885, brændte ned i 1917.
(Kilde: Ravnkilde Arkivet)

1858

Skolegang på landet
I 1800-tallet regnede man på landet med børns arbejdskraft, når de var omkring 6-7 år. Mange børn havde travlt med at arbejde fra maj til november, enten på familiens egen gård eller blev sendt ud at tjene på en anden gård. Børnenes skolegang blev derfor tilrettelagt efter årets arbejdsrytme, og om vinteren kom skolen i første række.

Det er utroligt, som befolkningstallet stiger her i sognet, og børneantallet i skolen er over 100 om vinteren.

Der bygges hvert år nye huse på heden, og nogle sælger stykker af marken eller deler gårdene mellem børnene.

Velstanden tager til. Mit offer stiger også. Flere har begyndt at bygge op på gårdene, hvilket der også trængtes hårdt til, da de fleste er faldefærdige.

Vi har i år gjort en rejse til Aggersund med vor egen befordring. Det var en glæde for os alle, at vi nu kunne køre selv, og større blev glæden, da vi kom hjem til de kære gamle. Alderen er begyndt at præge min far meget. Mor er næsten den samme, lige så rask, selvom hun er ti år ældre end far. Hvor er det skønt at se de kære gamle og tale med dem. Det samme tilfredse og gudhengivne sind har de endnu. Deres faste, stærke tro på Guds forsørgelse svigter dem ikke, og deres kærlige samliv er nu som altid deres bedste eje.

1859

Herrens hånd har hvilet tungt på mig og mine stakkels børn i år.

Den 18. juli fødte min kære Else et pigebarn, og den 25. juli gik hun hjem til den Herre, hun havde tjent hele sit liv. Jeg står nu alene tilbage med syv moderløse børn. Efter at have sagt farvel til alle børnene, faldt hun i søvn med sin hånd i min, sagte talende så længe hun kunne fortælle mig, hvor godt vi havde haft det sammen, indtil døden med sin iskolde hånd tog fra mig det kæreste, jeg ejede.

"Efter at have sagt farvel til alle børnene, faldt hun i søvn med sin hånd i min, sagte talende så længe hun kunne fortælle mig, hvor godt vi havde haft det sammen, indtil døden med sin iskolde hånd tog fra mig det kæreste, jeg ejede."

Hun var en dygtig og sparsommelig husmor. Hun elskede mig med hele sin ædle sjæl og ville gøre alt for mig. Derfor er savnet så hårdt, og når jeg ser de stakkels moderløse børn, der endnu ikke forstår, hvad de har mistet, bøjes jeg til jorden af sorg.

Det var for mig den tungeste dag i mit liv, da jeg fulgte min hustru til hendes sidste hvilested. Herre! Du, som altid har været min store hjælper og trøster, vær mig nær i disse mine tunge dage!

Den lille pige blev døbt på sin mors begravelsesdag og blev kaldt Dorthea Kirstine efter min kære gamle moster. Gud give, hun må komme til at ligne hende!

Det er en stor trøst, at alle mine venner tager oprigtig del i min store sorg. Flere har tilbudt at tage lille Dorthea i pleje. Men jeg kan ikke undvære hende og overlade hende til fremmede.

Mine kære forældre og mine søskende var her til begravelse. Min søster Sørine, der selv er enke og har mange børn, tog min lille Dorthea med sig til Løgstør. Hun var den, jeg helst ville betro mit lille barn til. Der, ved jeg, får hun det godt, den lille stakkel. Min gamle mor ville også gerne have taget barnet, men hun turde ikke, da hun ikke følte sig i stand til at passe den lille. Men når hun kan gå selv, skal hun til Aggersund til de gamle.

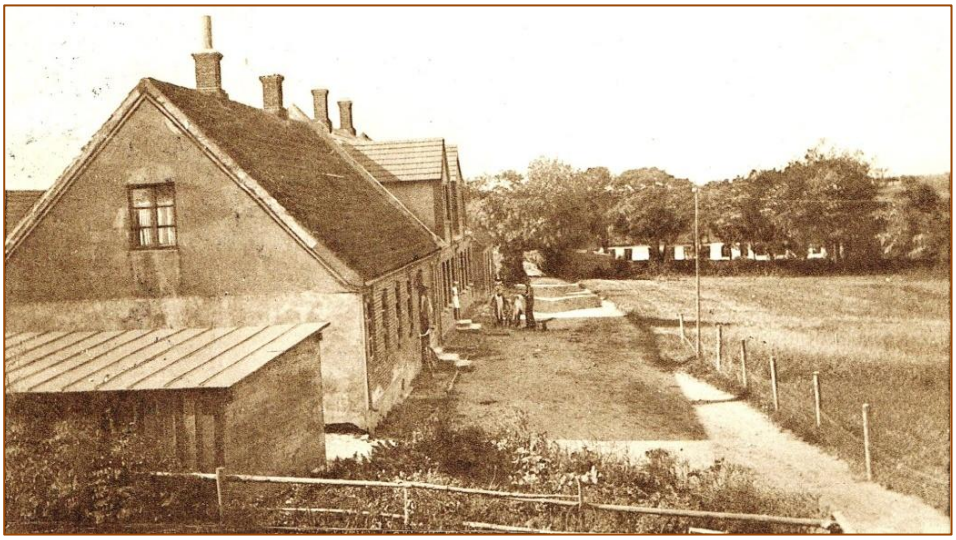

Brøgger og hans familie boede i dette hus på Sømosevej 3, Ravnkilde, 1853-1883. Huset var delvist tegnet af ham selv. Skolen ses i baggrunden.

(Kilde: Ravnkilde Arkivet, fotografi fra 1910)

Det var en ualmindelig tør sommer. Rugen var god, men de andre sædarter dårlige. Og der er alt for lidt at fodre besætningen med til vinter.

Det går godt med min Ane som husmor. Jeg vil så nødig have en fremmed kvinde i huset, og så må vi hjælpe hinanden så godt, vi kan.

Min lille Dorthea er død i Løgstør i september. Hun kom hjem og blev begravet ved sin mors fødder. Jeg vil selv hvile ved hendes side, når Vorherre kalder mig. Hvor menneskehjertet dog er forunderligt! Da min kære hustru døde, bad jeg Vorherre om at tage det lille nyfødte barn til sin mor. Nu da det er død, knuger sorgen igen mit stakkels hjerte over tabet. Dog ved jeg, at den Herre, der har taget det, er min og hendes Far, og hans kærlighed er uden grænser. Jeg vil sige som Job: “Herren gav, Herren tog, Herrens navn være lovet!”

Da jeg er fremmed her i sognet, har jeg taget begravelsesplads på et sted, hvor ingen hidtil har haft det. Pladsen var meget ujævn og fuld af sten og kalk, der før har været slængt der, da her ingen begravelsessteder var i nærheden. Men nu har jeg jævnet og ryddet stedet og vil have det beplantet.

Jeg mistede min hest i efteråret. Den var sikkert ikke de store penge værd, men tabet var alligevel føleligt, især i år, da jeg har haft så store udgifter, og afgrøden var dårlig.

"Gå do te' skuelmæjsteren"

Den engelske forfatter Horace Marryat rejste i 1859 rundt i Danmark med henblik på at skrive en rejseguide og kom forbi Ravnkilde. Han havde netop besøgt Nørlund Slot og ville velsagtens se de adelige begravelser i kirken. Denne var imidlertid låst, så han gik ind i et hus i nærheden og spurgte efter nøglen.

"Gå do te' skuelmæjsteren[13]," blev der sagt, og således kom Christen Brøgger til at vise kirken frem for gæsten.

I våbenhuset fik Marryat øje på en stor tærskelsten med nogle skrifttegn på, og han mente, det var en skam, at den bare skulle ligge dér og blive trådt på.

Kort tid efter fik Brøgger runestenen anbragt på dens nuværende plads på den store høj på Ravnkilde Kirkegård.

Horace Marryat, 1818-1887

(Kilde: http://www.brorstrup-ravnkilde-kirke.dk/Ravnkilde-kirke/Runestenen.aspx)

1860

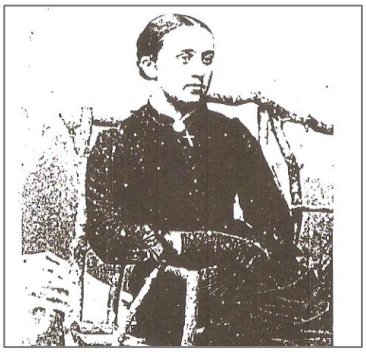

Marie Meinert, Brøggers 2. kone

Det gik ikke så godt gå med min Ane som husholderske. Hun var for ung, kun 15 år. Og der var for mange børn. Derfor giftede jeg mig igen den 24. august og skaffede mine børn en god og retskaffen mor og mig selv en huslig og kærlig hustru.

Det så næsten ud til, at jeg igen skulle blive enkemand, fordi min hustru kort efter brylluppet faldt i en farlig og langvarig sygdom. Dog hjalp Vorherre, og hun kom sig igen.

[13] "Gå du hen til skolelæreren."

Hvis forrige år var tørt, så er dette vådt. Der er korn og græs i store mængder, men det kom dårligt i hus, for det regnede næsten hver dag. Marken var så blød, at vi næsten ikke kunne køre på agrene i høsten. Tørvene var drivvåde, da de kom hjem, og frøs sammen i huset om vinteren.

1861

Jeg købte en rigtig god hoppe for 124 rigsdaler. Efter den våde sommer fik vi en hård vinter med frost og sne. Jeg havde købt en lille kane i fjor, og den kom i brug, for der var slædeføre i flere måneder.

Jeg har nu merglet hele marken, og det er en fornøjelse at se al den velsignelse af græs og korn, den frembringer.

Børnene blev tillagt i arv efter deres mor, 38 rigsdaler hver ved skiftet. Det var min mening, de skulle have haft 50 rigsdaler hver. Det skal de også få, hvis Vorherre lader mig leve, til de blive myndige.

Marie og Christen Brøgger

1862

Også i år havde vi et meget vådt år, dog ikke så slemt som i fjor. Kornet kom nogenlunde tørt i hus, og der var nok af alle slags. Høsten var streng at få bjerget, for der var meget lejesæd*.

Jeg har i år betalt den sidste rest af min gæld og skylder, Gud ske lov, ikke et menneske noget.

Ja, jeg har uendelig meget at takke Vorherre for. Det bedste, han har givet mig, er min elskede kære hustru. Hun har fuldt ud erstattet børnene og mig savnet af min første hustru og mor. Jeg kan helt sande Skriftens ord: "Den, som Herren giver en dydig hustru, han får en god gave og annammer af Herren en stor velsignelse."

Christen vil absolut være sømand. Det er jeg og hans mor meget kede af. Vi har gjort alt for at overtale ham til at lade være. Men han har ikke

lyst til andet og tvinge ham til et håndværk eller til handel, som han måske ikke er egnet til, tør jeg ikke. Nu får han prøve det. Måske bliver han ked af det. Christian havde også lyst til søen, men han lod sig overtale og bliver nok landmand, hvad jeg tror, han vil være dygtig til. Jeg vil så gerne, de skulle lære et håndværk eller handel, men det har de ingen lyst til. De har heller ingen lyst til lærergerningen, og det tør jeg heller ikke råde dem til, da de ikke kan synge.

1863

Det er nu 10 år siden, jeg kom til Ravnkilde, og i denne tid er børneantallet i skolen steget til det dobbelte, så her er nu 120. Det er for meget for mig. Jeg kan ikke lære børnene noget af betydning, blandt andet fordi skolestuen er for lille. Jeg kan ikke holde det ud. Det ødelægger mit helbred, og jeg har ingen fornøjelse af min skolegerning. Sognerådet kan ikke blive enigt om at gøre noget, da det koster penge.

Jeg har haft bispevisitats, som mærkelig nok gik meget godt, selvom jeg syntes, børnene var dårlige. Men biskoppen er en human mand. Han kunne vist godt se, at jeg ingen skyld havde i skolens dårlige tilstand. Han bad sognerådet om snarest muligt at bygge flere skoler. Bliver der ikke snart gjort noget, vil jeg se at komme herfra, for jeg kan ikke holde det ud.

Jeg har opdyrket fællesjorden og jævnet hullerne og lergravene og merglet en del af den. Her kan sikkert godt vokse korn, men det har også kostet mig meget arbejde. I fællesloddens østre ende har jeg lavet en stor dam af de mange lergrave og vandhuller ved at trille skrænterne sammen på østre side, hvor jeg har i sinde at plante træer. Jeg har lavet en lille ø midt i dammen. Den skal også beplantes.

1864

Nu kom krigen, der har truet så længe. Frederik den Syvende døde, og vor regering var så dumdristig at begynde en krig mod to stormagter. Ulykken var, at vi ikke var forberedte.

Vi levede i den indbildning, at vore våben var på højde med de bedste i Europa, og at Dannevirke var uindtagelig. Men det viste sig desværre, at det hele var humbug. Tyskerne kom op i Jylland og oversvømmede hele landet. Der var vist ikke ret mange gårde eller huse, der gik fri af deres besøg. Det var med ængstelse og harme, vi så disse fremmede krigere i store masser drage gennem landet på kryds og tværs. Men vi var nødt til at tie for ikke at bringe ulykke over os selv og vort hjem. Dog må vi sige til deres ros, at de alle steder holdt streng mandstugt og ikke fornærmede nogen. De stjal i begyndelsen nogle fødevarer, især æg, når de var sultne. Siden, da beboerne mærkede, at de var skikkelige, gav man dem mad, og så var de i reglen taknemlige.

De, der kom til os, var meget flinke at komme til rette med. Da de mærkede, jeg kunne tale lidt med dem på deres eget sprog, var de meget høflige og beklagede, at de skulle gøre os så megen ulempe.

Det var tunge tider for enhver dansk mand og kvinde, der elskede sit fædreland. Det ene sorgens budskab om tab og nederlag afløste det andet.

Hvis vor selvtillid ved erindringen om den forrige krigs sejr var stor, så fik den nu et alvorligt knæk.

Endelig fik vi da fred, og sært var det, den ikke blev værre, da vi jo var lamslåede, led fuldstændigt nederlag, så tyskerne kunne diktere freden, som de fandt for godt.

Krigen 1864

Krigen i 1864 og tabet af Slesvig-Holstein og Lauenburg var et alvorligt slag for Danmark. Hertugdømmerne havde været en del af den danske helstat i omkring 400 år, og Danmark mistede på en gang en tredjedel af sit areal og næsten 40 % af sine indbyggere. Derfor har krigen en stor plads i dansk historie. Den spiller også en stor rolle i tysk historie, fordi den indgår som en vigtig del af Tysklands samling i årene derefter.

Danmark var meget dårligt forberedt på krigen – både militært og politisk. Talmæssigt var den danske hær underlegen, men også de danske soldaters uddannelse og udrustning var klart dårligere end modstanderens. Samtidig fik de danske tropper kun opbakning af befolkningen i Nordslesvig, mens de angribende styrker blev støttet af befolkningen i den øvrige del af Hertugdømmerne. Dertil kom, at der hos den danske befolkning var en urealistisk forventning om sejr. Det påvirkede regeringen til at gå i krig og til at fortsætte den, selv om situationen var umulig.

Regeringen havde en forventning om, at de europæiske stormagter og Sverige-Norge ville komme Danmark til undsætning. Det skete ikke. Med sin politik i årene forud havde Danmark mistet en stor del af den internationale opbakning, bl.a. på grund af Danmarks brud på "Londonaftalen", en fredsaftale, som blev indgået med stormagterne efter krigen 1848-50. Desuden var Preussen kommet på bedre fod med stormagterne Rusland, Frankrig og England end under den foregående krig. Det betød, at kun hvis Danmarks eksistens var truet, var der mulighed for at opnå international opbakning.

(Kilde: http://www.vimu.info/general_04.jsp?id=mod_3_6&lang=da&u=general&flash=false)

Min datter Ane er i år bleven gift med min gode ven Christen Bødkers søn, Peder, der har fået gården efter sin far. Jeg tror, hun har fået en skikkelig mand. De er begge unge nok til at styre en gård. Jeg håber, det skal gå godt. Ane er god af sindelag, eftergivende og dygtig til sin gerning.

Jeg har i år bygget en lade på min egen lod.

1865

Der er nu 144 børn i skolen. Men nu bliver det også alvor med at bygge en ny skole. Det er også på høje tid, hvis både børnene og jeg ikke skal blive ødelagt.

Avlen var ret god i år, og jeg fyldte både den gamle og den nye lade. Den 1. november begyndte den nye andenlærer sin skolegerning. Han lader til at være flink og dygtig.

1866

Midt i januar døde andenlærer Larsen uden forudgående sygdom. Han var rask om aftenen, da han spiste sin aftensmad hos os. Om morgenen, da jeg kom for at kalde ham ind til frokost, var han dødssyg og døde tredje dag. Jeg tilbød at hente lægen. Det ville han ikke have, men bad om at få bud efter noget, han selv forlangte fra apoteket, hvilket også skete. Vi tog

ham ind til os, og min kone og jeg skiftedes til at være hos ham, til han døde. Han var et bravt og dygtigt menneske.

En ven af afdøde Larsen, en nyuddannet lærer, Laursen, fik embedet efter ham. Også han lader til at være flink og dygtig.

Grundloven, der hele tiden har været en torn i øjet på herremænd og kapitalister, er i år blevet, som det hedder, revideret. Gamle Grundtvig og Tscherning, der vist er mere fremsynede og klogere og har mere kærlighed til folket end alle de andre tilsammen, gjorde modstand til det yderste, men uden frugt. De nedlagde begge deres mandater som rigsdagsmænd og forudsagde, at den nye Grundlov ikke ville bringe Danmark lykke, men splid og kamp. Er der nogen, Vorherre har givet gaver til at se ind i fremtiden, så er der vist ingen nulevende, der har den, som disse to store, ædle mænd.

Revision af Grundloven - Grundtvig og Tcsherning

Revisionen af Grundloven i 1866 indebar bl.a., at kongen og de største ejendomsbesiddere fik ret til at besætte de fleste pladser i Landstinget. Det var et demokratisk tilbageskridt, men folkestyret var dog en realitet og enevældens epoke endegyldigt forbi.

Anton Frederik Tscherning, 1795-1874, dansk politiker, officer og krigsminister. Han var liberal, bondeven og senere venstremand og spillede i flere årtier en væsentlig rolle både før og efter vedtagelsen af Danmarks første Grundlov i 1849. Tscherning var først medlem af Den Grundlovgivende Rigsforsamling og senere af Folketinget i det meste af tiden 1849-1866. Tschernings program var almindelig valgret, ophævelse af fæstevæsenet, indførelse af næringsfrihed samt sparsommelighed i staten.

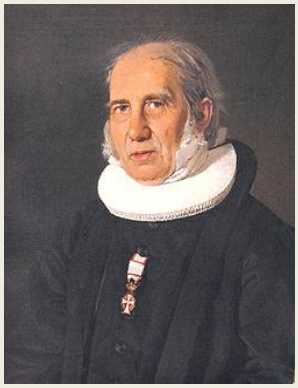

Nikolai Frederik Severin Grundtvig, 1783-1872, dansk digter, præst, historiker, politiker og lærer. Han var ved siden af Søren Kierkegaard den betydeligste personlighed i 1800-tallets danske åndsliv. Han lægger navn til Grundtvigianismen og var initiativtager til folkehøjskolen. Grundtvig stemte imod revisionen af Grundloven, da han frygtede, den ville splitte befolkningen politisk. Den 12. juli 1866 holdt han en tale i Landstinget imod den nye grundlov, men blev mødt med hån fra De Nationalliberale.

(Kilde: "*Wikipedia*")

1867
Det er en glæde nu at være lærer, efter her er kommet en andenlærer. Arbejdet går med lyst, for nu kan det klares, og børnene lærer meget mere, end da jeg var alene med dem alle. Jeg er igen bleven rask og håber med Guds hjælp at få min skole på højde med de bedste skoler her på egnen. Men Laursen er også en dygtig lærer og en kristen mand, som jeg holder meget af.

Jeg har i år plantet en stor del træer på det stykke af dammen, jeg har fyldt op. Og jeg har ladet en lille båd bygge, og børnene morer sig tit med at sejle i den på dammen. Et lille vod* har jeg lavet selv og fisker karusser og aborrer i dammen.

Avlen var god i år igen, og jeg sælger en del korn, selvom familien er stor.

1868
Jeg har i år haft bispevisitats, og det gik meget godt. Biskoppen roste min skole, men den var også meget bedre, end da han var her sidst. Det er en glæde at være lærer, når man som nu kan se børnenes fremgang hvert år. Jeg var bange for, at det ikke ville gå godt med samarbejdet i skolen med den unge lærer og mig, da ung og gammel ikke altid arbejder godt sammen. Jeg mente, han ville være vigtig og overse mig, da han jo havde lært noget, som der ikke blev undervist i, da jeg gik på seminarium. Men sådan er det langtfra. Selvom han er dygtig, er han beskeden og erkender, at jeg som ældre lærer har mere erfaring end han. Vi havde en meget tør sommer, avlen var ikke stor, men kærnen var god.

Christian var soldat sidste sommer og er i vinter på højskole hos min svoger i Lisbjerg. Min gamle mor var her i længere tid i sommer og fandt sig godt tilpas. Hun er som altid den gode, gamle sjæl. Min hustru og hun er blevet gode venner. Det er ikke så sært, for de ligner hinanden i godhed og opofrende kærlighed mod andre og et gudhengivent, kristeligt sind forenet med en beundringsværdig sagtmodighed og overbærenhed med andres fejl. Hvor Gud dog har været god imod mig, at han gav mig en sådan hustru og en sådan mor!

1869
Beboerne her i sognet, bortset fra Nysum by, har købt den del af det konge- og kirketiende*, som hvilede på deres ejendomme. Begge tiender i hele sognet var ansat til 28.000 rigsdaler, og enhver indløste den i forhold til den tiendebyrde, der hvilede på ejendommene. Også ved denne handel viste kammerherre Schütte sig som en human godsejer. De, der kunne betale købesummen, fik 4% rabat. Hos de andre lod han pengene stå til 4% renter og 2% afdrag.

Søren vil nu også absolut til søs. Det er slemt. Han er den dygtigste af drengene. Jeg har gjort alt for at få ham til at lade være, for det er og bliver en dårlig vej at gå, men det hjælper ikke. Jeg ville så gerne have ham til at blive maskinist, som jeg tror, han har anlæg for. Men jeg tør ikke tvinge ham, for hvis det ikke går ham godt, ville jeg altid bebrejde mig selv, at jeg

havde brugt magt. Nu tager han i Guds navn så til søs. Mit håb og min bøn er, at han fortryder det. Så længe børnene er små, har man små bekymringer. Når de bliver store, har man store bekymringer.

Min kære, gamle mor var her igen i sommer. Hun havde det uheld at falde i gården og brække sit lår. Det var en stor sorg for alle, men hun er som altid tålmodig og gudhengiven.

Hele skolelodden på nær 1 tønde land er nu dyrket og merglet.

1870

Min kære, gamle provst Spleth er død. Jeg holdt meget af den gamle mand. Han havde konfirmeret mig og været min præst og provst i 25 år. Han havde et godt hjertelag og var en dygtig taler som præst, var en human foresatte og en stor børneven. Som præst tilhørte han den gamle tid, da præsten stod for styret i pastoratet. Han var ofte for streng i sine prædikener og kunne ikke forsone sig med de nye love om skole- og fattigvæsen, som udgik fra den danske Rigsdag, som han hadede sammen med vor fri forfatning.

Næsten 90 år gammel hensov min kære, gode mor den 18. juni. Hun levede og døde som en kristen. Gud glæde hendes sjæl i sit Himmerige! Hædret og velsignet være hendes minde! Mor havde i sin ungdom været smuk, og selv i hendes høje alderdom var hun en meget smuk kvinde. Hun var som sin slægt lille af vækst, men rask og livlig, mild og venlig i tale, rask og dygtig til sin gerning.

1871

Jeg tænkte tit, mens gamle provst Spleth levede, at jeg vist ikke fik en præst igen, jeg ville komme til at holde af som ham. Men Pastor Blicher er en meget flink mand, en kristelig og dygtig præstemand, og jeg tror, jeg kommer til at holde meget af ham.

Avlen var i år meget god, og vi fik den godt i hus.

1872

Christen og Søren har begge taget styrmandseksamen med bedste karakter. Søren fik ug* i alle fag. Berg tilbød ham en stilling på skolen som lærer, hvis han ville blive der. Men hans lyst er at komme ud, langt bort til fremmede lande. Det har jeg ikke noget imod, hvis han til næste år først aftjener sin værnepligt.

Jeg har igen haft bispevisitats, og det gik meget godt. Børneantallet stiger stærkt og nærmer sig 200. Lærer Johansen, der kom efter Laursen, er en meget dygtig lærer og i det hele taget en flink mand, som jeg godt kan arbejde sammen med.

Beboerne i sognet går frem i velstand. De store hedestrækninger er næsten opdyrkede, og nogle begynder med at opdyrke deres kær*. Det er gode tider for landmændene, og ejendommene stiger hvert år. De, der køber ejendom nu, får en forfærdelig gæld på den. Hvis korn- og kreaturpriserne falder, vil gælden helt sikkert komme til trykke dem hårdt.

Også i år var avlen god.

1873

Der er i år ikke indtruffet noget, der kan have interesse. Det lignede det foregående år.

Min Søren har aftjent sin værnepligt og kom hjem nu til jul, noget syg, men jeg håber, det skal gå over. Han ser meget dårlig ud. Vorherre bevare ham!

1874

Ak, hvor det knuger og trykker et moder- og faderhjerte at sidde dage og nætter ved sit barns sygeleje og se det jamre og vride sig i dødssmerte, uden at kunne lindre smerterne og uden håb om bedring og helbredelse! Det er svært at sige "Guds vilje ske!" når vi skal miste det kæreste, vi ejer.

Den 4. januar døde min kære Søren. Han var en god dreng. Vorherre havde givet ham gode evner, både i legemlig og åndelig henseende, frem for hans brødre. Jeg glædede mig derover og håbede, at han i livet ville nå frem til hæder og lykke. Men Herren ville det anderledes. Mit forfængelige håb er nu nedslået, og jeg vil i ydmyghed sige som gamle Job: "Herren gav, Herren tog, Herrens navn være lovet!"

I vor store sorg takker vi Vorherre for, at Søren kom hjem og døde og blev plejet af kærlige hænder og hviler ved siden af sin mor under træerne på vores begravelsessted, hvor også vi med Guds hjælp engang skal hvile til opstandelsens morgen.

Min ven Hans Christian Christensen fra Fyrkilde og jeg har flere gange talt om, at der burde oprettes en sparekasse her i pastoratet for at give børn og tjenestefolk lejlighed til at spare. Men vi kunne godt indse, at det kunne have sine vanskeligheder med at få så mange af beboerne til at gå med, at kassens bestående kunne sikres. Men der blev, efter at vi havde talt med flere af beboerne, sammenkaldt til et møde her i skolen. Ved dette møde vandt forslaget så god støtte, at 30 af pastoratets mænd tiltrådte som stiftende medlemmer og garanter for kassen. Hvert medlem indsatte 10 kr., der skal de stå i to år uden renter. Med disse 300 kr. begyndte vi så den 9. maj.

Der blev valgt otte af de stiftende medlemmer ind i bestyrelsen, og jeg valgtes til formand og kasserer.

Det er vel ikke sandsynligt, at der bliver ret meget at være kasserer for. Der er jo en del vanskeligheder med at få begyndt, for ingen af os har noget begreb om regnskabsføring og forretningsgang med bogholderi ved en sådan kasse. Men man må sætte sig ind i det så godt, man kan, og så går det vel.

Kirken er i år blevet en del forskønnet. Der er kommet nye stole i hele kirken og nyt gulv. Altertavlen og prædikestolen er blevet restaureret og malet. Det gamle stenalter er taget bort, og et træalter er sat i stedet.

Altertavlen i Ravnkilde stammer fra begyndelsen af 1600-tallet.

Ligporten, som hidtil har været på vestre side af kirkegården, er flyttet om på søndre side, og en bred gang fra den til kirken er jævnet og beplantet. Da jeg er blevet valgt til kirkeværge*, har jeg haft en del at tage var på i den anledning.

Ravnkilde Kirke, 2012

1875

Brøggers husstand i 1875, folketællingen i Ravnkilde						
STED	**NAVN**	**ALDER**	**CIVILST.**	**RELATION**	**STILLING**	**FØDESOGN/BY/AMT**
Skolen	Christen Brøgger	52	Gift	Husfader	Skolelærer	Sebber (Ålborg)
	Marie Christine Meinert	47	Gift	Hans kone	Husmoder	Lønborg (Ringkøbing)
	Christian Brøgger	21	Ugift	Hans søn		Brorstrup (Ålborg)
	Else Brøgger	14		Hans dt.		Ravnkilde (Ålborg)
	Ane Nielsen	89	Enke	Hans mor		Sebber (Ålborg)
	Søren Johansen	23	Ugift	Logerende,	Skolelærer	Astrup (Hjørring)
	Christen Brøgger	22	Ugift	Hans søn	Sømand	Brorstrup (Ålborg)
	Søren Brøgger[14]	17	Ugift	Hans søn	Sømand	Ravnkilde (Ålborg)

(Kilde: Ravnkilde Arkiverne)

Min søn Christen er i år bleven gift og bor på Bogø, hvor han har fået sine svigerforældres hus og skal svare aftægt til dem.

[14] Bemærk, at Søren Brøgger optræder i folketællingen fra 1875, selvom han jf. dagbogen døde i 1874.

Christen Brøggers søn Christen Brøgger

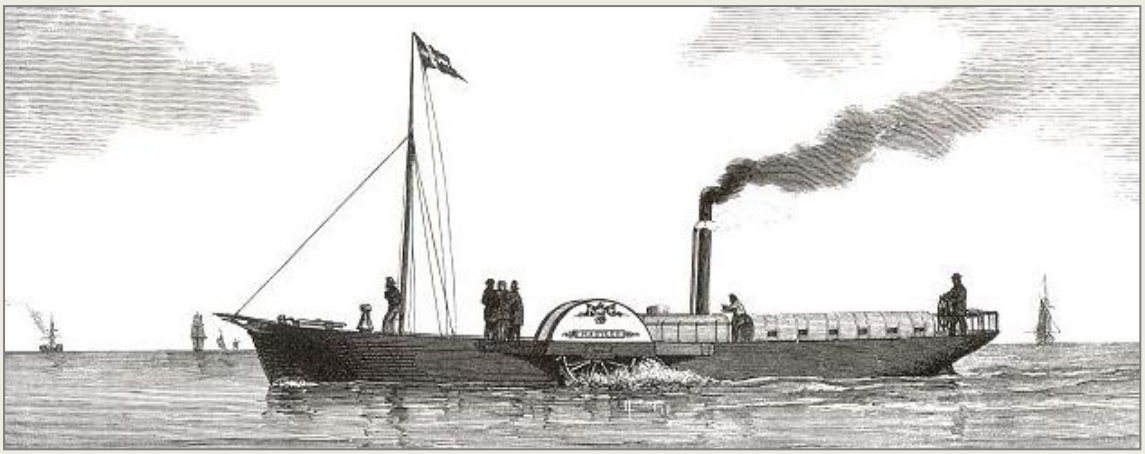

Hjejlen, 1861

Brøggers søn, der også hed Christen Brøgger, blev sømand, tog styrmandseksamen og var skibsfører på forskellige skibe, mens han boede på Bogø. Fra 1895 til 1925 var han kaptajn på den kendte hjuldamper "Hjejlen", som stadigvæk sejler på Silkeborgsøerne og i dag er den ældste hjuldamper i verden, som stadig er i brug. Af nedenstående citat fremgår det, at Christen stak til søs, da han var 13 år. Det er dog ikke noget, som Brøgger omtaler i sin dagbog.

Christen Brøgger (junior)

"Christen Brøgger havde kun været 13 år, da "Hjejlen" i 1861 løb af stabelen i København, men selv om han dette år kun var en stor dreng, stak han til søs og mønstrede på et sejlskib. Han fik ingen løn, til gengæld fik han masser af prygl. Det fik ham dog ikke til at miste lysten, tværtimod tog han eksamen som styrmand, og da han var færdig i 1871, sejlede han ud med sejl- og dampskibe, indtil han en snes år senere købte sin egen galease og blev selvstændig.

I 1895 mødt han et af Hjejleselskabets bestyrelsesmedlemmer, købmand Sabroe, og deres snak endte med, at Brøgger blev ny skipper på Hjejlen til en årsløn på 1000 kroner.

Christen Brøgger blev en legende […]. Han stod ved roret på "Hjejlen" i tre årtier til 1925. Han var da 72 år. Brøgger var i de mange år en vigtig mand for "Hjejlen", og han var også arbejdsleder og styrede de værksteder, der stod for tømrer- og malerarbejde samt for maskinen."

(Kilde: Keld Dalsgaard Larsen m.fl.: "*Hjejlen og det skønne Silkeborg*", Silkeborg Kulturhistoriske Museum, 2011)

Den gamle sølvmøntfod er i år bleven forandret til guldmøntfod og benævnelserne rigsdaler, mark og skilling er ændret til kroner og øre. Der er nogle, der mener, at denne forandring af møntfoden vil være til gavn for handel og omsætning. Andre mener, at den vil have indflydelse på

ejendomspriserne, og at faste ejendomme ville falde i prisen ligesom forrige gang, der skete møntforandring her i landet.

Mark 1723

1 rigsdaler 1851

1 skilling 1867

1 krone 1875

1 øre 1875

Der var i år her på egnen en middelgod høst.

1876

Frederikke Augusta Sørensen Brøgger ►

◄ Andreas Holm

Min datter Frederikke er i år bleven gift med Andreas Holm. De har købt hus i Rørbæk.

Jeg har i år gravet og beplantet højen på kirkegården med løvtræer, men jeg tror ikke, jeg får glæde af det, da sommeren har været tør, og blæsten puster løvet af de unge træer. Dog ser det ud til, at de kan trives ved foden af højen.

Højen på Ravnkilde Kirkegård, 2012

Avlen var ret god. Den opdyrkede mose giver godt korn, så jeg får mit arbejde godt betalt.

1877
Der var et mærkeligt tilfælde, som jeg ikke kan lade være at fortælle om: Begge mine gifte døtre fødte på en og samme dag hver et dødfødt pigebarn.

Det går ret godt med sparekassen. Det ser ud til, at den vil nå frem i velstand.

Det er nu 25 år siden, jeg kom til Ravnkilde. Uden at jeg vidste noget om det før et par dage før tiden, havde beboerne samlet penge og købt en smuk sofa og et smukt bord og foræret mig. Jeg blev meget glad over det. Ikke så meget for den værdifulde gaves skyld, men fordi jeg deri ser et bevis på beboernes velvilje mod mig. Jeg takker dem alle for deres gode hjertelag over for mig. Og jeg takker Vorherre for hans store godhed, at han har givet mig evner til at virke således i min gerning, at mine sognebeboere er tilfredse med mig, og at han har gjort det således, at jeg kom til at virke mellem så gode mennesker, der aldrig har gjort mig fortræd, men altid vist mig megen velvilje.

1878
Jeg har bygget et hus på min ejendom og indrettet det til beboelse, for at min kone kan have det som enkesæde, hvis jeg falder fra. Hvis jeg lever, til jeg tager min afsked, vil jeg bo i det, for jeg holder mere af Ravnkilde end af noget andet sted i verden. Huset er bortlejet til købmand Mollerup. Jeg har anlagt og beplantet en have, for at der kan være nogle træer, hvis Vorherre lader os leve og komme til at bo der.

1879
Jeg har pådraget mig gæld, for byggeriet kostede flere penge, end jeg havde beregnet. Dog håber jeg at kunne klare den inden ret længe.

Der var i år en middelgod høst.

1880
Jeg er nu, Gud ske tak, kommet så vidt, at jeg ikke skylder noget på min ejendom og har også lidt penge til overs, selvom jeg har hjulpet børnene: Drengene til deres eksamen, og Andreas fik hjælp til at bygge et stuehus, da de før boede meget dårligt. Men det, de har fået mere end de andre, har jeg skrevet op, og de skal kvitte det i deres arv, når vi gamle engang går bort. De er mig alle lige kære, og der skal ingen forskel gøres på dem.

1881
Børnene har alle nu efterhånden fået deres mødrene arv udbetalt. De fik hver 100 kr. Det var mere, end de var tillagt, men så have de også givet deres tilsagn til, at deres nye mor må beholde boet udelt efter min død, imod at hun testamenterer børnene sin boslod* efter sin død.

Det går godt fremad med sparekassen, langt bedre end jeg eller nogen anden havde ventet.

1882
Det gik ikke heldigt med min plantning af løvtræer på højen. De kunne ikke modstå tørken og den skarpe vind. Jeg har nu forsøgt at plante nåletræer. Derimod går det bedre med, hvad jeg har plantet på brudageren*. Der skulle løvtræerne nok kunne trives, selvom vinden trykker dem en hel del.

Der er i år her på egnen en middelgod avl.

1883
Jeg kan nu mærke, at mine kræfter begynder at tage af, og min hukommelse er svækket noget. Jeg føler mig undertiden træt af min skolegerning. Det er vel også for meget for mig at klare, da her nu er over 200 børn, og jeg er 66 år.

Jeg har opsagt Mollerup til at flytte til næste maj, for jeg vil ikke, at min kone skal stå husvild, hvis jeg skulle dø.

1884
Jeg har i år ikke altid været i stand til at forrette min skolegerning, som jeg burde, da jeg har været syg. Jeg har nu besluttet i en nær fremtid at søge min afsked, skønt både præsten og beboerne råder mig fra det. Men jeg kan godt mærke, at skolen går tilbage, og jeg føler, at det er min pligt at takke af, når jeg ikke kan fuldføre min gerning, som jeg hidtil har gjort.

Jeg har søgt læge den sidste tid, og jeg kan mærke på ham og for resten også på mig selv, at jeg vel næppe bliver så rask mere, som jeg før har været. Derfor har jeg besluttet at søge min afsked til 1. maj 1885.

Jeg ville så nødig ophøre med min skolegerning, før jeg blev 70 år. Men jeg tør ikke blive ved, da jeg ikke kan fuldføre min gerning. Og at holde hjælpelærer, kan vist ikke gå, da to unge mænd måske ikke kan klare den store skole. Hvis jeg havde håb om at blive rask, ville jeg blive ved endnu en tid, for jeg kan godt mærke, at jeg længes efter skolen og børnene. Og hvad skal jeg tage mig for, når jeg ikke er lærer? Jeg er syg og træt. Min kone beder mig hver dag om at søge min afsked, og jeg tør ikke forsvare at blive ved. Skolen er jo ikke til for min skyld.

1885
Så er jeg da ikke lærer mere i den kære skole. Når jeg ser tilbage på min skolegerning, har jeg meget at bebrejde mig selv. Hvor tit har jeg ikke fejlet. Biskopper og provster har rost min skole hver gang, her har været visitats, men jeg føler med mig selv, at jeg ikke har udrettet så meget, som jeg burde.

Du kære, kære Gud, der kender min sjæl og mine skrøbeligheder, dig beder jeg om at lade nåde gå for ret! Dig beder jeg om tilgivelse for, hvad jeg har gjort, og hvad jeg har glemt, som ikke var ret for dig og de kære børn, der var mig betroede! Amen!

Selvom jeg er syg og træt og nedbøjet, er jeg og dog så usigelig glad ved al den hæder og godhed, der vises mig af biskoppen og præsten og mine

sognebeboere. Og jeg takker den kære Gud, der har ladet mig leve og virke under sådanne foresatte og blandt så mange gode mennesker!

1893
Den 5. september døde min kære, kære Marie efter et langt sygeleje og en meget hård dødskamp.

Her slutter Brøgger sine optegnelser. Hans søn, Christen Brøgger, tilføjede følgende efterskrift:

1900
Den 10. april[15] døde vor kære far efter syv dages sygeleje og efter en meget let dødskamp. Han faldt i søvn kl. 6.30 om aftenen, og kl. 10.15 døde han. Af hans børn var til stede: Else Cathrine Brøgger og Christen Brøgger.

Brøggers familiegravsted, Ravnkilde Kirke

Mindesten rejst af Ravnkilde Sparekasse

[15] På gravstenen og i dokumentet side 119 står der, at Brøgger døde den 11. april 1900.

Fra Brøgger til Holm

- *Glimt fra Holm slægtens historie*

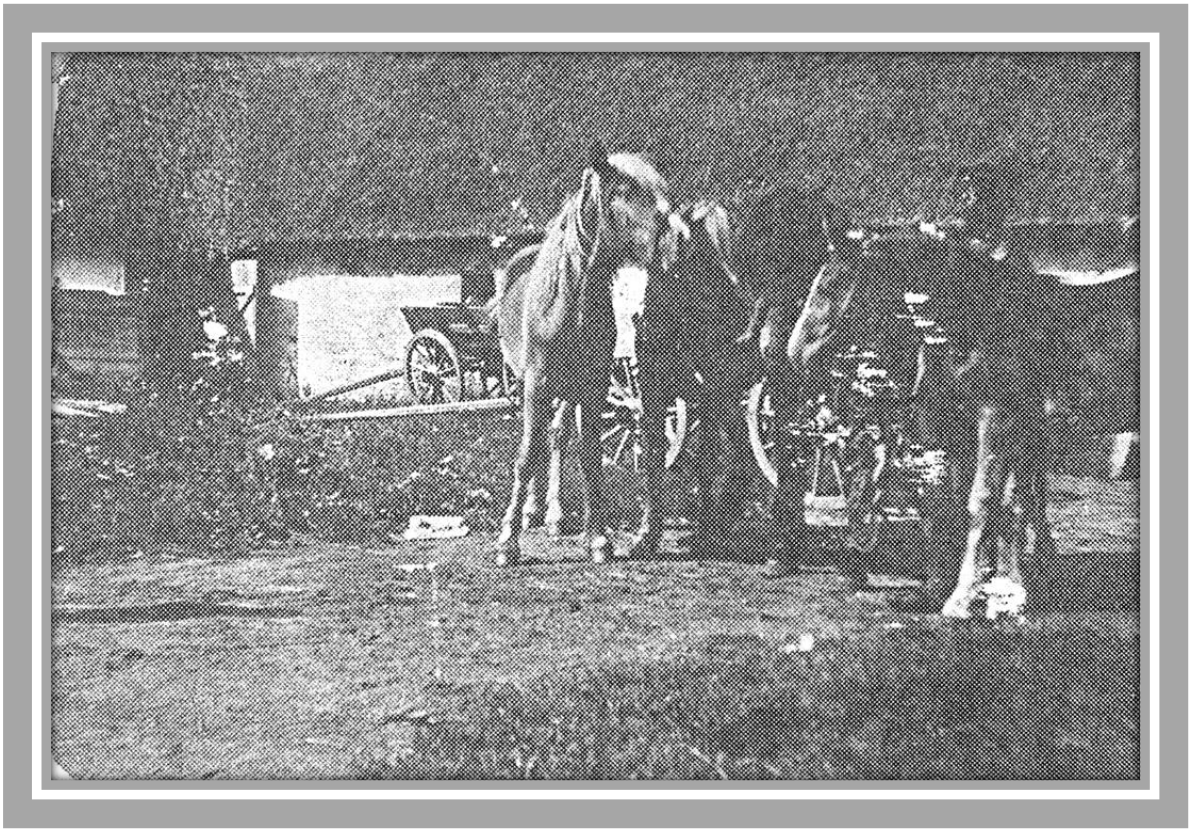

Heste foran præstegårdforpagterens bolig i Rørbæk

"Forpagterboligen og præstegårdens udhuse var én lang stråtækt bygning, som lå parallelt med landevejen. På gårdspladsen foran laden var der en hestegang, hvor heste trak tærskeværket i laden, når der skulle tærskes korn."
(Aage Holm)

Fra Brøgger til Holm

Brøgger fortæller om efternavnet Brøgger: "Familien stammer fra Ulstrup i Års Herred, og navnet Brøgger skal den have fået efter en af slægten for et par hundrede år siden, der efter at have været bryggerkarl i København kom hjem og fik fødegården. Ham kaldte de så Søren Brøgger."

Søren Brøgger, 1600-tallet?
?

Anders Christensen Brøgger, 1747-?
Johanne M. K. Andersdatter, 1763-1850

Christen Andersen Brøgger, 1789-1867
Ane Nielsdatter, 1780-1869

Christen Sørensen Brøgger, 1817-1900
Else Petronella Borregaard, 1818-1859

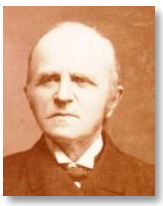

Andreas C. Holm, 1846-1929
Frederikke Augusta Brøgger, 1851-1935

Søren M. Holm, 1889-1944
Dorthea K. Berthelsen, 1883-1978

Dorthea og Søren Holm fik børnene Aage, Brøgger, Kristen, Ester, Ruth, Jens, Rikke og Lise (se side 110).

Brøgger og Holm og slægterne føres sammen

Som nævnt tidligere blev Brøggers datter Frederikke Augusta i 1876 gift med Andreas Holm, men før vi kommer nærmere ind på disse to, som er vores[16] oldeforældre, skal der først kastes et tilbageblik på Holm slægten.

Andreas Holm

Frederikke Augusta Sørensen Brøgger

Vores 3 x tipoldeforældre

Oluf Laursen Holm, født i 1736, var sognedegn i Års. Han døde 50 år gammel i 1786 og er den ældst kendte i Holm slægten. Han anses for at være far til Chr. Olesen Holm.

En søster til vores morfar, Søren Holm, som hed Else Kathrine Holm, interesserede sig lidt for slægtshistorie og gav engang vores morbror Aage Holm nogle gamle artikler fra *Dagbladet Himmerland*. I en af disse artikler havde museumsleder Vestergård Nielsen skrevet om Års bys og sogns historie og i den forbindelse også om de to sognedegne i Års: Oluf Laursen Holm og Christen Olesen Holm. I artiklen fortælles, at Oluf Laursen Holm var gift med Anna Catharina Feldt. De havde 9 børn. Enken fik lov at sidde i uskiftet bo, hvorfor der findes oplysninger om boet.

Vores 2 x tipoldeforældre

Års Skole, 1892

Christen Olesen Holm, født i 1770. Ifølge Aage Holms notat var han skoleholder i Års og gift med Ane Marie Pedersdatter, og havde 5 børn. Han døde i 1828.

I en folketællingsliste fra 1801, Ulstrup Sogn, kan man læse: "Chr. Sten Olesen Holm, degn og [...], 30 år er gift med Anne Marie Pedersdatter, 34 år. Børn: Ole Chr. Holm, 3 år, og Peder Oluf Holm, 2 år." De tre øvrige børn – heriblandt vor tipoldefar Christian Christensen Holm - var endnu ikke født.

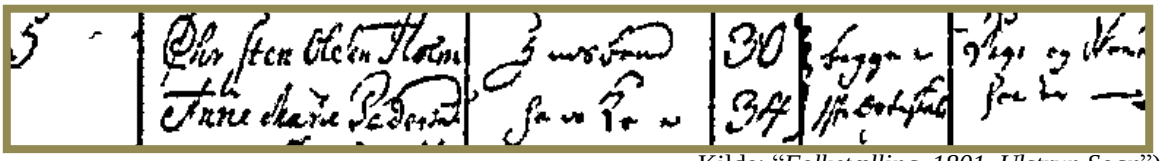

Kilde: "*Folketælling, 1801, Ulstrup Sogn*")

[16] "vores" henviser til Dorthea og Søren Holms børnebørn (bl.a. forfatterne af denne bog), se side 110.

Mere om sognedegn Christen Olesen Holm

Ifølge Aage Holms notat var *Chr. Olesen Holm* den sidste sognedegn i Aars og Haubro. I 1814 kom der en ny skolelov, hvor titlen blev ændret fra sognedegn til lærer og kirkesanger. Denne lovændring kom dog ikke til at slå igennem i Års, før Chr. Olesen Holm døde den 3. februar 1828. I Aage Holms afskrift fortælles:

"I Års sad, som vi har set, den sidste af de gamle sognedegne, Christen Holm. Så længe han levede, kunne ingen forandring finde sted, i hvert fald hvad lønninger og kirkesangerbestillingen angik. Det vil altså sige, at Holm skulle fortsætte med at forrette degnetjenesten såvel i Års som Haubro kirker og derfor oppebære offer og "accidentier"* fra begge sogne. Disse ydelser beløb sig til ca. 409 rdl. Desuden skulle han have degnekornet, 16 tdr. rug, af begge sogne tilsammen, foruden skolepenge, 10 rigsdaler, brugen af degnejorden i Års af hartkorn 5 skæpper, 3 fjerdingkar og 1 album, og endelig 40 læs hedetørv."

Vores tipoldeforældre

Christian Christensen Holm, født i 1804, var landmand og rokkedrejer. Han er vor tipoldefar og blev registreret på folketællingslisten for Aars i 1860 som værende 56 år. Han har en søn, der hedder Andreas Holm, som var 14 år, hvilket passer med vor oldefar Andreas Christensen Holm, som er dokumenteret født i 22. april 1846 med Christian Christensen Holm som far og en Maren som mor. Ved en anden søns, Christen Møller Holms, dåb i 1842 jf. Års Kirkebog, ses moderen anført som Maren Katrine Christiansdatter i Sjøstrup.

Mere om Christian Christensen Holm

Af Års Kirkebog af 1842 fremgår det, at boelsmand* og rokkedrejer Christian Christensen Holm og Maren Katrine Christiansdatter i Sjøstrup By den 3. februar fik døbt Christen Møller Holm [bror til vor oldefar Andreas Christensen Holm, red.].

(Kilde: Folketælling, Aars, 1860)

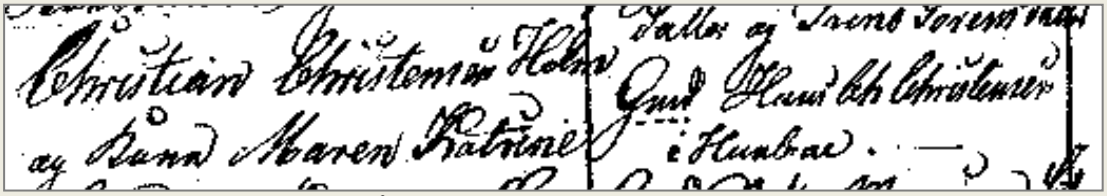

Af folketællingslisten 1870, Års, fremgår, at Christian Christensen Holm nu er gift med en Else Marie Andersdatter. Dette passer med, at deres datter Else Kathrine Holm i en beretning om familien skriver, at faderen senere gifter sig med en, som (også) hed Else og som de kaldte Elsemær.

Aage Holm omtaler Else Kathrine Holms breve og notater om slægten. Hun er født den 3. december 1885 og boede i Akkerup på Fyn. Hendes beskrivelser er dateret Akkerup 1970. Aage Holm husker hendes breve til sine forældre, Dorthea og Søren Holm. Brevene handlede ofte om madlavning og syltning og den slags.

Else Kathrine Holm nævner, at hendes faders far var *rokkerdrejer* i Sjøstrup og havde 9 børn. Hun fortæller, at to af dem rejste til Amerika. Den ene var "Krenmøller" [formentlig Kristen Møller Holm, født den 1842, red.]. Den anden hed Søren. Hun husker også, at de var hjemme og sige farvel inden de rejste i 1891 eller 1892.

Frederikke og Andreas førte Brøgger og Holm familierne sammen

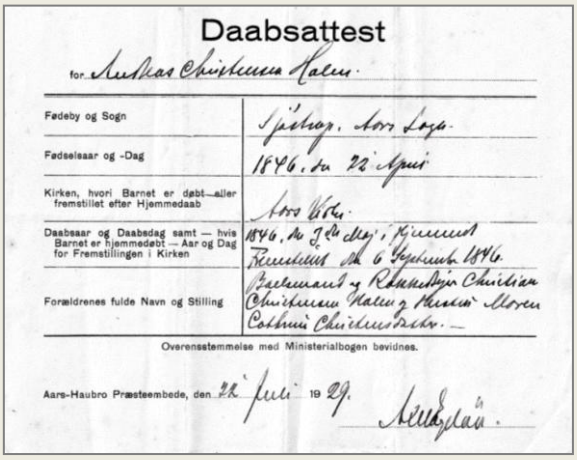

Daabsattest

for Andreas Christensen Holm.

Fødeby og Sogn	Sjøstrup, Aars Sogn.
Fødselsaar og -Dag	1846. den 22 April
Kirken, hvori Barnet er døbt ~~eller fremstillet efter Hjemmedaab~~	Aars Kirke.
Daabsaar og Daabsdag samt — hvis Barnet er hjemmedøbt — Aar og Dag for Fremstillingen i Kirken	1846. den 3de Maj i Hjemmet Fremstillet den 6 September 1846.
Forældrenes fulde Navn og Stilling	Baelsmand og Rokkedøjer Christian Christensen Holm og Hustru Maren Cathrine Christensdatter.

Overensstemmelse med Ministerialbogen bevidnes.

Aars-Haubro Præsteembede, den 22 Juli 1929.

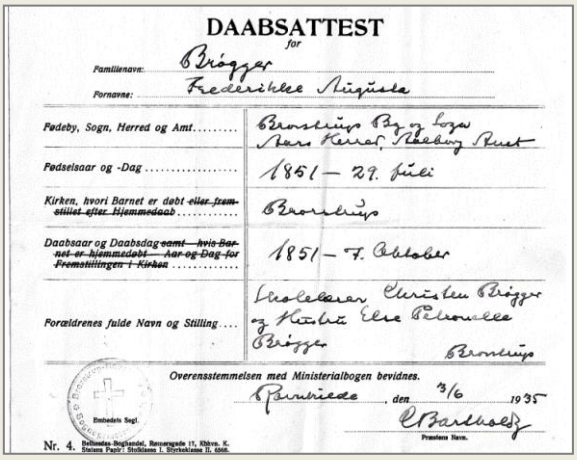

DAABSATTEST

for

Familienavn: Brøgger

Fornavne: Frederikke Augusta

Fødeby, Sogn, Herred og Amt	Brørstrup By og Sogn Aars Herred, Aalborg Amt
Fødselsaar og -Dag	1851 — 29. Juli
Kirken, hvori Barnet er døbt ~~eller fremstillet efter Hjemmedaab~~	Brørstrup
Daabsaar og Daabsdag ~~samt — hvis Barnet er hjemmedøbt — Aar og Dag for Fremstillingen i Kirken~~	1851 — 7. Oktober
Forældrenes fulde Navn og Stilling	Skolelærer Christen Brøgger og Hustru Else Petronelle Brøgger Brørstrup

Overensstemmelsen med Ministerialbogen bevidnes.

Rørbæk, den 3/6 1935

C Bartholdy

Præstens Navn.

Embedets Segl.

Nr. 4. Bethesdas-Boghandel, Rømersgade 17, Kbhvn. K. Statens Papir: Stoffdanse I. Stykkeklasse II. 6568.

Frederikke Augusta Brøgger blev født den 20. juli 1851. Hun døde den 2. juni 1935.

Andreas Holm blev født den 22. april 1846 og døde den 20. juli 1929.

Frederikke Brøgger blev gift med Andreas Holm den 13. marts 1876 og førte dermed de to familier sammen.

De blev begge 83 år gamle og er begravet på Rørbæk Kirkegård.

Rørbæk Kirke

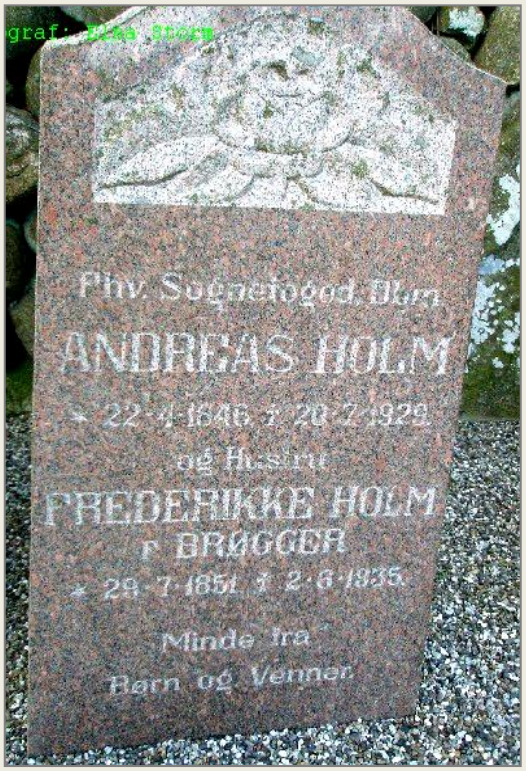

Else Kathrine Holm fortæller om sine forældre, Frederikke og Andreas Holm

"Vores far og mor [Frederikke og Andreas Holm, red.] har også arbejdet hårdt. De kom til Rørbæk, hvor det meste var hede. Bygningerne var usle. Der var murstensgulve i køkkenet, skorstenshullet var lukket. [Brøgger hjalp dem senere med penge til at bygge et nyt hus. Se side 90, red]. Det var ikke nogen dans på roser, som man siger. Jeg husker, de var oppe kl. 4 om morgenen og oppe i Skovmosen at skære tørv. Hjemme igen, når vi børn skulle i skole, malke og have køerne på græs.

Else Kathrine Holm

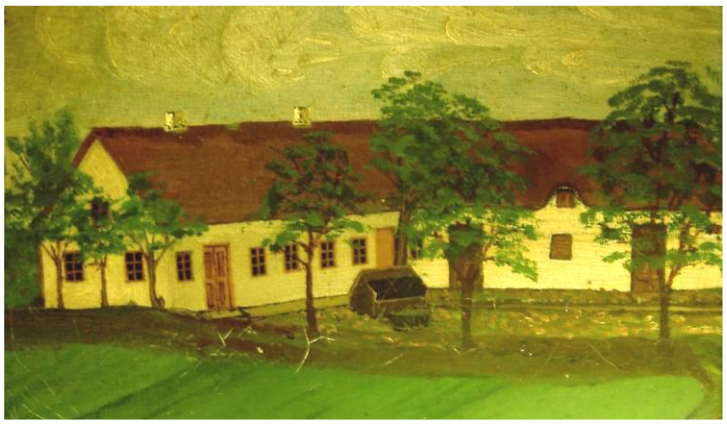

Maleri af Frederikke og Andreas Holms gård, "Holmgård"

Om vinteren sad mor tit og spandt til kl. 1-2 stykker om natten. Der skulle jo meget til, og hun spandt til tøj til kjoler, tøj til far og drengene, til strømper og til dyner. Jeg har da 4 dyner, som jeg fik derhjemme. De to underdyner bruger vi da endnu.

Vi har også været 9 børn. Den første var dødfødt. Så var der en dreng mellem Kristian og Søren. Han døde som lille. Og en pige mellem Mejner og Marie. Det kan jeg huske, hun var vist kun 6 uger. Jeg kan huske, mor stod i køkkendøren og græd, da far og farbror Peter gik med den lille kiste under armen. Jo, det var slid og slæb. Somme tider også smalhans*, som man siger.

Jeg kan huske en juleaften, da var det vist rigtig småt. Hvad vi fik at spise, kan jeg ikke huske, men det står så tydeligt for mig, vel fordi de var kede af det. Mor sad og spandt, far læste juleevangeliet i Biblen. Vi unger sad på rad på slagbænken. Bagefter spillede far kort med os: Skitmas og Bøv. Jeg tror, det var før, Meiner blev født. Ak ja, men ellers har jeg aldrig set dem triste eller kede af det."

Aksel Holm fortæller

Under et besøg hos Aksel Holm på Rørbæk Lokalarkiv i november 2010, havde han medbragt et maleri af "Holmgård" nord for Rørbæk (se ovenover), som Frederikke og Andreas Holm ejede. Aksel Holm ejer gården i dag. På fotografiet t.v. ses en kvinde ved en trækasse samt en ged i forgrunden. Aksel Holm fortalte, at det er Frederikke Holm (vor oldemor), som står ved trækassen, der var bygget over *kælden* (gammelt ord for kilde el. brønd).

Vore oldeforældre Frederikke og Andreas Holm

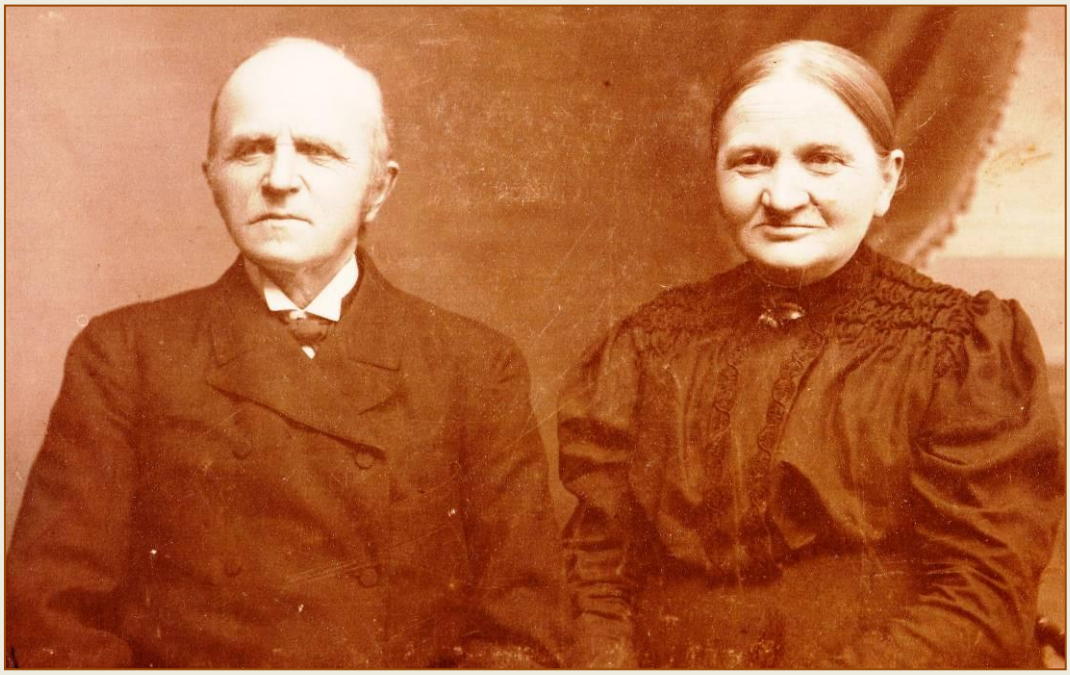

Andreas Christensen Holm, født den 22. april 1846 i Sjøstrup. Han er søn af Christian Christensen Holm, født i 1804, som jf. notater i Aage Holms afskrifter var rokkedrejer i Sjøstrup ved Års. Jf. Folketællingslisten Års 1760, opslag 17, var Christian Christensen Holm gårdejer i Ulstrup. Andreas Christensen Holm er far til vor morfar, Søren Peter Marinus Holm, født den 24. juli 1883 i Rørbæk Sogn. Andreas Christensen Holm blev gift med Frederikke Augusta Brøgger den 13. marts 1876. Det var her familierne Brøgger og Holm blev koblet sammen. De flyttede samtidig til ejendommen, "Holmgård" øst for Rørbæk, hvor de stadig boede ved deres guldbryllup i 1926.

Ejendommen blev senere overtaget af Søren Holms bror Meiner og hustruen Ane Marie, og derefter af sønnen Aksel Holm, som stadig ejer gården. Et notat[17] fortæller, at "[…] de kom med tomme hænder og tog fat på en forfalden ejendom. Men ved fælles ihærdigt arbejde og nøjsomhed lykkedes det dem at drive ejendommen frem til et mønsterbrug. Hvert år på Frederikkes fødselsdag den 29. juli blev hele familien altid samlet på ejendommen til stor fest".

Andreas Holm var sognefoged i Rørbæk i 34 år. Som anerkendelse blev han dekoreret med Dannebrogsmændenes Hæderstegn i 1922. Ved den tid blev han fuldstændig blind.

Parret fik 9 børn. I en afskrift fra "Avisen", hvor et af børnene har skrevet om forældrene i anledning af deres guldbryllup står der: "Rikke [Frederikke] er endnu så rask, at hun trods sine 74 år kan røgte sin gerning som kogekone ved egnens gilder. - Ja, vi børn har meget at være vore kære forældre taknemlige for. De lærte os at være tro og pålidelige i al vores færd, de lærte os, at arbejdet er en velsignelse og at hjælpe andre, når det er nødvendig […], æret være deres minde i kærlighed."

[17] Kilde: Jens Ole Holm Nyvang, Kousted, som i et notat dateret 9. aug. 1975 har skrevet af efter "Avisen"(?)

Andreas Holm bliver dannebrogsmand

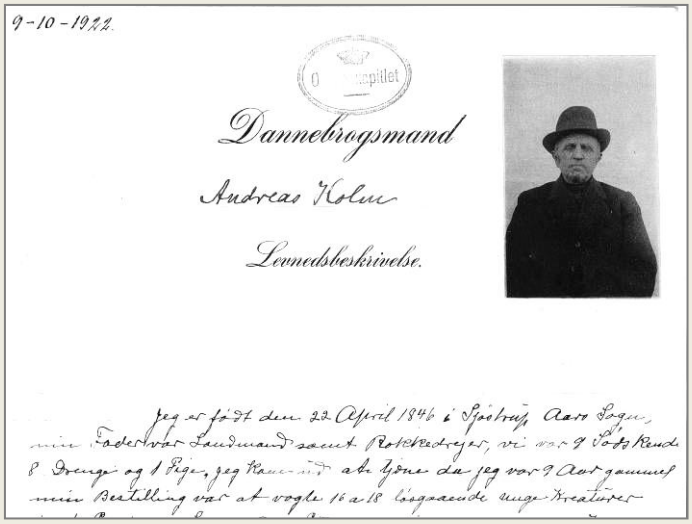

9-10-1922.

Dannebrogsmand

Andreas Holm

Levnedsbeskrivelse.

Den 9. oktober 1922 indleverede Andreas Holm en *Levnedsbeskrivelse* til De Kongelige Ordners Historiograf. Heri skrev han, at han blev født 22. april 1846 i Sjøstrup, Aars Sogn, og at hans fader var landmand og rokkedrejer, at de var 9 søskende, otte drenge og en pige i familien. Desuden skriver han:

"Jeg kom ud at tjene, da jeg var 9 år gammel. Min Bestilling var at vogte 16 a 18 løsgående unge Kreaturer i et Porskjær. Som 9 års Purk følte jeg mig som en Konge ved at blive overdraget Ledelsen og Kommandoen af så stor en Flok Kreaturer, men undertiden kneb det svært for de små Ben, da Hjorden delvis nu var omgivet af Kornmarker. Men jeg fik altid en god Madpose med, når jeg skulle i Kæret, hvilket satte Kræfter og Mod, så jeg var helt Situationen voksen.

Jeg var bleven forlovet med en Lærerdatter, [Frederikke Brøgger, red.] og tænkte nu så småt på at finde os et Hjem. Det var ikke let i de Tider, da Ejendomme i den Periode var meget dyre og Pengene så godt som ingen. Men jeg fordristede mig dog til at købe en Ejendom til 6.600 Kr., hvorpå blev betalt 600 Kr. Ejendommen var på cirka 20 Tdr. Land, hvoraf 8 Tdr. Land var Hede, men lå samlet. Marken var så godt som uden Kultur. På Ejendommen stod en gammel faldefærdig Hytte med en Stue og et lille Rum, som kaldtes Køkken og uden Loft. Til Stuen måtte man gå et par Trin ned, førend man nåede Gulvet, som bestod af nogle Lerklumper. Brønd var der ingen af, og ikke et Træ eller en Busk fandtes på Ejendommen, og Avlsredskaberne var uden Værdi. Besætningen bestod af to Træk Stude og en udlevet Ko, som havde afgivet Ævred at yde Mælk.

I 1888 blev jeg udnævnt til Sognefoged og Lægmand for St. Rørbæk Sogn. Jeg var ikke så glad ved den Udnævnelse grundet på, at jeg ikke syntes mine Skolekundskaber var på den ønskede Højde.

I min Skoletid gik det ikke så nøje, hverken med Undervisningen eller at passe Tiden. Og, under de fastsatte Undervisningstimer tog Læreren ofte Bøssen på Nakken og gik på Jagt, og havde Jagtudbyttet været dårligt, så vankede der af Tampen, når han kom hjem. Ja, man lærte grumme lidt dengang. Så jeg syntes at have Betænkeligheder over at modtage Hvervet som Sognefoged. Men Borgermesteren trøstede mig med, at det nok skulle gå, og det har jo også vist sig, at jeg tilfredsstillende har udfyldt mine Forpligtelser såvel over for Overordnede som Underordnede, hvorfor nævnte Bestilling aldrig har været mig til Besvær."

Familiebegivenheder i Frederikke og Andreas' liv

Familiesammenkomst

Dette billede stammer fra en familiesammenkomst i 1920-1921:

Forreste række fra v.: Store Dres (Christian skræddermesters søn), Åge Holm (morbror), Kristen Holm (morbror), Bette Dres (fra Doense malerens søn), Maleren (Richards fra Doense), Svend Holm (sømanden), Brøgger Holm (morbror), Ebba Holm (datter af Christian skræddermester), Ester Holm. Midterrækken fra v.: Anne (Aksel Holms søster), Anne Marie (Aksel Holms mor), Christina (Aksels farbror Brøggers kone), Christian (Aksels farbror Brøggers dreng). Frederikke Holm (vor oldemor). Andreas Holm (oldefar), Alma (skræddermester Kristian Holms kone), Erna (skrædderens datter), Dorthea (vor mormor) med Ruth på skødet. Ellen (datter af maler Marinus Nielsen, Doense). Bageste række fra v.: Frederik Andreas Meiner Holm (Aksels far), Brøgger i Ladelund, Else Kathrine Holm (faster på Fyn), Mille (skrædder Kristian Holms datter) Marie i Doense, Aksels fatter, Maleren, Marinus Nielsen (gift med Marie, Aksels faster), Søren Holm (morfar), Kristian Holm (skræddermester i Rørbæk og Års).

(Kilde: Aksel Holm, Rørbæk)

Guldbryllup

Vor morbror Brøgger Holm fortæller i sin egen biografi, "Et rigt liv", at han deltog i sine bedsteforældres guldbryllup (marts 1926) og skriver: "Bedstefar var nu helt blind, men vennerne svigtede ikke. Andreas og Rikke var meget afholdte og respekterede og nød respekten fra befolkningen. Hans valgsprog var: - Ret skal være ret, og uret skal sgu ikke være det."

Begravelse

Andreas Holm døde 20. juli 1929 i hjemmet i Store Rørbæk. I den forbindelse blev der skrevet i "Avisen", at Andreas Holm allerede for nogle år siden havde måttet opgive sin gerning som sognefoged og lægdsmand på grund af svigtende helbred. Han og hustruen Rikke nød kærlig pleje hos deres søn og svigerdatter, hvor de boede.

I en dødsannonce underskrevet af Frederikke Holm står der: "At vor kære Mand, Fader og Svigerfader, fhv. Sognefoged og Dannebrogsmand Andreas Holm, født 22. April 1846, er afgået ved Døden 83 År gammel, bekjendtgøres herved Slægt og Venner. St. Rørbæk, den 20. juli 1929. Begravelsen foregår fra Hjemmet Torsdag den 25. Juli kl. 12.
Frederikke Holm."

Skræddermester Christian Holm

Traditionelt har de fleste i slægten været landmænd og fiskere. Men der har også været lærere, sømænd, en kroejer, en hotelejer, en præst, en købmand, en rokkedrejer, etc. Desuden var der skræddermester Christian Holm.

◄ Christian Holm t.h.

Christian Holm er morfar Søren Holms ældste bror, født i 1878 i Rørbæk. Han blev gift med Alma Holm, født 1881 i København. Christian Holm døde på Ålborg Kommunehospital i 1949. De havde fire børn.

En dødsannonce fortæller, at Christian Holm er født i Rørbæk, hvor hans far (Andreas Holm) var landmand. I en ung alder kom han i skrædderlære i Hobro. Efter at have arbejdet som svend i nogle år, begyndte han forretningsvirksomhed i sin fødeby, hvor han virkede i 13 år. Herefter etablerede han en skrædder- og herreekviperingsforretning i Aars.

CARTE POSTALE
UNION POSTALE UNIVERSELLE
BREVKORT – POSTKARTE – POST CARD

Undertegnede anbefaler sig med alt til Faget henhørende.
Tøj haves paa Lager, saavelsom et **stort Udvalg i Prøver.**
Klædninger leveres fra **25 Kr.** til højere Priser, **Kørekapper** fra **25 Kr., vandtætte Frakker** fra **20 Kr., Vinterfrakker** fra **24 Kr., Damekaaber** fra **12 Kr.**
For **solidt** Arbejde og god **Passning** garanteres.

Ærbødigst
Chr. Holm.

fra cirka 1912

I årenes løb oparbejdede han en betydelig forretning.

På grund af svigtende helbred, solgte han den i 1942 og flyttede til Aalborg. Han var i flere år medlem af skræddermesterforeningens bestyrelse.

I en dødsannonce meddeles det, at Alma Holm, Reberbanegade 42, er afgået ved døden i 1962.

Dorthea og Søren Holm

Dorthea og Søren Holm var vore bedsteforældre. De blev ofte omtalt som "bedstemor og bedstefar i Rørbæk", men de boede, som det fremgår nedenunder, mange forskellige steder i løbet af deres ægteskab. Oplysningerne om bedstemor og bedstefar er taget fra Aage Holms optegnelser "Mor og far, som jeg husker dem".

Nogle punkter fra deres ungdomsliv:

Dorthea Kathrine Berthelsen:

- Født i Rørbæk i 1889, datter af Ane Marie og Jens Chr. Berthelsen.
- Arbejdede som ung pige i huset i et halvt år hos snedker Kristian Jensen, Rørbæk.

Søren Marinus Holm:

- Født i Rørbæk 1883, søn af Frederikke og Andreas Holm.
- Arbejdede som karl på en gård i Sjøstrup ved Års, vistnok før han blev konfirmeret.
- Karl hos pastor Rasmussen i Ravnkilde.
- Soldat i Århus.
- Indkaldt til Sikringsstyrken under 1. Verdenskrig.
- Elev på Støvring Højskole.

Søren Holm, soldat

Ane Marie og Jens Chr. Berthelsen med deres børn. Bedstemor Dorthea er nummer to fra venstre.

Dorthea og Søren Holms bryllup, 1909

Nogle årstal

- **1909**: Bedstefar var i en periode karl i bedstemors hjem. Her lærte de hinanden at kende og blev gift i 1909. Samme år købte de en landejendom på Thorup Hede ved Rold. Her fødtes den ældste søn, Aage, i 1910.
- **1912**: Bedstefar blev præstegårdsforpagter i Rørbæk, en stilling som han havde i 8 år. Her fødtes Brøgger i 1911, Kristen i 1913, Ester i 1914 og Ruth i 1918.
- **1920**: Købte en gård i Broløs ved Mariager. Her fødtes Jens i 1922.
- **1922**: Købte hus i Rørbæk. Bedstefar blev arbejdsmand.
- **1923**: Købte landejendom i Døstrup Søndermark.
- **1940**: Overtog et hus i Rørbæk, som vores oldeforældre, Ane Marie og Jens Christian Bertelsen havde bygget. Dette hus overtoges seneres af moster/faster Rikke og hendes mand, Verner. Her fødtes Rikke og Lise.

Dette foto må være taget ca. 1919, mens bedstefar var præstegårdsforpagter. Siddende fra venstre: Ruth og Ester. Stående fra venstre: Kristen, Brøgger og Aage.

Træk fra vor bedstemor og bedstefars liv

Denne tekst er skrevet på baggrund af Aage Holms optegnelser:

Bedstemor Dorthea beretter i Aage Holms optegnelser om sin skolegang hos "den gamle degn", der hed Astrup, i en gammel skolebygning vest for Rørbæk. Hun fortæller, hvorledes det godt kunne betale sig at have en høne eller noget andet med til "degnemadammen", for så kunne man nemlig komme til at sidde øverst i klassen. [18] Bedstemor brød sig ikke rigtigt om det, idet det jo kunne virke som en slags bestikkelse, sagde hun.

Bedstefar ville gerne have været snedker, men da læretidens længde skulle aftales, kunne hans far og en snedkermester ikke blive enige. Bedstefar måtte så blive landmand, hvilket ifølge Aage Holm vist ikke havde hans helt store interesse.

Bedstemor og bedstefar boede kun de første tre år af deres ægteskab på Thorup Hede. I 1912 blev bedstefar præstegårdsforpagter i Rørbæk. Dengang var det ofte en del af præstens aflønning på landet, at han havde en præstegård, der egentlig var en rigtig bondegård. Præsten arbejdede ikke selv med landbruget, det havde han folk til. Forpagterboligen og præstegårdens udhuse var én lang stråtækt bygning, som lå parallelt med landevejen. På gårdspladsen foran laden var der en hestegang, hvor heste trak tærskeværket i laden, når der skulle tærskes korn.

Selve præsteboligen lå lidt mere tilbagetrukket. "Præsten have havde en pragtfuld have med nøddegang, hvor vi legede med præstens børn," skriver Aage. "Neden for præstens have var der en eng med dejligt grønt græs på en skråning, hvor vi kunne trille nedad mod bækken," fortæller han videre. Udover at stå for driften af præstegården bestod en del af bedstefars arbejde i at køre præsten til gudstjeneste i kirkerne i Grynderup og Stenild i et af præstens forskellige hestekøretøjer, som børnene beundrede meget, skriver Aage.

Støvring Højskole, ca. 1895

Aage fortæller, at bedstefars vinter på Støvring Højskole betød meget for hans interesse for litteratur og åndsfag i det hele taget. Når han om aftenen kom ind fra stalden, kunne han finde på at sætte sig på gulvet og synge for børnene, der sad omkring ham.

Det var mest Jeppe Aakjærs sange, der blev sunget. Han læste også højt for børnene. En vinter blev der læst op af Charles Dickens' "Oliver Twist", hvor børnene aften efter aften blev rystet over den grusomme jøde.

Aage fortæller om en dramatisk hændelse, hvor Søren Holm (vor bedstefar) blev syg. Lægen mente, at han var ramt af den spanske syge, som mange døde af. Han blev kørt på sygehuset i Hobro af sin svoger Jens. Turen på 11-12 km foregik over stok og sten i en jumbe og varede kun 18 minutter. På sygehuset opdagede man, at bedstefar havde en perforeret blindtarm samt bughindebetændelse, og sent ud på aftenen kom der besked til bedstemor om, at hvis hun ville se bedstefar i live, skulle det være nu. Bedstefar kom sig - men måske ikke helt, idet folk, der havde kendt ham sagde: "[…] at han der fik et knæk, som han aldrig helt kom over."

[18] Dengang var det normalt, at elever, der havde svært ved at lære, blev anbragt bagest i klassen.

Julen var en højtidsstund i hjemmet. Juletræet blev hentet på et sted, der hed Rævedal. Juleaften skulle alle børnene i baljen og så i seng. Derefter blev der slået på kakkelovnslågen med ildtangen, hvilket skulle forestille at være nissernes kanebjælder, som kom for at pynte juletræet. Børnene måtte ikke se det pyntede juletræ, før det var tændt. Der var ikke mange gaver, men sådan var skikken dengang. Alligevel, skriver Aage, at juleaften var noget helt enestående og højtideligt.

Familien var religiøs, men der var ikke tale om fast kirkegang om søndagen, og der blev ikke talt meget om kristendommen i hjemmet. Men om aftenen bad bedstemor Fadervor med børnene samt den gamle bøn: "Jesus, bed for mig, bed mig ind i Himmerig, der at leve, der at bo i evig fred og ro. Amen." Om vinteren var der danseskole på egnen, men det måtte man ikke deltage i, for det ville præsten nemlig ikke bryde sig om, mente bedstemor.

I 1920 udløb forpagtningsperioden på præstegården. Søren og Dorthea ville gerne have deres eget. De købte en gård i Broløs ved Mariager. Det var en gård på 30-40 tdr. land mark samt samme areal i uopdyrket hede og enge. Her i Broløs blev Aage og hans brødre sat til at arbejde på gården, som det var skik og brug. Aage skulle passe køer og svin, men der var uheld med grisene, og indtægterne var små. Der kunne også være problemer med kornhøsten. Aage omtaler en meget tør sommer i begyndelsen af 1920'erne. Jorden var let [sandjord, red.], og der var næsten ingen avl. Det blev nødvendigt i perioder at tage ud på heden for at slå lyng til kreaturfoder. Det gjorde et voldsomt indtryk på børnene, når de hørte de voksne tale om, at det ville blive en katastrofe, hvis der ikke kom regn i løbet af få dage

Økonomien fortsatte med at svigte. Det gjorde også indtryk, da der en dag kom en mand og skulle opkræve 9 kr. til haglskadeforsikringen, et beløb som ikke kunne betales. I 1922 blev gården i Broløs solgt. Aage fortæller, at han var bundulykkelig, idet tiden dér havde været den bedste i hans barndom. Her havde man gode kammerater, leget ved åen, bygget dæmninger og prøvet at fange fisk.

Familien boede dernæst et år i Rørbæk, hvor bedstefar arbejdede som arbejdsmand. I september 1923 købte de en ejendom i Døstrup Søndermark. Her tegnede økonomien heller ikke til at blive for god. Således var kornet på den nyerhvervede ejendom endnu ikke kørt i hus i september, mod normalt i august, og var groet anden gang på grund af en tørkeperiode.

Økonomien gjorde ondt. Det blev ikke bedre af udgifterne i forbindelse med bedstemors sygdom (hun led af basedow). Der blev søgt læge i Aalborg, og der var tale om dyre lysbehandlinger til 35 kr. per gang.

Aage husker den glæde, der var en aften, hvor bedstefar kom hjem efter et møde med sygekassen og kunne fortælle, at den ville betale for lysbehandlingen.

Dette fotografi af Ester, Ruth og Jens er sandsynligvis taget, mens familien boede i Døstrup Søndermark.

Der blev anskaffet en ged, hvis skjoldbruskkirtel var fjernet. Dens mælk skulle virke helbredende. Jo, det var hårdt i hjemmet. Aage kan huske, hvordan man om natten kunne ligge og lytte, når forældrene drøftede, hvordan de skulle få pengene til at slå til.

Mon ikke dette foto er taget omkring 1930, hvor familien boede i Døstrup?
Ruth sidder længst til venstre. Dernæst følger Lise, Rikke og Ester.

I 1940 døde oldefar, Jens Christian Bertelsen, som havde fået bygget et hus i Rørbæk. Dorthea og Søren Holm, flyttede ind i huset. Oldemor Ane Marie Bertelsen, kom til at bo på aftægt i den ene ende af huset. Hun døde i 1943.

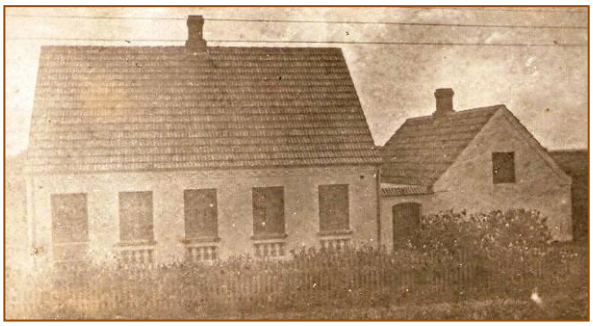

Hjemmet i Rørbæk

I 1944 døde bedstefar, og nu flyttede datteren, Rikke, og hendes mand, Verner, ind i huset, og bedstemor kom til at bo på aftægt i huset, indtil hun kom på alderdomshjem i Rørbæk. Hun døde i 1978. Rikke og Verner boede derefter i huset, der kom til at hedde *Rikke*, indtil 2009. Det blev et hus, som fik betydning for os børn.

Om bedstefars begravelse skrev "Avisen" jf. vor fætter Jens Ole Holm Nyvang:
"Kirkebetjent Søren Holm (født 24.07.1883) i Rørbæk jordedes under stor deltagelse på Rørbæk Kirkegård. Der var et stort følge, og blandt de mange kranse var der flere signerede. … Pastor Stougaard, Rørbæk, og afdødes søn, pastor Kresten Holm, Aalborg, talte ved båren. Sidstnævnte talte personligt og gribende om sin fader som et menneske, der ikke ønskede noget for sig selv, men alt for andre. Pastor Holm foretog jordpåkastelsen, og en anden søn, lærer Aage Holm, Nørager, takkede for deltagelsen."

Dorthea Holm døde i 1978 og er begravet sammen med Søren Holm på Rørbæk Kirkegård.

Sidespor: Tragisk skæbne under 2. verdenskrig

Den 21. december 1939 omkom Svend Holm, ved en minesprængning. Han blev 24 år og var søn af vor morfars (Søren Holms) bror, Christian Brøgger Holm. En avis skrev:

Ung Nordjyde omkommet med svensk Damper

Førstestyrmand Svend Holm fra Suldrup på den Minesprængte Damper "Mars"

KØBENHAVN, 27. December, RB.
Det oplyses nu, at den eneste Overlevende fra den i Nordsøen minesprængte Damper "Mars" af Helsingborg, nemlig 2. Styrmand Herman Nilsson, er blevet afhørt i Kristianstad. Han bekræfter en Oplysning fra Mønstringskontoret i Helsingborg om, at der var tre Danske blandt Besætningen, som maa befrygtes at være omkomne, deriblandt Førstestyrmand Svend Holm fra Suldrup.

Førstestyrmand Svend Holm var født 16. april 1915 i Brunholm i Suldrup som ældste Søn af Gdr. Chr. Brøgger Holm, der nu bor i Ladelund ved Haverslev.

Han havde pløjet Søen siden sin Konfirmation, da han kom med Skoleskibet "George Stage".

For to Aar siden tog han Styrmandseksamen og Skibsførereksamen med god Karakter, og i indeværende Aar havde Holm for en Del sejlet som Førstestyrmand. Da Krigen brød ud, skrev hans Far til ham om at komme hjem, men dette passede dog ikke den raske Sømand. 14 Dage før Jul fik Svend Holm Hyre i Helsingborg paa den svenske Damper "Mars", og det var paa Tilbagerejsen fra England, at Ulykken skete.

På svensk Wikipedia kan man læse mere om minesprængningen:

När fartygen kl 06.30 den 21. december 1939 befann sig på Nordsjön, (lat N57, long O0,20´) skedde en fruktansvärd explosion på Mars styrbordssida midskepps. Sekunderna efteråt regnade det av kolstycken, bunkerluckor och annat löst somhade varit stuvat midskepps, över bryggan. Fartyget började omedelbart sjunka, varför de som befann sig på bryggan sprang ned till flotten på tvåans lucka. Kring flotten samlades sex a´sju man, hur många var ej lätt att veta i mörkret och villervallan. När fartyget sjönk bröts det av på mitten, varvid förskeppet reste sig lodrätt uppåt med påförljd att flotten kom under riggen, där den fastnade och pressades ned under vattnet. När den lossnade och flöt upp var det endast tre man kvar. Höga rop om hjälp hördes utifrån sjön, men ingenting kunde göras för de ropandes räddning. Flotten började driva vind för våg. De tre som hade lyckats hålla sig kvar signalerade med en ficklampa till Ångaren Carl Henckel som uppfattade signalerna och kunde vända och bärga de tre männen från flotten. Ingen annan av Mars besättning kunde upptäcks vid olycksplatsen.

Brøggers oldebørn og deres ægtefæller samt tipoldebørn i Holm slægten

Aage Peter Holm, f. 1910. 07.31, gift med Martha Bach, f. 1915.03.14. Aage var lærer på Nørager skole, førstelærer i Lee og siden lærer i Bjerringbro. Martha var sygeplejerske.

Fra venstre: Preben f. 1948.02.22, Jørgen f. 1953.12.08 og Mogens f. 1944.06.11.

Andreas **Brøgger** Holm, f. 1911.09.26, gift med Agnes Nielsen f. 1913.02.15. Agnes og Brøgger havde en gård i Kongens Thisted og senere i Oue og Lønborg.

Fra venstre: Tove f. 1939.08.28, Inge f. 1942.02.20, Kirsten f. 1946.06.22 og Christian f. 1952.08.19.

Kristen Marinus Holm, f. 1913.04.04 4, gift med **Ingrid** Kristine Nielsen f. 1911.07.04. Kristen var sognepræst Store Brøndum, Siem og Thorup og senere i Ølgod, Bejsnap og Strellev. Ingrid var økonoma og organist.

Fra venstre: Erik f. 1947.05.17, Bodil f. 1950.10.01, Søren f. 1945.02.28 og Bjarke f. 1957.02.08.

Elisabeth **Ester** Holm, f. 1914.09.30, gift med Hans **Kristian** Christensen, f. 1910.11.15. Ester og Kristian havde landbrug ved Glenstrup Sø og senere ejede de Nørager Hotel.

Fra venstre: Inger Marie f. 1949.07.14 og Vibeke f. 1945.07.13.

Anna **Ruth** Holm f. 1918. 03.29, gift med Frederik Skovhus f. 1911.07.01. Ruth og Frederik havde en gård i Blære og senere i Ilsø, Bislev.

Bagest fra venstre: Keld f. 1943.03.16, Lars f. 1941.10.10. Forrest fra venstre: Kristian f. 1944.08.17, Bente f. 1949.05.24, Dorte f. 1948.01.20 og Peter f. 1945.10.24.

Jens Christian Holm, f. 1922.03.27, gift med **Asta** Marie Madsen f. 1921.10.18. Asta og Jens havde landbrug i Svingelbjerg og flyttede senere til Farsø. Jens var en meget benyttet sangskriver.

Fra venstre: Leif f. 1947.02.20, Leo f. 1959.10.31 og Bodil f. 1956.11.16.

Frederikke Augusta Holm, (**Rikke**) f. 1928.01.31, gift med Verner Pedersen f. 1923.09.10. Verner var ansat ved Nørager kommune.

Michael f. 1954.11.17.

Anna **Lise** Holm f. 1929.03.01, gift med Egon Nyvang f. 1928.08.27. Lise og Egon boede i Lem, havde landejendom i Kousted og senere bolig i Asferg. Siden bestyrede Lise Råsted Mejeriudsalg.

Fra venstre: Torben f. 1958.03.23, Jens Ole f. 1955.11.08, Ruth f. 1954.06.17 og Karen f. 1953.04.15.

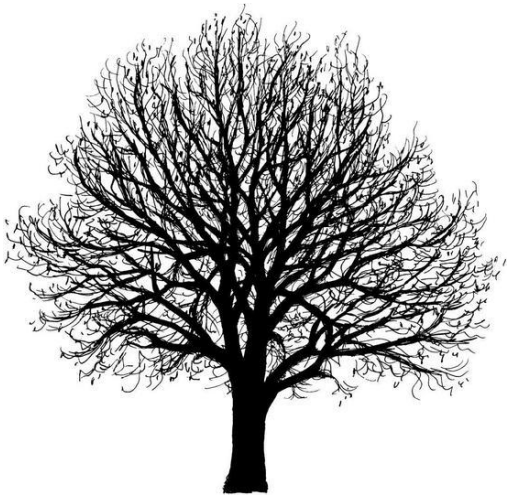

Tider skal komme, tider skal henrulle, slægt skal følge slægters gang.
(B.S. Ingeman: *Dejlig er jorden*, 1850)

Sagt og skrevet om og af Brøgger

N Christen Brøgger,
entlediget Lærer ved Ravnkilde Skole, Aalborg Amt.
Udnævnt den 10de Maj 1900
Død 18/4 1900. Debt indk. 20/8 1900.

Brøgger, Dannebrogsmand, 1900

Christen Sørensen Brøgger blev udnævnt som Dannebrogsmand en måned, efter sin død den 10. maj 1900. De Kongelige Ordeners Historiograf har venligst fremsendt ovenstående kopi af dekoreringen. Der findes ingen levnedsbeskrivelse om denne hæder fra den ellers så velskrivende tipoldefar.

Ikke kun Brøggers dagbog har vakt opmærksomhed i eftertiden, men også Brøgger som person. Nedenstående bringes beretninger fra folk, der kendte Brøgger.

Folkemindesamleren Evald Tang Kristensen benyttede sig ivrigt af Brøggers fortælleglæde. Ud fra Evald Tang Kristensens optegnelser ser det ud til, at han besøgte Brøgger i Ravnkilde i 1889, 1892 og 1895. Han har i sine bøger medtaget en lang række af Brøggers fortællinger om almuelivet. Her er et lille udvalg af disse:

Evald Tang Kristensen hos Brøgger i 1889

"[…] efter kirketjenesten gik jeg så over til Ravnkilde, hvor jeg opsøgte den pensionerede lærer Brøgger, som boede i sit eget hus lige sydvest for kirken. Jeg besøgte da også lærer Kolstrup, og han fortalte mig lidt, men Brøgger var dog langt den righoldigste. Det var udmærkede ting, han meddelte mig, og han kunne grumme meget, så det tog tid at få alt det skrevet. Han have anlagt en hel lille plantage vesten for kirkegården, og den tog sig svært godt ud. Men jeg måtte bryde op og se og komme videre. Altså gik jeg til Arden station og tog toget til Hobro […]."

Evald Tang Kristensen skriver om Brøgger i 1895

Christen Brøgger er født den 5. marts 1817 i Valsted, Sebber Sogn. Efter at være dimitteret fra seminariet i 1841, blev han først huslærer i et år på Abildgård i Grurup, derefter hjælpelærer i Bejstrup, Hanherred, i to år, så et år som lærer i Attrup, Torslev. Derefter lærer i Brorstrup 1845 og siden 1852 i Ravnkilde. Nu er det ti år siden, han tog sin afsked, og han bosatte sig da et lille stykke øst for skolen. Han har udmærket sig ved træplantning både på kirkegården og vest for den, hvor der nu står en meget køn plantage, og dog var der før hans tid ikke en kvist. Desuden har han været forligsmægler i 25 år og bestyrer af sognesparekassen i 22 år. Hans fader var fisker og just ikke overtroisk, men det var bedstemoderen, Sidsel [Cecilie] Justsdatter, der var fra Sebbersund og døde der 98 år gammel. Hun var altså født i 1745 i den rigtig gamle tid. Hun troede på alt det, hun fortalte, og fortalte godt. Det gør Christen Brøgger virkelig også. Det er en sand nydelse at sidde og høre på ham, og han er i det hele en sand hædersmand.

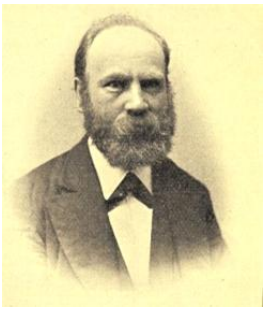

Evald Tang Kristensen, 1843-1929, var Danmarks vigtigste folkemindesamler. Han foretog indsamling af folkeviser, folks fortællinger og minder ved at rejse rundt i landet, gerne til fods. Evald Tang Kristensen var lærer, men fra 1888 satte en statsunderstøttelse ham i stand til helt at hellige sig folkemindearbejdet.

Brøgger fortæller Evald Tang Kristensen en hændelse som lærer

I Brorstrup kom der også börn til skole, som ikke kjendte bogstaver. Så kom der en dreng fra Mejlby. Han kunne nok huske *a* og *b*, *e* og *k*. Så ville jeg prøve med *a* igjen. "Nå, Niels, hvad er det?" Nej, Niels han kløede sig: "A kan ikke huske det." Så råber jeg noget højt: "*A*!" – "Du må sku ikke råbe så höjt æd mig, du ræder mig hen."

C. Brøgger, Ravnkilde

Brøgger fortæller Evald Tang Kristensen om den kloge kone Maren Ås

Der boede en præst i Skjoldborg, der hed Stege, og da han nu havde avling og besætning, men ikke var ret kyndig i det, lod han sin avlskarl stå for driften af gården. Så kommer karlen ind en morgen og siger, at den store røde ko var bleven halt på det ene ben. "Ja, så får vi kjøre til Tisted efter dyrlægen." Nej, det var ikke værd, Maren Ås kunde signe den og gjøre det istand. Det syntes præsten just ikke om, men karlen påstod, at hun godt kunde gjøre det istand. "Ja, lad hende så komme da, men lad mig vide, når hun kommer."

Så kommer da Maren, og hun skulde ind i folkestuen og have en bid brød og en dram. Hun går med sin meldmad i hånden ud til koen.

Præsten var allerede der ude og stod uden til nødsdøren, så hun vidste ikke af ham, for hun vilde være ene med koen. Så siger hun: "Her står Maren Ås, midt i en kobås, beer a hende brø å sæjner en kow, der æ rø, gjør ed ingen govn, så gjør ed pinnede helleringen uund, de wed æ." Det står jo præsten der uden for og hører, og så tænkte han, han kunde også rime. Idet hun nu går ud af døren, så siger præsten:

"Her står Stege langs op med vege, med stav i hænnd, å slår Maren Ås ower hende ænnd, gjør ed et undt, så gjør ed heller et godt, de wed a." Maren Ås gav et stort brøl fra sig, da hun fik skraldet, og kom aldrig til præstegården mere at signe.

C. Brøgger, Ravnkilde

Brøgger fortæller Evald Tang Kristensen om den tids mode

Mændene brugte blot deres støvler og den blå uldhat og blå kofte, når de skulle til alters eller til offers. Dette tøj var ensfarvet. Den grå kofte tog de til købstad med og til gilder. Og så gik de i skindbukser og træsko. Disse bukser var sværtede eller hjemmefarvede i blåtræ og vitriol, men det smittede, så huden blev sort af det. Den blå hat m.m. fik manden til sit bryllup, og så varede den ham ud, og somme tider arvede sønnen den efter ham.

[Kvindernes, red.] … daglige klæder på den her side af fjorden var altid røde eller rødstribede med brede striber, altså en rød lue, et rødt bul og en højrød strikket trøje med ærmer, som gik til midt på armen. Men jeg har aldrig set rødt i klæderne i Hanherred. Der var de altid farvet grønt eller sort, og ærmerne gik ned til hænderne. Begge steder havde kvinderne samme slags luer, men i Hanherred var de mørke og kantede med lidt sorte bånd.

C. Brøgger, Ravnkilde

(Kilder: Evald Tang Kristensen: "*Gamle folks fortællinger om det jyske almueliv 1-4*", Arnold Busck, 1987.)

En skolestil fra omkring 1881

Anders Mortensen, Ravnkilde, født 1867, skrev omkring 1881 en stil med titlen *Minder fra skolen*, hvori han omtaler Brøgger:

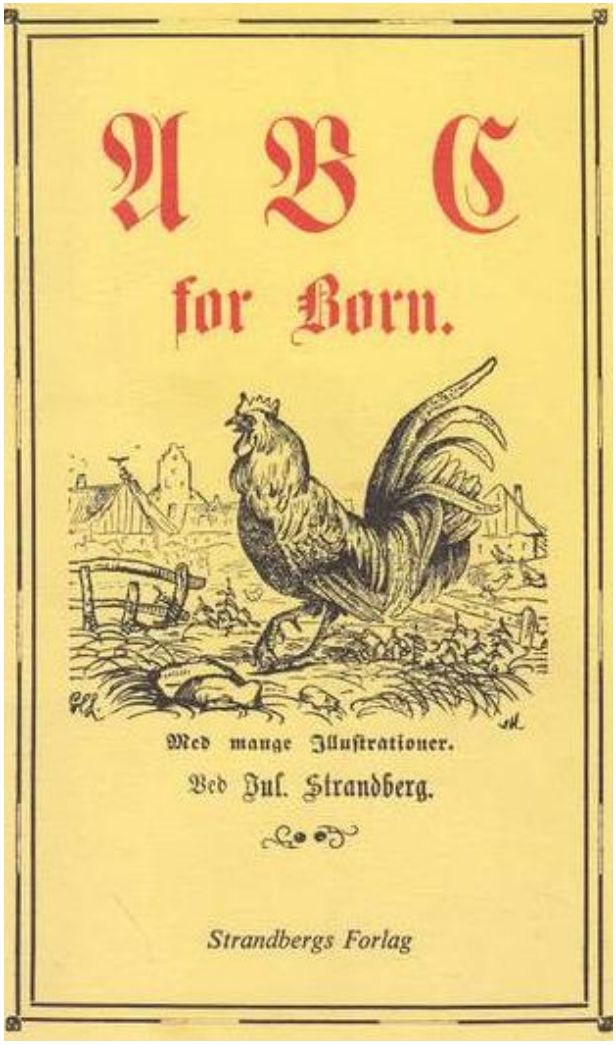

Endelig oprandt den for mig så længe med glad længsel, blandet med bange anelser, imødesete dag. Jeg skulle i skole. Under en ældre prøvet broders ledelse indtog jeg min plads til højre på nederste bænk. Alting gik meget godt i den tid, Brøgger var hos os, thi ham var jeg godt kendt med. Han roste mig svært, kaldte mig en dygtig dreng og gav mig endog 5 øre, fordi jeg havde været så flittig til at læse i min ABC i hjemmet, at jeg kunne stave fuldkomment og blev derfor straks sat til at læse i de såkaldte Håndbøger. Det var jeg nu helt stolt af og syntes endog, at det var dejligt at gå i skole. […]

En dag, da vi sad og læste, følte jeg ikke stor lyst til at læse og sad derfor og småhviskede med min læsekammerat. Men det onde bliver i reglen opdaget. Således gik det også her. Brøgger opdagede vores fortrolige samtale, og som en forstokket synder måtte jeg da frem for skranken, hvor jeg modtog en hel del venlige ord og en god […] figen, den eneste jeg har fået i alle mine skoledage. Men jeg havde vel fortjent den, og den gjorde overmåde gode virkninger på mig. […]

Ankommet i fjerde og største klasse mindede Brøgger os om, hvilken ære vi nu var kommet til. Her i fjerde klasse måtte vi alle være ordentlige, flittige og stræbsomme. Her måtte man aldrig møde nogen dag og ikke kunne sine lektier. Og jeg for mit vedkommende lovede også i mit stille sind at opfylde det. Om jeg altid holdt det, vil jeg af hensyn til mig selv, ikke her omtale. De andre skolebørn, der var ældre i klassen, modtog os med lidt foragt, kaldte os "peblinge", "pebernødder" osv. Vi måtte jo som de unge tåle deres spot og tænkte på, om vi ikke ved rastløs flid kunne overgå en del af de ældre. Og det lykkedes også for en stor del af os. Efter at de ældre drenge var udgået af skolen, nåede jeg omsider den ære at komme til at besidde den ærefuldeste plads, som et barn kan vinde, nemlig at blive duks i øverste klasse og være sådan en slags konge over alle de andre.

(Kilde: Skolestil, skrevet omkring 1881 af Anders Mortensen, Ravnkilde Arkivet)

Anders Bak fortæller om Brøgger

Anders Bak, Fyrkilde, 1847-1943, har skrevet to hæfter om Ravnkildes historie, som kan skaffes hos Ravnkilde Arkivet, bl.a. *Ravnkilde Sogn for hundrede år siden*, 1935, hvori han skriver om Brøgger:

"Indtil midten af århundredet var skolevæsenet i en elendig forfatning, men i 1852 fik lærer Brøgger, Brorstrup, embedet, og året efter blev der bygget en ny skole i Ravnkilde, og den blev bygget så solidt, godt og fornuftigt, at den sikkert havde været i brug endnu, dersom den ikke ved et uheld brændte pinsedag 1917. […] Brøgger var enelærer her i sognet til 1865. Børnetallet var nu vokset til 144. […] Undervisningen havde siden Brøgger blev lærer taget et stort opsving, men børnetallet havde jo hidtil været alt for stort, og hjælpemidler i form af undervisningsmaterialer fandtes næsten ikke. […] Som […] foregangsmand på landbrugets område må nævnes lærer Brøgger, der straks tog fat på at mergle skolelodden og drev den i det hele taget mønsterværdigt."

(Kilde: Anders Bak: "*Ravnkilde Sogn for hundrede år siden*", 1935, Ravnkilde Arkivet)

Ravnkilde Sparekasse

Beretning

om

Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde

Sparekasses

Oprettelse og Virksomhed

fra 9. Maj 1874 til 9. Maj 1924.

I 1924 udkom der en beretning om sparekassens første 50 år, hvori der bl.a. står:

"Fra Kassens Oprettelse til Aar 1900 var Lærer Brøgger dens Formand og Kasserer, og så længe Brøgger var Lærer holdtes Kontordagene i Skolen, siden i hans Bopæl i Ravnkilde. 1899 den 2. Juli købte Sparekassen Brøggers Hus og Ejendom for en Købesum af 5000 Kr. Dog skulle Brøgger have Ret til at bebo Huset til sin Død paa én Stue nær, som Sparekassen forbeholdt sig til Kontor. Det købte skulle overtages af Sparekassen den 1. April 1900; men allerede den 11. i samme Maaned afgik Brøgger ved Døden, og Kassen havde nu fuld Rådighed over Ejendommen. Da Sparekassen imidlertid ikke ønskede at drive Landbrug, solgtes Ejendommen samme Aar […]".

Lærer J. Rasmussen, Haverslev, om Brøgger

Lærer Rasmussen, Haverslev, skrev følgende afsluttende bemærkninger i sin afskrift til *Brøggers optegnelser*:

"Brøgger var i mange år kirkeværge. Som sådan satte han sig et synligt minde ved at tilplante kirkegården, regulere og forskønne den, så at Ravnkilde Kirkegård nu er en af de smukkeste i Himmerland. Et areal vest for kirkegården beplantede han med løvtræer, som nu danner en dejlig lille lund.

Offentlige bestillinger holdt Brøgger sig ellers helst udenfor, skønt det egentlig var ham, der førte an i sognet – også i sognerådet. Han var en ypperlig fortæller og meget mild til at iagttage sine medmenneskers ejendommeligheder, som han så kunne fremstille så lyslevende, at man sagtens kunne se personen for sig.

Han efterlader sig det smukkeste eftermæle: Ualmindelig dygtig lærer, smuk og kraftig af ydre, godhjertet, redelig i al sin færd, dygtig landmand, god familiefader – æret og agtet i og uden for sit sogn."

(Kilde: J. Rasmussen: "*Fra Himmerland og Kjær Herred*", Historisk Samfund for Aalborg Amt, 1929)

Lærer Aage Holm fortæller om sin oldefar

Aage Holm:

Aage Holm

Kunsten at plante træer

"Da jeg i 1942 søgte embedet som lærer ved Nørager skole fortalte formanden for sognerådet og skolekommissionen, Niels Peter Nielsen, at han havde kendt min oldefar, og jeg mærkede hans store agtelse for ham. Niels Peter Nielsen fortalte om oldefars dygtighed som have- og plantningsmand. Engang blev han spurgt om, hvordan han bar sig ad med at få træerne til at gro, og han svarede på sin lune måde: 'Jeg stikker den ene ende af træet i jorden, og så går det ellers af sig selv'."

Køb af tyr

"Af andre træk om min oldefar kan nævnes et, fortalt af forhenværende 1ærer i Hørby ved Hobro, P. Madsen. Han havde hørt megen tale om oldefar. Uforbeholdent udtalte lærer Madsen sin anerkendelse og sagde om ham, at han var 50 år forud for sin tid, både på skolens og på det praktiske livs område.

Således fortalte lærer Madsen et eksempel på, hvordan man skulle ud at købe en tyr til kvægavlsforeningen og havde fastsat en dag, men man skulle have degnen med for ikke at blive snydt. Min oldefar kunne ikke rejse med den fastsatte dag, og hvad gjorde man så? Man udsatte det og ventede til en dag, hvor det var belejligt for min oldefar."

Gavebrev

Brøgger døde den 10. april 1900. Dagen før sin død lod han udfærdige et gavebrev til sognefoged Chr. Mortensen, hvoraf det fremgår, at han forærede et stykke jord til Ravnkilde Kirkegård:

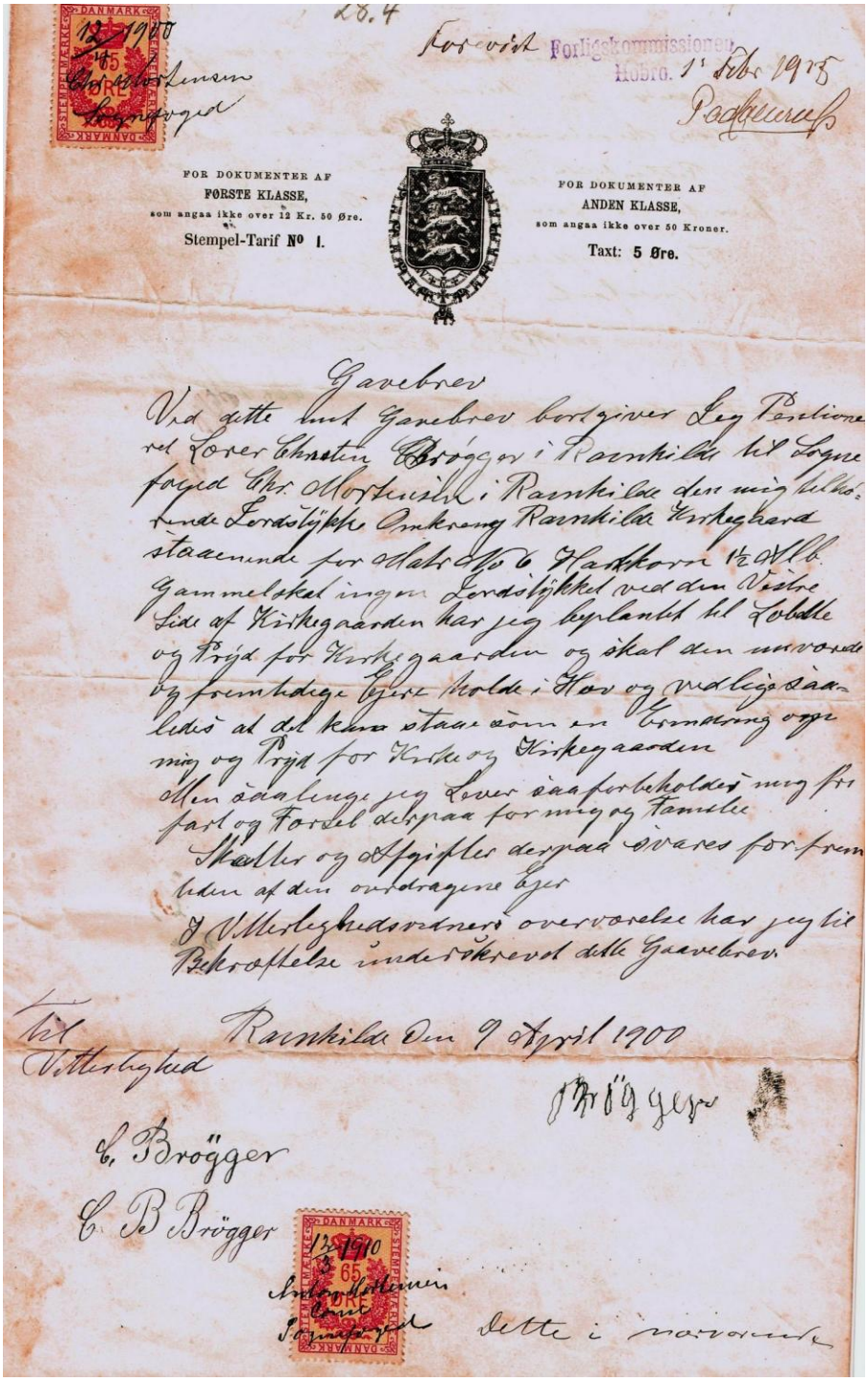

FOR DOKUMENTER AF FØRSTE KLASSE, som angaa ikke over 12 Kr. 50 Øre. Stempel-Tarif No 1.

FOR DOKUMENTER AF ANDEN KLASSE, som angaa ikke over 50 Kroner. Taxt: 5 Øre.

Gavebrev

Ved dette mit Gavebrev bortgiver Jeg Pensioneret Lærer Christen Brögger i Ravnkilde til Sognefoged Chr. Mortensen i Ravnkilde den mig tilhørende Jordstykke Omkring Ravnkilde Kirkegaard staaende for Matr No 6 Hartkorn 1½ Alb. Gammelskat ingen Jordstykket ved den Vestre Side af Kirkegaarden har jeg beplantet til Løbælte og Pryd for Kirkegaarden og skal den nuværende og fremtidige Ejere holde i Hov og ved lige saaledes at det kan staae som en Erindring om mig og Pryd for Kirke og Kirkegaarden

Men saalænge jeg Lever saa forbeholdes mig fri fart og Forsel derpaa for mig og Familie

Skatter og Afgifter derpaa svares for fremtiden af den overdragene Ejer

I Vitterlighedsvidners overværelse har jeg til Bekræftelse underskrevet dette Gaavebrev.

Ravnkilde den 9 April 1900

Brögger

C. Brögger

C. B. Brögger

(Kilde: Ravnkilde Arkiv)

Ved dette gavebrev bortgiver jeg, pensioneret lærer Christen Brøgger i Ravnkilde, det mig tilhørende jordstykke omkring Ravnkilde Kirkegård (matrikel nr. 6, hartkorn 1½ album). Jordstykket ved den vestre side af kirkegården har jeg beplantet til læbælte og pryd for kirkegården og skal den nuværende og fremtidige ejere holde i hævd og ved lige, således at det kan stå som en erindring om mig og pryd for kirke og kirkegården. Men så længe jeg lever, så forbeholdes mig fri fart og færdsel derpå for mig og min familie. Skatter og afgifter derpå svares for fremtiden af den overdragne ejer. I vitterlighedsvidners overværelse har jeg til bekræftelse underskrevet dette gavebrev.

Arv efter Brøgger

(Kilde: Ravnkilde Arkiv)

Denne obligation pålydende 1.700 kr. er overgået til dødsboet efter pensioneret lærer Brøgger, der afgik ved døden den 11. april 1900 i Ravnkilde, til hans eneste og myndige lovarvinger, nemlig hans 5 børn: 1. Ane Brøgger gift med gårdejer Peder Christensen Bødker, 2. Christian B. Brøgger, Nysum (?), 3. søkaptajn Christen Brøgger i Silkeborg, 4. Frederikke Augusta Brøgger gift med boelsmand, sognefoged Andreas Holm St. Rørbæk, 5. Else Kathrine Brøgger gift med murermester Hans Hansen i Horsens, der uden Skifterettens mellemkomst har skiftet og delt boet efter førnævnte afdøde. Kvitteres herved som indfriet til udslettelse af pantebogen.

Ravnkilde, den 12. december 1900

Chr. Bødker	*Anne Brøgger*
Andreas Holm	*Frederikke Brøgger*
C. Brøgger	*Chr. B. Brøgger*
Hans Hansen	*Else Katrine Brøgger*

Ordliste

- **accidentier**: (bi)indtægter
- **aftægt**: betegnelse for en aftale, hvorefter en ny ejer (eller fæster) af en ejendom forpligter sig til at forsørge den tidligere ejer og hans ægtefælle
- **almue**: folk i jævne eller små kår, især på landet og om ældre forhold. Sprogbrugen var undertiden nedsættende
- **bettelstav**: tiggerstav (især overført betydning: det at være tvunget ud i fattigdom eller være tvunget til at bede andre om penge eller lignende)
- **bispevisitats**: regelmæssige besøg, som biskopperne skulle foretage deres stifter for at føre tilsyn med kirke og skoler
- **bolsmand**: ejer af en landejendom der er mindre end en gård, men større end et husmandssted
- **boslod**: en ægtefælles andel i det fælles bo (ejendom og formue)
- **brak**: mark som er udyrket i en periode med henblik på bearbejdning og forbedring af jorden
- **bropenge** (brokorn): beløb der betales for at køre over en bro
- **brudageren**: nypløjet agerjord
- **bødker**: håndværker som laver tønder, baljer, kar eller lignende af kileformede træstave
- **degn**: lærer og (ofte) kirkesanger på landet
- **degnekorn**: afgift til degnen af det høstede korn, ydet i form af kerne (afskaffet i 1903 sammen med præstetiende)
- **digetørv**: tørv der anvendes til at bygge dige med
- **dræt**: det at trække vod efter fisk
- **fag**: den flade der befinder sig mellem to vægstolper i en bindingsværksbygning
- **favn**: længdemål på ca. 1,88 m. Blev også brugt som rummål, hvor 1 favn = 2,226m^3. Afskaffet som officielt mål i 1907
- **fintbrød**: hvedebrød eller kage
- **fiskestade**: sted, hvor man har ret til at drive fiskeri med bundgarn
- **fjerdingkar**: kornmål som var en fjerdedel af en skæppe
- **fjerdingvej**: måleenhed for vejlængde: en kvart dansk mil, dvs. 1,883 km
- **fjæl**: bræt, brædder
- **fod**: 31,38 cm. Afskaffet som mål i 1907
- **frifødt**: person der er fritaget for hoveri
- **friskare**: mindre og løsere organiseret frikorps, der især dannes under borgerkrig
- **fælled**: jordstykke, der i fællesskabets tid lå som et fælles græsningsareal
- **gabestok**: strafferedskab bestående af en pæl eller et bræt med huller til ben, arme og hoved, som en forbryder blev lænket til eller sat fast i. blev benyttet i Danmark op til 1800-tallet som straf for mindre lovovertrædelser
- **garver**: person der erhvervsmæssigt garver huder og skind
- **griffel**: tynd stang af blød skiffer der blev brugt til at skrive på en tavle med
- **hammel**: tværstang foran hestevogn som forbinder trækdyr og vogn
- **hartkorn**: betyder egentligt hårdt korn, dvs. korn der kan bruges til at bage brød af. Blev brugt som målestok for det, der skulle betales til godsejeren (landgilde) for den

gård, man boede på som fæstebonde. Antal hartkorn blev beregnet efter jordens bonnitet, dvs. hvor god jorden var

- **harve:** landbrugsredskab bestående af en jernramme med tænder. Bruges til udjævning af jorden efter pløjning, tildækning af frø eller kunstgødning eller fjernelse af ukrudt
- **herred:** område som udgjorde en retskreds med en herredsfoged som øverste myndighed. Herredsinddelingen blev indført i Danmark i 1000-tallet og dannede i 1900-tallet grundlag for landets inddeling i rets- og politikredse samt provstier
- **herredsfoged:** øverste juridiske myndighed og dommer i et herred. Herredsfogederne afløstes 1919 af byretsdommere
- **hors**: hest
- **hove (hof)**: fyrstens, herremandens husstand
- **hoveri**: arbejde som bønder var forpligtet til at udføre for herremanden som en del af deres betaling for brug af jord eller bolig
- **kaldsbrev**: ansættelsesbrev
- **kirkeværge**: person der fører tilsyn med en kirke og har ansvaret for vedligeholdelse af kirkebygningen, dens inventar og omgivelser; vælges af menighedsrådet
- **konge- og kirketiende**: afgift af fast ejendom til konge og/eller kirke, som oprindelig udgjorde en tiendedel af hvert års avl
- **koral**: højtidelig salmemelodi
- **kulsvier**: person der fremstiller trækul ved at brænde træ i en kulmile
- **kyndelmisse**: gammel dansk helligdag, der faldt hvert år den 2. februar
- **kær**: lavtliggende, sumpet område
- **kåg**: lille, fladbundet sejlbåd der blev brugt til fiskeri eller varetransport, fx på Limfjorden
- **landgilde**: den afgift i naturalier (og penge) som en fæstebonde skulle udrede til ejeren af jorden
- **lejesæd**: korn der lægger sig hen ad jorden, fx på grund af voldsomt uvejr
- **linned**: nattøj
- **lispund**: gammelt dansk vægtmål svarende til 8 kg. Blev afskaffet som officielt mål i 1861
- **lod**: grund, stykke jord, mark
- **mergel**: kalkholdigt ler der især tidligere blev brugt til jordforbedring
- **mergelnarv**: apparat til at undersøge om jordlag indeholder mergel
- **mg duelig**: karakter som ligger i den øverste del af karakterskalaen
- **mikkelsdag**: 29. september
- **mil**: gammelt dansk mål. 1 mil = 7,532 km. Afskaffet som mål i 1907
- **mortensdag**: 11. november
- **mulkt**: bøde
- **mulktere**: straffe forældrene med bøde hvis børnene ikke kommer i skole
- **offer**: gave, der lægges på alteret under gudstjenesten, især (indtil 1920) som et tillæg til præster og læreres lønninger
- **ol**: 80 stk. (4 snese). Afskaffet som mål i 1907
- **plejl**: redskab til at tærske korn med, bestående af to stokke forbundet med et stykke læder
- **potte**: en pot er et gammelt dansk mål på 0,966 liter. To potter udgjorde 1 kande. Afskaffet som officielt mål i 1907

- **prokurator**: sagfører (titlen ikke brugt efter 1868)
- **provstevisitats**: provstens tilsyn med skole
- **pund**: ½ kilo
- **rdl.** = rigsdaler
- **rigsdaler**: møntenhed der i 1875 blev erstattet af 2 kr**.** Samtidigt blev decimalsystemet indført, hvor 1 kr. svarer til 100 øre. Afskaffet i 1875
- **ris**: gren der brugtes som strafferedskab
- **rok** (eller spinderok): redskab til at spinde garn på
- **rokkedrejer**: håndværker der fremstiller rokke
- **rorpind**: styrepind
- **seminarist**: lærerstuderende
- **seminarium**: uddannelsesinstitution for kommende lærere
- **sig**: mindre lavning i terrænet, der i fugtige perioder er fyldt med vand
- **skilling**: møntenhed der blev brugt i Danmark fra middelalderen til 1875
- **skolelod**: agerjord der (indtil 1899) hørte til et skolelærerembede på landet
- **skriftlæsning**: læsning af håndskrift
- **skæppe**: måleenhed for rumfang: 1 skæppe = 17,39 liter. Afskaffet som officielt mål i 1907
- **skåde**: slå (skyder, stang) på dør eller port, hvormed der kan lukkes
- **slegfredbarn**: barn født uden for ægteskab
- **slutter**: arrestforvarer
- **smalhans** (eller **smalhals**): fattigdom
- **snes**: 20 stk.
- **sognefoged:** en af amtmanden udpeget person, som før kommunalreformen i 1970 var bemyndiget til at udøve begrænset politivirksomhed i sognet
- **sogneforstanderskab**: sogneråd
- **sogneråd**: betegnelse for kommunalbestyrelse i en sognekommune før 1970
- **tamp**: kort stykke reb, der kunne anvendes som strafferedskab (fx i skolen eller til søs).
- **toft**: indhegnet jordstykke i ældre tiders landsbyfællesskab
- **tomme**: 2,54 cm. Afskaffet som officielt mål i 1907
- **træhest**: straffe- eller torturredskab bestående af to stykker træ der var føjet sammen, så de dannede en spids vinkel, og anbragt på fire ben. Offeret blev anbragt overskrævs på redskabet, evt. med blylodder under fødderne. Redskabet blev i Danmark brugt som straf over for bl.a. fæstebønder indtil slutningen af 1700-tallet
- **tvende:** to
- **tønde**: måleenhed for rumfang af en række forskellige varer (fx korn), svarende til 115-170 liter, afhængigt af hvilken vare der måles. Afskaffet som officielt mål i 1907
- **udskiftningen**: ophævelse af landsbyens fælles dyrkning af marker til fordel for et system, hvor hver bonde fik tildelt et stykke jord. Foregik i Danmark i slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet
- **udsæd**: korn der anvendes til såning
- **ug**: højeste karakter på Ørsteds karakterskala, givet for en fremragende præstation, benyttet fra 1805 til 1963
- **vod**: poseformet fiskenet der lægges (eller kastes) ud i vandet og derefter trækkes om bord i fiskefartøjet eller op på stranden ved hjælp af lange tove fastgjort i nettets sider
- **æssing**: ræling

Vores tipoldefar, lærer Christen Sørensen Brøgger, 1817-1900, førte en dagbog eller *Optegnelser*, som han selv kaldte den, om sit liv som lærer og privat og offentlig person i Hanherred og Himmerland i 1800-tallet.

Denne bog er skrevet og redigeret med udgangspunkt i foreliggende afskrifter af Brøggers dagbog og er suppleret med kommentarer og beretninger om familiemedlemmer, personer, steder og hændelser, som Brøgger omtaler.

Bogen tilegnes Brøggers efterkommere.

Kristian Skovhus
Lars Skovhus